

Norges miljø- og biovitenskapelige universitet  
Institutt for Landskapsplanlegging

Masteroppgave 2014  
30 stp

# **Arenabegrepet i landskapsanalyser**

Drøfting på grunnlag av tre aktuelle  
landskapskaraktermetoder

The Arena Term in Landscape Analyses  
Discussion on the Basis of Three Current  
Landscape Character Methods

Maiken Thørud



# Forord

Denne masteroppgaven er utformet ved Institutt for landskapsplanlegging ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet på Ås og er sluttoppgaven min som masterstudent ved studieretningen Landskapsarkitektur. Denne oppgavens omfang er på 30 studiepoeng og er skrevet våren 2014. Veileder har vært førsteamanuensis Morten Clemetsen.

Temaet i denne masteroppgaven er valgt ut ifra mine interesser og spørsmål som har dukket opp i mine siste studieår. Siden jeg tok LAA360 i 2012 har jeg hatt en økende interesse for Den Europeiske Landskapskonvensjonen og landskapsanalyser som verktøy for å oppnå deler av konvensjonens mål. Det ble dermed naturlig at jeg valgte et tema som omhandler dette i min avsluttende oppgave.

Takk til Morten Clemetsen for god veiledning og interessante diskusjoner, alle på mastersalen for motivasjon, gode pauser og mye latter, og alle mine gode venninner for støtte og forståelse gjennom et hardt, men spennende semester!

Ås, 9. mai 2014

---

Maiken Thørud

Norges miljø- og biovitenskapelige universitet

# Sammendrag

Landskapet er et komplekst felt. Mange ulike interesser påvirker utviklingen av landskapet. Den Europeiske landskapskonvensjonen ser at resultatet av dette er et fragmentert landskap uten noen helhetlig utvikling (Gaukstad & Sønstebø 2003). Denne masteroppgaven diskuterer om nyere landskapskaraktermetoder kan fungere som grunnlag for å skape diskusjoner på tvers av fagmiljø og interesser, og om disse arenaene er egnet for medvirkning og kan bidra til åpne plan- og forvaltningsprosesser i samsvar med Den Europeiske Landskapskonvensjonen.

Problemstillingen min har vært følgende:

*Kan nyere landskapskaraktermetoder skape arenaer egnet for medvirkning og grunnlag for åpne plan- og forvaltningsprosesser i samsvar med Den Europeiske Landskapskonvensjonen?*

For å svare på problemstillingen har jeg diskutert rundt og besvart to underproblemstillinger. Disse er:

*1. Hva betyr arenabegrepet i landskapssammenheng og hvordan kommer det til uttrykk i de tre metodene?*

*2. Er arenabegrepet egnet som grunnlag for å utvikle gode analyser og planprosesser?*

For å svare på problemstillingen og underproblemstillingene er det utført et litteraturstudie for å forstå landskapets kompleksitet mellom ulike interesser og hva Den Europeiske Landskapskonvensjonen har som mål for planlegging og forvaltning av landskap. Det er også gjort et litteraturstudie for å gi et teoretisk grunnlag på ulike måter å samarbeide på og hva som er forskjellen på kunnskap og forståelse. Deretter er det redegjort for tre ulike landskapskaraktermetoder med vekt på hvordan de skaper samarbeid og diskusjon rundt landskapsspørsmål.

Gjennom dette arbeidet kommer oppgaven frem til at nyere landskapskaraktermetoder åpner for diskusjon av landskapsspørsmål, men alle tre legger ulikt opp til dannelse av arenaer noe som er en spennende observasjon. Denne observasjonen er viktig å bemerke seg ved utarbeidelse av senere metoder, da ulik språkbruk, ulike måter å legge opp til gjennomføring av metoden og ulike måter å fremstille resultatet har stor betydning for om den skal fungere som diskusjonsgrunnlag mellom ulike interesser eller fagområder.

Arbeidet har også vist at landskapskaraktermetoden, om gjennomført med de ressursene som er nødvendig, kan skape gode og åpne planprosesser som gir tilgang til en bredere gruppe mennesker.

Min anbefaling til videre utvikling av landskapsanalyser med det mål å skape gode diskusjoner om landskapsspørsmål er å ha et bevisst forhold til arenaer som kan oppstå, og tilrettelegge for dem. Både gjennom hvordan metoden legger opp til utførelse, men også hvordan de legger premissene for resultatet. I den sammenheng må disse være klare og på et språk som er lett forståelig, slik at de faktisk kan brukes og forstås. Det er viktig å ha et bevisst forhold til at språk kan være ekskluderende. Det må også komme klart frem hva som er med i begrunnelsen av disse strategiene eller potensialene.

# Abstract

The landscape is a complex field. Many different interests influence the development of landscape. The European Landscape Convention saw that the result of this is a fragmented landscape without any coherent development (Gaukstad & Sønstebø 2003). This thesis discusses whether newer landscape character methods can serve as a basis for creating discussions across academic fields and interests, and whether these arenas are suitable for participation and can help open plan and management processes according to the aims of The European Landscape Convention.

My main questions in this thesis have been:

*Can newer landscape character methods create arenas suitable for participation and the basis for open plan and management processes in accordance with the European Landscape Convention?*

To answer this question I have discussed and answered two sub-issues. These are:

- 1. What does the arena concept in landscape context mean and how is it reflected in the three methods?*
- 2. Is the arena concept suitable as a basis for developing good analyses and planning processes?*

To answer my main question and my sub-issues the methods used is a literature study to understand the complexity between the various interests and finding the aims for planning and management of landscapes stated in The European Landscape Convention. It is also done a study to provide a theoretical basis in various ways to collaborate and what is the difference between knowledge and understanding. Then three different landscape character methods will be explained with main focus on how they create cooperation and discussion of landscape issues.

Through this thesis it shows that recent landscape character methods does open for a discussion of landscape issues, but all three have different ways to the formation of these arenas which is an interesting observation. This observation is important to take note of in the development of later methods, as different language, different ways to do the implementation of the method and different ways to present the results are of great importance to cooperation between different interests and disciplines.

The work has also shown that the landscape character method, if done with the resources necessary, can create good and open planning processes that provides access to a wider group of people.

My recommendation for further development of landscape analyses with the goal of creating good discussions on landscape issues is to have an awareness of arenas that may arise, and facilitate them. Both through the work, but also how they presents the results. In this context, they results have to be clear and with a language that is easily understandable so that they can be used and understood. It is important to have an awareness of that language can be exclusionary. It must also be stated clearly what is included in the justification of these strategies or potentials.

# Bibliotekside

Sidetall	112
Emneord	Landskapsanalyser, Den Europeiske Landskapskonvensjonen, arenabegrepet, medvirkning, planprosesser, landskapsverdier, helhetlig planlegging, landskapskaraktermetoden, kunnskap og forståelse
Format	A4 (29.7cm x 21cm)
Tittel	Arenabegrepet i landskapsanalyser Drøfting på grunnlag av tre aktuelle landskapskaraktermetoder
Engelsk tittel	The Arena Term in Landscape Analyses Discussion on the Basis of Three Current Landscape Character Methods
Universitet	Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU)
Institutt	Institutt for landskapsplanlegging (ILP)
Studieretning	Landskapsarkitektur
Spesialisering	Overordnet landskapsplanlegging
Forfatter	Maiken Thørud
Veileder	Morten Clemetsen
Litteratur	Se litteraturliste

# Innholdsfortegnelse

Forord .....	3
Sammendrag .....	4
Abstract .....	5
Bibliotekside .....	6
Innholdsfortegnelse .....	7
<b>Del I Innledning - Oppgavens faglige tema .....</b>	<b>9</b>
1.1 Bakgrunn og motivasjon for oppgaven .....	9
1.2 Mål med oppgaven .....	10
1.3 Problemstilling .....	10
1.4 Avgrensning .....	11
1.5 Metode .....	12
1.6 Oppbygning .....	13
1.7 Begrepsforklaringer .....	14
<b>Del II Teori .....</b>	<b>15</b>
2.1 Landskapet .....	16
2.1.1 Hva er landskap? .....	16
2.1.2 Landskapet for mennesker .....	17
2.1.3 Landskapets verdi .....	17
2.1.4 Landskapets funksjon .....	21
2.1.5 Landskapets karakter .....	22
2.1.6 Landskapets rolle i planlegging .....	23
2.1.7 Landskapet i lovgivningen .....	25
2.1.8 Politisk rolle .....	28
2.1.9 Oppsummering Landskapet .....	30
2.2 Den Europeiske Landskapskonvensjonen .....	31
2.2.1 Oppsummering Den Europeiske Landskapskonvensjonen .....	34
2.3 Arenabegrepet .....	35
2.3.1 Kunnskap og forståelse .....	35
2.3.2 Ulike typer deltakelse .....	36
2.3.3 Ulike typer samarbeid .....	38
2.3.4 Oppsummering arenabegrepet .....	41
2.4 Oppsummering del 2 .....	41

Del III Tre aktuelle metoder.....	43
3.1 Hva er en landskapsanalyse?.....	31
3.1.1 Skala.....	45
3.2 Norsk veileder.....	47
3.3 Dansk veileder.....	59
3.4 Svensk metoderapport.....	71
3.5 Forskjeller og likheter i de ulike metodene.....	79
Del IV Arena i landskapssammenheng og hvordan dette kommer til syne i de tre veilederne.....	83
4.1 Underproblemstilling 1.....	84
4.1.1 Underproblemstilling 1 opp mot den norske veilederen.....	87
4.1.2 Underproblemstilling 1 opp mot den danske veilederen.....	91
4.1.3 Underproblemstilling 1 opp mot den svenske metoderapporten.....	93
4.2 - Oppsummering av arenabegrepet i de tre valgte metodene.....	94
Del V – Avslutning.....	95
5.1.1 Besvarelse av underproblemstilling 1.....	97
5.1.2 Besvarelse av underproblemstilling 2.....	99
5.1.3 Besvarelse av hovedproblemstilling.....	102
5.2 Anbefalinger.....	103
5.3 Selvrefleksjon.....	104
Figurer.....	105
Litteraturliste.....	108



# 1.1 Bakgrunn og motivasjon

Bakgrunnen for valget av tema i denne masteroppgaven er de siste studieårs refleksjon over hvordan jeg som ferdig utdannet landskapsarkitekt skal forholde meg til landskapet når det er så mange ulike disipliner, sektorer og politiske grep som får konsekvenser for landskapet.

Jeg ville undersøke om det fantes en måte å finne en felles forståelse for landskapet, og om denne felles forståelsen kunne skape en arena eller diskusjonsforum for landskapsspørsmål. Gjennom tidligere arbeid med landskapsanalyser, Den Europeiske Landskapskonvensjonen og spennende samtaler med Morten Clemetsen, falt det seg naturlig å gå videre med dette temaet i min avsluttende oppgave.

I et samfunn med mange sektorer med ulike interesser innenfor landskapstemaet opptrer det ofte en interessekonflikt i landskapsspørsmål. Som Clemetsen (2007) skriver er landskapet ingen sektorinteresse. Landskapet berører flere sektorer, og det har konsekvenser og muligheter innenfor flere. Så hvordan kan vi skape diskusjoner rundt landskapsspørsmål der ulik kunnskap kan sees i sammenheng slik at viktige sammenhenger og verdier ikke gradvis blir borte? Dette temaet er aktuelt i dagens samfunn med de kommunereformene som har skjedd, kommunesammenslåingen som kan skje, urbaniseringen, fraflytting og press på storbyenes arealer, samt store infrastrukturspørsmål som daglig er i media. Alle disse faktorene påvirker landskapet og vi er i behov av diskusjoner på tvers av faggrupper, interesser og sektorer for å sette fremtidige mål for landskapskvaliteten slik at viktige relasjoner, funksjoner og karakterer i landskapet ikke gradvis blir borte.

Det finnes ulike metoder og tradisjoner for landskapsanalyser, men jeg har valgt å ta for meg ulike veiledere innenfor landskapskaraktermetoden. Jeg har valgt tre metoder: en fra Norge, en fra Danmark og en fra Sverige. Dette er valgt på bakgrunn av at de er utviklet i senere tid og i etterkant av de tre utvalgte landene sin underskrift av Den Europeiske Landskapskonvensjonen.

Jeg håper denne oppgaven kan sette fokus på hvordan metoder kan tilrettelegge for diskusjoner om landskapsmål på tvers av fagkunnskap og interesser slik at vi kan oppnå en fremtidsrettet og helhetlig utvikling av landskapet vårt i tråd med Den Europeiske Landskapskonvensjonen.

## 1.2 Mål med oppgaven

Hovedutfordringen i planleggingen og forvaltningen av landskapet består av at det finnes ulike interesser som alle har en påvirkning og konsekvens for landskapet. Jeg ville se om det kan skapes arenaer gjennom ulike landskapskaraktermetoder og om disse arenaene danner grunnlag for diskusjon om landskapsspørsmål. Målet var å få kunnskap om hvordan de tre landskapskaraktermetodene forholder seg til landskapsspørsmål, både i dagens og fremtidig landskap, samtidig som jeg ville undersøke om det gjennom medvirkning og diskusjon i metodene kunne skape gode og åpne plan- og forvaltningsprosesser. Jeg ville også finne noen anbefalinger for fremtidig utvikling av metoder.

## 1.3 Problemstilling

Hovedproblemstilling:

*Kan nyere landskapskaraktermetoder skape arenaer egnet for medvirkning og grunnlag for åpne plan- og forvaltningsprosesser i samsvar med Den Europeiske Landskapskonvensjonen?*

Underproblemstillinger:

- 1. Hva betyr arenabegrepet i landskapsammenheng og hvordan kommer det til uttrykk i de tre metodene?*
- 2. Er arenabegrepet egnet som grunnlag for å utvikle gode analyser og planprosesser?*

## 1.4 Avgrensninger

### Teoretisk avgrensning

Feltet rommer en omfattende mengde teori, som til dels er motstridende. Derfor har det vært viktig å velge ut teori som kan knyttes opp til min problemstilling og underproblemstillinger. Det har også vært viktig å romme teori som belyser hvorfor og hvordan landskapet er i en særstilling som ofte har anspenhet og problematikk.

Det har vært viktig å belyse et utvalg av de retningslinjene som Norge har utviklet selv, eller som vi har forpliktet oss til å forholde oss til gjennom internasjonale konvensjoner for fremtidig utvikling av landskapet. Den Europeiske Landskapskonvensjonen står sentralt i teoridelen da den er viktig i forståelsen av landskap. Hva konvensjonen er, hvordan den definerer landskapet og enkelte av dens mål, vil bli redegjort for. Parallelt har det norske lovverket og Norges politiske profil stor innvirkning på landskapet og hvordan vi forholder oss til det og vil derfor også inngå i teoridelen.

Andre temaer som står sentralt i teoridelen er ulike former for tverrfaglighet som knyttes opp mot arenabegrepet, ulike verdisyn på landskapet og forskjellen og sammenhengen mellom kunnskap og forståelse.

### Forbehold

Med den tidsbegrensningen en masteroppgave har er jeg vært nødt til å begrense meg til tre metoder. Sammeligningen av de tre metodene viser til ulike måter å bruke landskapskaraktermetoden. De konklusjonene jeg drar med bakgrunn i landskapskaraktermetoden er gjort med grunnlag i de tre utvalgte metodene.

Jeg har vært heldig å hatt tilgang på mye materiale både innenfor den svenske metoderapporten og den norske veilederen, mens den danske er basert på kun veilederen og intervju jeg har gjort i et tidligere fag.

## 1.5 Metode

For å besvare problemstillingen vil det først bli gjort et teoristudie for å belyse at landskapet påvirkes fra ulike hold og hvordan vi tilegner det verdi avhengi av hvilke interesser som finnes i landskapet. Teoristudiet vil også avdekke og klarere ulike former for samarbeid, forskjellen på kunnskap og forståelse, singel-loop og double-loop learning og hvilke mål Den Europeiske Landskapskonvensjonen har.

Deretter vil tre ulike landskapskaraktermetoder bli redegjort for med fokus på å se om disse åpner for et sterkt tverrfaglig samarbeid og om de kan brukes for å skape arenaer i landskapsspørsmål, både i utførelsen og gjennom resultatet. For å finne ut om metodene kan oppå dette er det brukt kunnskap jeg har tilegnet meg gjennom teoridelen.

Dette vil danne grunnlaget for besvarelsen av mine underproblemstillinger og hovedproblemstilling.

Til slutt vil jeg komme med noen anbefalinger, samt en selvrefleksjon over eget arbeid.

## 1.6 Oppbygning

### Del II Teori

Teoridelen er delt i tre, hvor den første delen handler om landskapet som begrep og ulike tilnærminger til verdisetting av landskap, dets stilling i lovverk og politikk, samt landskapets funksjons og karakter. Del to er en redegjørelse for Den Europeiske Landskapskonvensjonen. Her belyses hva den ønsker å oppnå og hva Norge har forpliktet oss til å følge etter at vi signerte den i 2000. Del tre omhandler arenabegrepet. I den sammenheng har jeg valgt å se på forskjellen på kunnskap og forståelse, ulike typer deltakelse (medvirkning) og ulike typer samarbeid og tverrfaglighet.

Samlet er dette teori som gir forståelse for landskapets posisjon på flere nivåer samt hvordan ulike former for arenaer kan oppstå, noe jeg mener vil være relevant for å svare på min problemstilling.

### Del III Tre aktuelle metoder

I dette kapitlet vil metoden i den norske, svenske og den danske veilederen bli redegjort for. Innledningsvis kommer en presentasjon over hva en landskapsanalyse er. Deretter vil hver av de tre veilederne bli lagt frem, først med en innledende tekst om hvorfor den omtalte veilederen ble utarbeidet, så en gjennomgang av metoden, samt hvordan analyseresultatet er lagt opp til å brukes videre i planlegging. Etter en redegjørelse av alle tre vil det i slutten av dette kapitlet bli gjort en sammenlikning for å trekke frem likheter og ulikheter. Disse ulikhetene vil være viktige i del fire da de kan gi forskjellig utslag opp mot arenaforståelsen.

### Del IV Arena i landskapssammenheng og hvordan dette kommer til syne i de tre veilederne

I dette kapitlet vil det bli gjort en diskusjon av hva arenabegrepet betyr i landskapssammenheng, deretter vil det bli diskutert hvordan arenaene kommer til syne i de ulike veilederne. Det er teorien og studiet av de tre metodene som vil være grunnlaget for diskusjonen, funnene og svarene som presenteres.

### Del V Konklusjon

I denne delen blir underproblemstillingene og hovedproblemstillingen besvart.

## 1.6 Begrepsforklaringer

Dette er en kortfattet liste over begreper som blir brukt i denne oppgaven. Enkelte av disse vil være betydelig beskrevet i deres representative kapitler.

*Landskap:* landskap defineres etter Den Europeiske Landskapskonvensjonen sin definisjon:

«“Landscape” means an area, as perceived by people, whose character is the result of the action and interaction of natural and/or human factors»

(Council of Europe 2000a)

*Landskapsanalyse:* undersøke og registrere gitte aspekter ved et landskapet for så å fremstille, tolke og beskrive funnene (Stahlschmidt & Nellesmann 2009).

*Arena:* arena i landskapsammenheng er et symbolsk uttrykk på å gjøre landskapet og kunnskapen om landskapet tilgjengelig for ulike aktører og befolkningen slik at en kan delta i diskusjoner om hvilken utvikling en ønsker og beslutninger om landskapets fremtid.

*Kunnskap:* målbar, lært kunnskap som opptrer likt uavhengig av tid og rom.

*Forståelse:* evnen til å forstå sammenhenger og påvirkninger mellom ulike kunnskaper, ofte gitt av tid og rom.

*Skala:* her er skala knyttet til målestokk i kart. Skala vil derfor si noe om hvor detaljrikt eller overordnet en analyse eller redegjørelse er.

*Verdi:* verdi er ofte subjektivt, og verdi i landskapet avhenger av hvem man spør. Det er derfor viktig å huske at verdibegrepet ikke er universelt og det foreligger derfor ikke en klar definisjon på verdi i denne oppgaven.

*Landskapets funksjon:* naturlige og kulturelle prosesser og funksjoner i landskapet.

*Landskapets karakter:* det karakteristiske i landskapet som skiller det fra omkringliggende landskap.

*Landskapskaraktermetoden:* analysemetode for å trekke frem det karakteristiske i landskapet som skiller det fra omkringliggende landskap (landskapets karakter).

## Del II Teori

Teoridelen er delt i tre, hvor den første delen handler om landskapet som begrep og ulike tilnærminger til verdisetting av landskap, dets stilling i lovverk og politikk, samt landskapets funksjons og karakter. Del to er en redegjørelse for Den Europeiske Landskapskonvensjonen. Her belyses hva den ønsker å oppnå og Norge har forpliktet oss til å følge etter at vi signerte den i 2000. Del tre omhandler arenbegrepet. I den sammenheng har jeg valgt å se på forskjellen på kunnskap og forståelse, ulike typer deltakelse (medvirkning) og ulike typer samarbeid og tverrfaglighet.

Samlet er dette teori som gir forståelse for landskapets posisjon på flere nivåer samt hvordan ulike former for arenaer kan oppstå, noe jeg mener vil være relevant for å svare på min problemstilling.

## 2.1 Landskapet

«Landscape is a tension» skriver Wylie (2007) innledningsvis i sin bok om landskapet. Hvor kommer denne spenningen fra og hva gjør at temaet landskap har så ulike interesseområder? For å få et perspektiv på hva landskapet er, hva det betyr for mennesker, dens verdi og hvordan det forholder seg til ulike planmessige og politiske instanser, både nasjonalt men også internasjonalt er det gjort et teoristudie av disse temaene i dette delkapittelet. Gjennom å søke kunnskap om disse temaene vil jeg få en forståelse for hvorfor og hvordan landskapet forholder seg til ulike sektorer og interesser som igjen vil være relevant for å forstå opphavet til, og for å besvare, min problemstilling og underproblemstillinger.

### 2.1.1 Hva er landskap?

Landskap er et vidt begrep som ofte forveksles med både natur og areal. Begge deler går innunder ordet landskap, men ingen av dem er dekkende alene. En teoretisk tilnærming ser på landskapet som et naturvitenskapelig fenomen bestående av ulike elementer som kommer ut fra naturlige prosesser som geologi, artsmangfold, biotoper etc. En annen tilnærming til begrepet er å forstå landskapet som en ressurs, både som opplevelsesressurs og en økonomisk ressurs. Landskapet er også flerdimensjonalt og består av sanselige opplevelser, tidsaspekter, naturlige prosesser og menneskers identitet.

Begrepet landskap har endret seg gjennom tidene, men jeg vil fokusere på den endringen som kom med Den Europeiske Landskapskonvensjonen da denne er relevant. Landskap defineres av Den Europeiske Landskapskonvensjonen slik:

«“Landscape” means an area, as perceived by people, whose character is the result of the action and interaction of natural and/or human factors» (Council of Europe 2000a)

Konvensjonen legger dermed vekt på at landskap er slik mennesker oppfatter det og består av både naturlige og menneskelig påvirkning. Den omfatter storslagen natur, men også hverdagslandskapet. Konvensjonen trekker også frem at landskapet har mange dimensjoner som inneholder blant annet identitet, historie, kultur m.m. Selman (2006) skriver at det er menneskers oppfatning av land som skaper landskap, og dette gjenspeiler konvensjonens tekst om at landskap er et område slik det oppfattes av mennesker.

Fairclough (2014) setter landskapet på spissen ved å bruke en metafor for å beskrive hvordan mennesker bruker landskapet på flere plan; som et objekt for å informere andre sektorer, som et speil som reflekterer samfunnet på den måten det vokser og forandrer seg med bakgrunn i menneskers handlinger, og som et vindu for å vise oss ulike ting, lære og informere oss, som igjen er viktig for vår identitet og tilhørighet.

For å få en bedre oversikt over landskapets mange ulike sider, vil det i dette underkapittelet bli redegjort for landskapet for mennesker, landskapets rolle i planleggingen, landskapets rolle i lovgivningen, samt landskapets politiske rolle under hver sin overskrift.



## 2.1.2 Landskapet for mennesker

### Mennesker og landskapet

Mansvelt og Lubbe (1999) skriver om to ulike tilnærminger til relasjonen mellom mennesker og naturen. Den første er å se mennesket som outsider til naturen og som utøver en negativ påvirkning på naturen. Denne tilnærmingen ser ingen sammenheng mellom natur og kultur og mener disse er uforenlige. I den andre oppfatningen blir mennesket sett på som en co-evolusjonær partner til naturen, hvor vi utvikler oss fra, og er avhengige av, naturen og dermed også ansvarlig for den. Selman (2006) skriver at det er mennesker som skaper landskap ut av land, og dermed forholder han seg til den siste tilnærmingen av menneskers forhold til naturen. Det sammen gjør Gaukstad og Sønstebo (2003) da de skriver at landskapet er viktig for vår identitet. Denne identiteten kommer av at mennesker føler en tilhørighet til landskapet, fordi den er knyttet til hvem vi er og hvor vi kommer fra.

### Menneskers bruk av landskapet

I Norge har landskapet vært viktig i sammenheng med høsting av naturens ressurser. Dette har ført til at liv og næring er nært knyttet til naturen og har vært med på å skape det landskapet vi har i dag. Gaukstad & Sønstebo skriver at med bakgrunn i dette kan vi si at «likesom mennesket lever i landskapet, lever landskapet i mennesket gjennom myter og tradisjoner, egne opplevelser og historiske kunnskaper om personer og hendelser» (Gaukstad & Sønstebo 2003, s. 19).

Landskapet spiller også en viktig rolle i vårt liv som en arena for fritidsbruk, som igjen har stor innvirkning på både vår helse og livskvalitet. Bruken av landskapet i Norge har som tidligere nevnt vært viktig for nordmenn i mange år, og selv om noe av bruken har forandret seg, er det fortsatt en viktig del av vår hverdag.

Landskapet blir dermed direkte knyttet til vår identitet og har stor betydning for hvem vi er i en internasjonal, nasjonal, regional og lokal sammenheng.

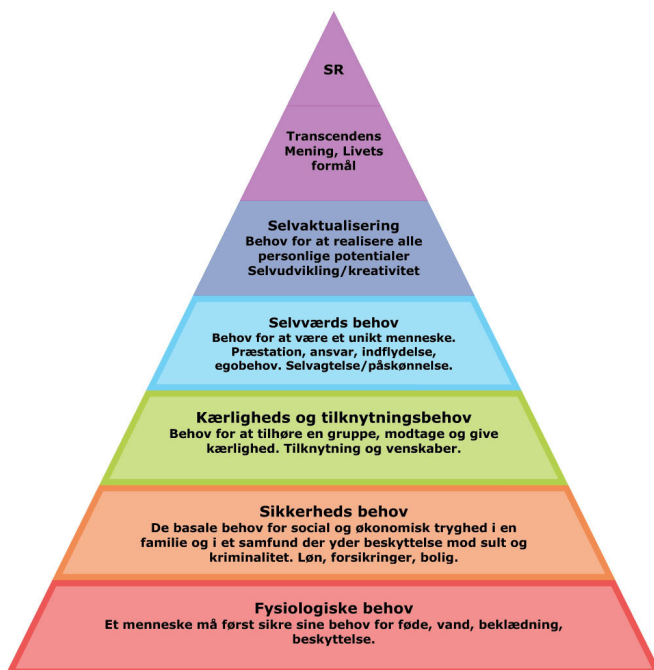
## 2.1.3 Landskapets verdi

Verdi er relativt og vurderes ofte subjektivt. Svarene på hva som er verdien i et landskap vil derfor være ulike avhengig av hvem man spør. Ulike sektorer og ulike fagfolk vil tilegne landskapet ulike verdier. I sammenheng med denne oppgaven ser jeg det relevant å se på ulike tilnærminger til begrepet verdi sett opp mot landskapet. Kunnskap om hvordan landskapet kan tilegnes ulike former for verdi er nyttig fordi det gir en forståelse for hvordan metoder er bygget opp, deres utgangspunkt og hvordan de blir brukt og argumentert med i senere planlegging, samtidig som det er viktig for å kjenne til de ulike interessene i landskapet.

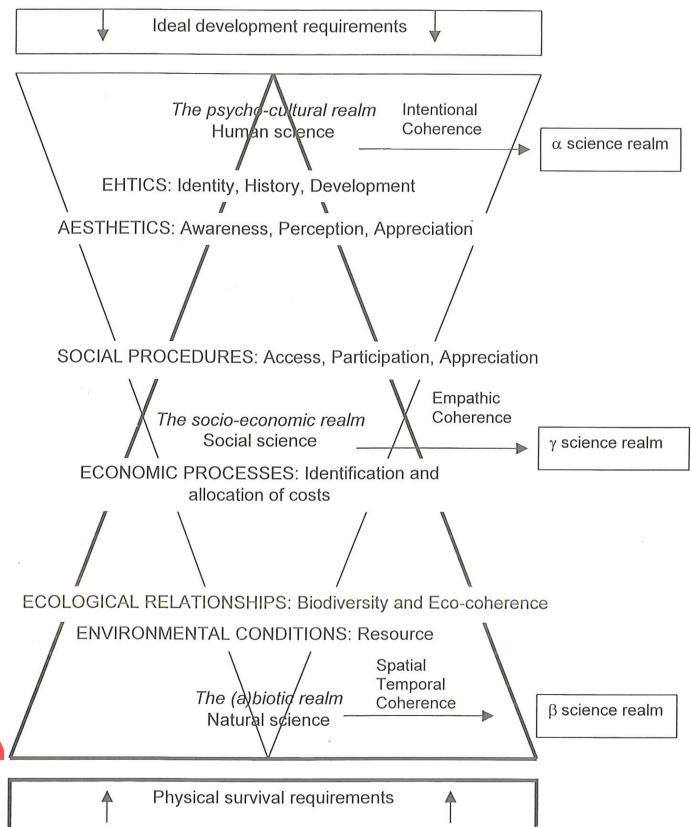
## Hva er verdi i landskapssammenheng?

Verdi er et ord som omfavner mye. Verdier dekker i første rekke de utilitaristiske behovene som vann, mat, ly etc., men vi har også åndelige behov som å være ett med naturen. Dette kan en direkte sette opp mot Maslows behovspyramide (figur 1), hvor de utilitaristiske behovene er få, men er livsviktige for overlevelse av menneskeheten. Disse behovene er godt dekket i dagens samfunn og vi beveger oss dermed oppover på Maslows behovspyramide. Slik Mansvelt og Lubbe (1999) viser til utviklingen av landskapet sett opp mot Maslows behovspyramide (her er behovene i Maslows pyramide byttet ut med paralleller til landskapet) kan en se at pyramiden har blitt snudd opp ned i planleggingsammenheng (figur 2). Dette gir et inntrykk av at vi har det så bra i dagens samfunn og derfor planlegger for å virkeliggjøre ønskene på toppen av behovspyramiden og legger mindre og mindre vekt på de livsnødvendige faktorene som er de grunnleggende behovene for menneske i Maslows pyramide.

Dette vitner om en drastisk endring i synet på landskapet. Dette er en viktig observasjon med tanke på hvordan landskapet blir tilegnet verdier og hvordan disse verdiene kan være ulike for mennesker ut ifra hvilket utgangspunkt de har eller ut ifra hvilket land de lever i. Det vil høyst sannsynligvis være mer verdi i landskap som kan gi mat og vann i et land hvor dette ikke er godt dekket. I et land som Norge, hvor mat og vann i de fleste tilfeller er en gode som er godt dekket, vil behov landskapet kan dekke i form av sterk identitet, historie og rekreasjonsmuligheter bli tillagt høy verdi. Jeg vil videre i fremleggelsen av verdi forholde meg til det utgangspunktet at verdivektingen foregår i Norge hvor de utilitaristiske behovene er godt dekket.



Figur 1: Maslows behovspyramide



Figur 2: Mansvelt og Lubbe sin fremstilling av maslows behovspyramide tilpasset planlegging

## Men hvordan kan vi avdekke landskapets verdi?

Terry (2001) gir uttrykk for at landskapet de siste tiårene har vært ekspertdominert når det kommer til utredelsen av dets verdi. Han sier videre at ekspertene overfører biofysiske momenter i landskapet (som trær, elver, fjell m.m.) inn i formale designparametere som form, linje, varietet, likhet m.m. som han sier er universelle indikatorer på landskapskvaliteter som stammer fra en klassisk modell av menneskets persepsjon og estetiske bedømming. Denne tilnærmingen behandler biofysiske elementer i form av funksjoner som vekker psykisk stimuli hos mennesker og dermed får en verdi (ibid.). Dette er en metode som støtter seg til den objektive filosofiske siden til estetikk og denne tilnærmingen mener landskapets kvalitet kan bestemmes av en gitt ekspert (i denne sammenheng ofte en landskapsarkitekt) utelukkende for sin fagkunnskap (ibid.). Denne formen for verdi forholder seg kun til landskapets estetikk og har ingen refleksjon over hvordan ulike kulturer eller geografisk beliggenhet kan ha innvirkning på verdiene. Men landskapet har verdi på flere måter, innenfor flere sektorer, og for å belyse dette har jeg brukt Jones (1993) sin verdiklassifisering som er mer nytteorientert.

## Ressursbasert verdi

Jones (1993) mener landskapets verdi blir formet av dets ressurs. Han mener at landskapet ikke har en universell verdi, men at landskapet tilegnes verdi av mennesker. Disse verdiene kan være ulike fra en gruppe mennesker til en annen, og er tilknyttet hvordan mennesker mener landskapet kan oppfylle deres ønsker og behov, med andre ord støtter denne tankegangen seg mot en nytteorientert verdibasering. Videre vektlegger Jones at ressurs ikke bare er materiale som eksempelvis olje og vann, men består også av andre elementer som trygghet, møteplasser, selvrealisering etc. Menneskers ønsker og behov er ikke bare materialistiske, så vi må dermed også ta med andre måter landskapet kan være en ressurs på enn kun for materielle goder. Jones trekker i den forbindelsen også frem hvordan landskapet er viktig på flere plan i Maslows behovspyramide som leverandør av både materielle og ikke-materielle behov (se figur 1). De ulike verdiene har Jones delt inn i tre klasser:

### 1. Økonomisk verdi

Jones (1993) deler de økonomiske verdiene i tre ulike grupper. Den første presenterer landskapsverdi i form av å være en leverandør for livsnødvendige ressurser som mat og vann. Videre har landskapet en økonomisk markedsverdi i form av turisme, salg av jordbruksvarer, eiendommer etc. Den tredje økonomiske verdien er en økologisk utilitaristisk verdi. Det vil si, ifølge Jones, å tilegne landskap verdi fordi det skal opprettholde muligheten til å høste av naturressurser eller dyrke. Eksempelvis kan dette være å legge ned forbud mot å hogge trær i regnskogen på enkelte steder slik at det finnes muligheter for reproduksjon.

### 2. Fasilitetsverdi

Dette er verdier som ikke kan bli solgt eller kjøpt og som ofte er offentlige plasser hvor en kan oppleve noe. Jones legger vekt på at disse verdiene ofte ikke opptrer hver for seg, men ofte kan ha verdi innenfor flere av kategoriene samtidig.

Fasilitetsverdiene er delt inn i fire grupper. Første kategori er verdi i form av en økologisk egenverdi. Med økologisk egenverdi tillegges biodiversitet en verdi fordi alle levende ting har en rett til å leve i seg selv, det er altså en etisk verdi. Den andre er landskap som har en fasilitetsverdi fordi det har muligheten til å gi en vitenskapelig og lærende opplevelse som eksempelvis en botanisk hage. Tredje kategori er estetisk- og rekreasjonsverdi. Grunnen til at dette blir klassifisert som en verdi ifølge Jones er fordi det er viktig for menneskers mentale og fysiske helse. Den siste kategorien under fasilitetsverdi er landskapet orienterings- og identitetsverdi. Dette er kulturelle verdier, ofte knyttet til historien og landemerker. Disse tilegnes verdier fordi de er med på å skiller et sted fra et annet og er derfor er med på å skape den identiteten som oppstår mellom mennesker og landskapet.

### 3. Trygghetsverdi

Trygghetsverdi deler Jones inn i to kategorier; forsvarsverdi og avgrensingsverdi. Forsvarsverdi er verdi som ofte blir tilegnet landskapet fordi det ligger strategisk til i landskapet til militært bruk. Avgrensingsverdi er en territorial verdi, og kan sees som gjerder, bekker, landegrenser m.m.

Disse tre punktene viser til verdier som både er materialistiske og ikke-materialistiske, men har som funksjon å tilfredsstille et behov og dermed blir det tildelt en verdi.

Landskapet vil, med bakgrunn i at vi mennesker tilegner det verdi, alltid ha ulik verdi ut ifra ulike sektorer og ulike interesser. Allikevel er ulik verdi viktig å ha kunnskap om, og forståelse for, for å utvikle en felles forståelse av landskapet på tvers av disipliner og interesser.

### Landskapets verdi i offentlige utredninger og håndbøker

I Norge har det blitt utarbeidet flere håndbøker som går på verdisetting og konsekvensvurdering av ulike ting som ikke har en markedsverdi. I den sammenheng vil jeg nevne Håndbok 13 utgitt av Direktoratet for Naturforvaltning (2007) *Kartlegging av naturtyper – verdisetting av biologisk mangfold*, Håndbok 25, også utgitt av Direktoratet for Naturforvaltning (2004), *Kartlegging og verdsetting av friluftslivsområder*, Håndbok 140 fra Statens Vegvesen (2006) *Konsekvensanalyser* som tar for seg hvordan man skal forholde seg til prissatte og ikke-prissatte konsekvenser i planlegging og utbygging, samt Norges Offentlige utredningers (2013) *Naturens goder – om verdier av økosystemverdier*. Jeg vil ikke gå nærmere inn på disse, men de er tatt med for å belyse at verdisetting og konsekvensvurdering av ikke-markedsverdier er noe det har blitt jobbet med i Norge. Med disse håndbøkene og utredningen ser vi at naturens egenverdi er viktig. Det vil si dens verdi for seg selv i form av biologisk mangfold, økosystemer og friluftslivsverdi. Dette støtter opp om en landskapsetikk som har likheter med Arne Næss sin økofilosofi hvor utgangspunktet er å ha respekt for naturen og dets kretsløp (Næss 1999).

Disse ulike verdiene er opphavet til ulike grader av konservativ og progressiv planlegging av landskapet. Dette vil jeg gå nærmere inn på under delkapittel 2.1.6 *Landskapets rolle i planlegging*.

## 2.1.4 Landskapets funksjon

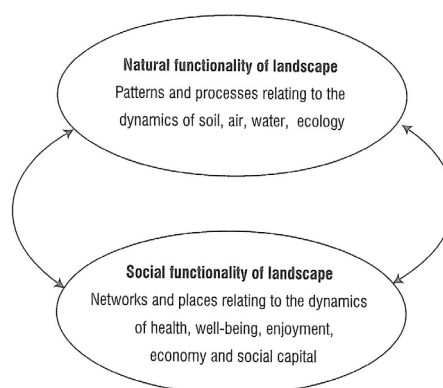
Landskapet har mange funksjoner. Landskapet har en økologisk og naturlig funksjon for planter, trær, dyr og organismer, samtidig som den har en funksjon som leveområde for mennesker. Funksjon er med andre ord landskapets levende prosesser og systemer. Disse funksjonene og systemene opptrer ofte samtidig og er i stor grad avhengig av hverandre. Hvis en funksjon blir svekket, vil dette ofte påvirke andre funksjoner i landskapet. Som et lett forståelig eksempel på dette vil jeg trekke frem at om den økologiske funksjonen som vektshabitat for enkelte planter blir svekket så kan dette ha ringvirkninger på dyrelivet ved at de dyrene som lever av planten får en svakere matkilde og dermed kan bestanden bli mindre eller i verste fall bli borte fra området.

Landskapet har også et kulturhistorisk perspektiv. Med det menes at historien til mennesker kan leses ut ifra landskapet. Det sier oss noe om hvor folk først bosatte seg, noe som hadde direkte sammenheng med landskapets funksjon til å dyrke mat og ha dyrehold, dets tilknytning til sjøveier, hvordan landskapet har vært sentralt i beliggenheten av både nåtidens, men også tidligere bispedømmer, kirker, veitraseer, byer, tettsteder etc. (Helle et al. 2006).

Den økologiske funksjonen og den funksjonen landskapet har i et kulturhistorisk perspektiv har klare likhetstrekk med det (Jones 1993) kategoriserer som økologisk egenverdi og estetisk- og rekreasjonsverdi under punkt 2: Fasilitetsverdi.

Selman (2012) nevner også landskapets sosiale funksjon. Han skriver om de funksjonene landskapet gir oss i form av glede, økonomisk funksjon, helsefunksjon og sosial kapital og hvordan disse er sterkt knyttet til de naturlige funksjonene til landskapet (se figur 3). Blir denne naturlige funksjonen svekket, vil det ofte ha påvirkning på landskapets sosiale funksjon.

Den største problematikken i forhold til landskapets funksjon ligger i den fragmenteringen som gradvis skjer. Denne fragmenteringen er en trussel både mot naturlige funksjoner i landskapet så vel som landskapets funksjon i et sosialt- eller kulturhistorisk perspektiv. Den funksjonen som landskapet innehar er ofte helt avhengig av sammenhengende landskap, da særlig i sammenheng med landskapets naturlige funksjoner for dyre- og planteliv.



Figur 3: nær sammenheng mellom landskapets naturlige- og sosiale funksjon

## 2.1.5 Landskapets karakter

Landskapets karakter er hvordan landskapet opptrer, hvordan det ser ut og oppleves i dag ut ifra eksempelvis naturlige og geologiske prosesser som har foregått over tid. Karakteren er også svært knyttet opp mot menneskers bruk av landskapet. Eksempelvis påvirker og forandrer jorder og hogstfelt landskapets visuelle karakter i stor grad. Dermed er landskapets karakter sterkt knyttet til dets identitet eller den identiteten vi tilegner landskapet.

De tre metodene for landskapsanalyse som blir redegjort for senere i denne oppgaven bruker alle landskapskarakter i sin utredning. I den sammenheng vil jeg presentere hvordan de tre metodene definerer landskapskarakter.

Den norske veilederen definerer landskapskarakter slik:

*«Landskapskarakter er et konsentrert uttrykk for samspillet mellom et områdes naturgrunnlag, arealbruk, historiske og kulturelle innhold, og romlige og andre sansbare forhold som særpreger området og adskiller det fra omkringliggende landskap.»* (Direktoratet for Naturforvaltning & Riksantikvaren 2011, s.12)

Den danske veilederen definerer landskapskarakter på denne måten:

*«Landskabet karakteriseres af samspillet mellem naturgrundlaget, de kulturgeografiske mønstre og de rumlige, visuelle forhold, som man oplever, når man færdes i landskabet. Dette samspil defineres som Landskabskarakteren.»* (Miljøministeriet 2007, s.12)

Og den svenske metoderapporten definerer det slik:

*«"Landskapskaraktär är ett koncentrerat uttryck för samspillet mellan ett områdes naturförhållanden, markanvändning, historiska och kulturella innehåll samt rumsliga och andra upplevelsebara förhållanden som präglar ett område och skiljer det från omkringliggande landskap." (Landskapsanalyse – framgångsmåte för vurdering av landskapskarakter og landskapsverdi, 2010, fritt översatt)»* (Trafikverket 2011a, s.17)

Den svenske metoderapporten har oversatt den norske definisjonen, mens den danske har sin egen. Som vi kan se ut ifra definisjonene er de relativt like, allikevel er det særlig en ting som skiller den danske fra de to andre: sansbare forhold i landskapet. Den danske har heller ikke lagt inn viktigheten av at landskapskarakteren kommer frem i det den skiller seg fra omkringliggende områder, noe som kan skape mer diffuse områdeavgrensninger enn i de to andre.

## 2.1.6 Landskapets rolle i planlegging

Innenfor planlegging blir landskapet berørt innenfor flere nivåer: internasjonalt, på statlig nivå, regionalt nivå og kommunalt nivå. Hvordan disse nivåene påvirker hverandre er viktig i et helhetlig perspektiv og vil derfor bli kort redegjort for i dette underkapittelet.

### I et europeisk perspektiv

Norge signerte Den Europeiske Landskapskonvensjonen i 2000, året etter at den ble utarbeidet, og den trådte i kraft i 2004. Konvensjonen legger føringer for hvordan Norge skal forholde seg til begrepet landskap og hvordan vi skal tilrettelegge for en mer demokratisk planlegging og utvikling. Dette betyr at Norge er forpliktet til å følge opp på en rekke områder innenfor lovverk, sektorpolitikk, kunnskapsoppbygging, bevisstgjøring, medvirkning og internasjonal samarbeid (Kommunal- og moderniseringsdepartementet). Den Europeiske Landskapskonvensjonen blir nærmere redegjort for under kapittel 2.2.

Nordisk Ministerråd utga i 2003 et forprosjekt for oppfølging av Den Europeiske

Landskapskonvensjonen og uttalte følgende: «På tross av at landskapet er viktig for oss, er det lite påaktet i forbindelse med planlegging og gjennomføring av tiltak i våre omgivelser» (Gaukstad & Sønstebø 2003, s.10). Gaukstad og Sønstebø (2003) skriver også at vi har en økende skjevhet mellom regioner og folketall som grunnes en ubalansert økonomisk tyngde som skaper nye utfordringer i henhold til lokal forvaltning, demokrati, medbestemmelse og kollektive rettigheter. De mener derfor det er et økende behov for å tydeliggjøre landskapstemaet og at det må ha et helhetlig miljøperspektiv på et tverrsektorielt nivå. De legger også vekt på at landskapet må bli akseptert i planleggingen, på det nivå at det kan brukes som en selvstendig begrunnelse for å innføre hensyns- eller restriksjonskrav innenfor planlegging.

### I et kommunalt perspektiv

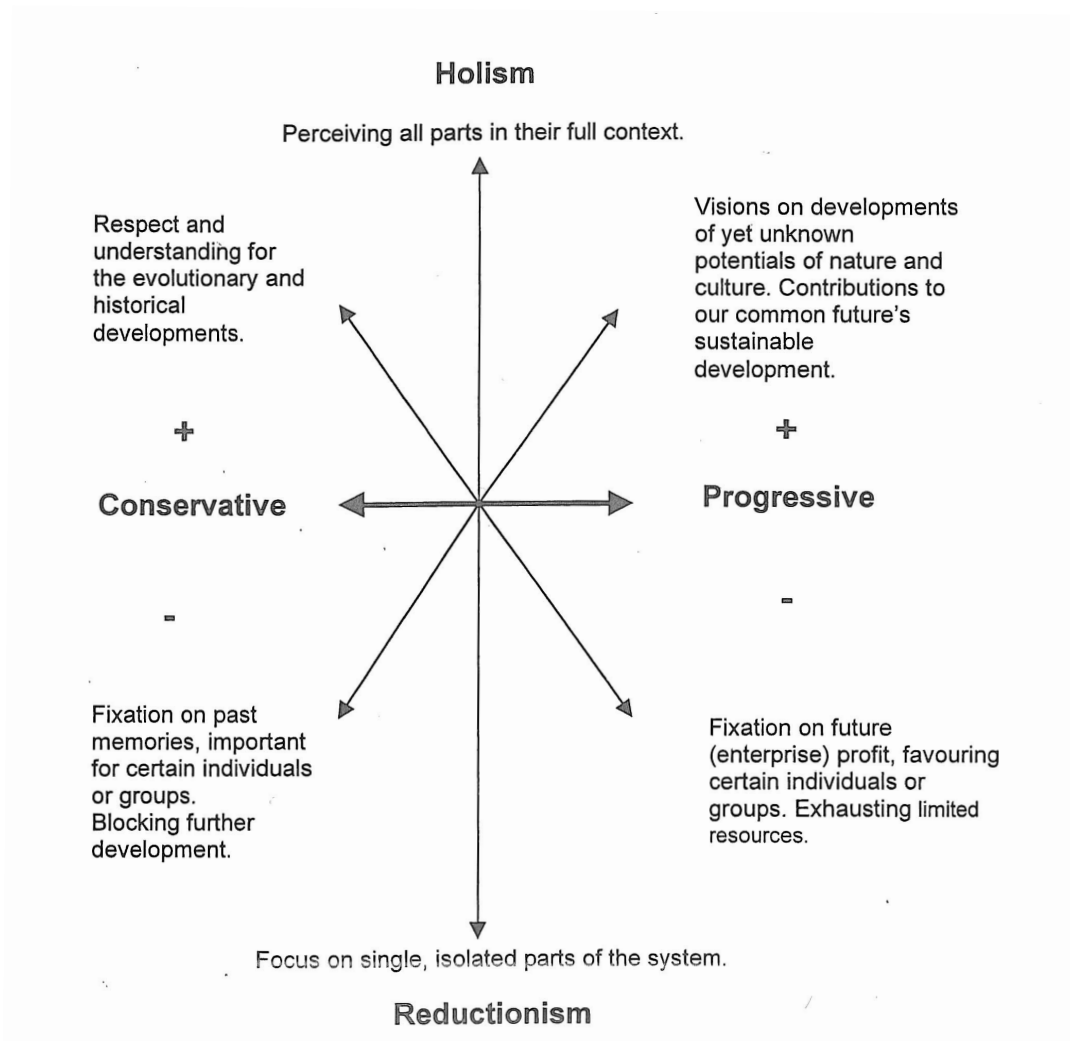
I et kommunalt perspektiv er kommunen planmyndighet, og har dermed mulighet til å føre planleggingen i den retningen de ønsker ved å utarbeide kommunens arealplan, samt bevilge eller ikke bevilge byggetillatelse m.m. På denne måten kan kommunen legge føringer for landskap de ønsker en utvikling av, enten det er gjennom opparbeiding av parkområder, ny bebyggelse etc. De har også gjennom kommunens arealplanen muligheten for å sikre områder, eksempelvis viktige turområder eller områder med høy regional eller lokal verdi. Dette gjøres gjennom å legge områder under ulike arealformål som har egne lovpålagte paragrafer knyttet til seg. Dette vil vises i egen figur på side 26.

### I et regionalt perspektiv

I et regionalt perspektiv er det Fylkesmannen som er planmyndighet. Fylkesmannen har også mulighet til å gripe inn i kommuner om de har tvister de ikke greier å løse, eller om de gjør grep som strider imot de statlige planretningslinjene. I denne sammenheng blir dermed landskapet påvirket av politiske sammensetninger og mål sammen med lovgivningen. Både landskapets rolle i lovgivningen og i politikken vil begge bli grundigere belyst senere i dette kapittelet under egne delkapitler.

## Verdi i planlegging

Som nevnt i delkapittel 2.1.3 *Landskapets verdi* kan landskapet tilegnes ulike verdi. Disse verdiene vi tilegner landskapet kommer til syne i hvordan vi planlegger og forvalter det. I den sammenheng vil jeg trekke frem Mansvelt og Lubbe (1999) som skriver at det er et spenningsforhold mellom presset på å bygge ut og utvikle og det å ta vare på og respektere naturens verdier. På den ene siden har vi konservativ tankegang som tar utgangspunkt i å respektere naturens verdier, men kan hindre videre utvikling. På den andre siden har vi den progressive tankegangen, som ifølge Mansvelt og Lubbe (1999) kan bidra med å utvikle områder og skape et potensiale og bærekraftig utvikling, men denne tankegangen kan bli for opptatt av profitt og favoriserer enkelte grupper mennesker for egen vinning, samtidig som de trekker frem at denne holdningen kan føre til en overdreven utnyttelse av begrensede naturlige ressurser.



Figur 4: forskjellen på konservativt og progressivt syn på landskapet og deres sterke og svake sider



## 2.1.7 Landskapet i lovgivningen

Norge opererer med vernestatus og nasjonalparkstatus på enkelte områder. Dette er områder og landskap som har en høy verdi og som gjennom lovverk blir sikret i fremtidig planlegging. Blankvann landskapsvernområde og Rondane Nasjonalpark er eksempler på dette. Områder som faller innenfor vernestatusen består i hovedsak av store områder med mer eller mindre uberørt natur og/eller som innehar viktige kulturhistoriske spor. Siden denne oppgaven ikke vil ta for seg slike områder i hovedsak vil det dermed ikke bli videre klargjort hva disse verne- og nasjonalparkstatusene sikrer i planlegging.

Innledningsvis vil jeg trekke fram Grunnlovens §110 b første og andre ledd, som sier:

*«Enhver har Ret til et Milieu som sikrer Sundhed og til en Natur hvis Produktionsævnne og Mangfold bevares. Naturens Ressourcer skulle disponeres du fra en langsiktig og alsidig Betragtning, der ivaretager denne Ret ogsaa for Efterslægten.*

*For at ivaretage deres Ret i Henhold til foregaaende Led, ere Borgerne berettigede til Kundskab om Naturmilieuets Tilstand og om Virkningerne af planlagte og iværksatte Indgreb i Naturen...»*

Denne lovteksten legger dermed opp til en fremtidsrettet planlegging som tar sikte på å ivareta naturen for våre etterkommere. Grunnloven bruker ordet natur og selv om ikke ordet «landskap» alltid bli brukt i lovgivningen har vi flere lover som er sentrale, både når det kommer til sikring av landskap og landskapsverdier samt å styre ulike aktivitetsformer i landskapet (Gaukstad & Sønstebø 2003).

Disse lovene er:

Plan- og Bygningsloven av 27. juni 2008

Naturmangfoldloven av 19. juni 2009

Kulturminneloven av 9. juni 1978

Jordlova av 12. mai 1995

Skogbrukslova av 27. mai 2005

Plan- og bygningsloven av 2008 gir mulighet for å sikre landskapet med hensynssoner, arealformål og bestemmelser i kommuneplan og/eller under teamet landskap i konsekvensutredninger. Medvirkning er også en sentral del i planleggingen og i §5-1 andre ledd i Plan- og bygningsloven av 2008 står det:

*«Kommunen har et særlig ansvar for å sikre aktiv medvirkning fra grupper som krever spesiell tilrettelegging, herunder barn og unge. Grupper og interesser som ikke er i stand til å delta direkte, skal sikres gode muligheter for medvirkning på annen måte.»*

Gjennom medvirkning skal allmenheten sikres en påvirkning på kommunenes utvikling, men loven

sier ikke konkret hvordan dette medvirkningsopplegget skal foregå og det er dermed opp til hver enkelt kommune og hvert enkelt planlagte tiltak å lage et opplegg som de mener er hensiktsmessig.

Kommunene har også mulighet til å sikre arealer eller styre utviklingen av de gjennom loven. Gjennom utviklingen av kommuneplanens arealdel vil ulike arealformål og hensynssoner være knyttet opp mot lovparagrafer som må følges. Disse står i Plan- og bygningsloven av 2008, men i vil ikke bli utdypet mer, men de ulike arealformålene er vist i figur 5.

*«§ 11-7. Arealformål i kommuneplanens arealdel*

*Kommuneplanens arealdel skal i nødvendig utstrekning vise arealformål som er angitt i nr. 1 til 6. Hovedformålene kan etter behov inndeles i angitte underformål.*

*Arealformål:*

*1. Bebyggelse og anlegg.*

*Underformål:*

*boligbebyggelse, fritidsbebyggelse, sentrumsformål, kjøpesenter, forretninger, bebyggelse for offentlig eller privat tjenesteyting, fritids- og turistformål, råstoffutvinning, næringsbebyggelse, idrettsanlegg, andre typer anlegg, uteoppholdsarealer, grav- og urnelunder.*

*2. Samferdselsanlegg og teknisk infrastruktur.*

*Underformål:*

*veg, bane, lufthavn, havn, hovednett for sykkel, kollektivnett, kollektivknutepunkt, parkeringsplasser, traseer for teknisk infrastruktur.*

*3. Grønnstruktur.*

*Underformål:*

*naturområder, turdrag, friområder og parker.*

*4. Forsvaret.*

*Underformål:*

*ulike typer militære formål.*

*5. Landbruks-, natur- og friluftformål samt reindrift.*

*Underformål:*

*a) areal for nødvendige tiltak for landbruk og reindrift og gårdstilknyttet næringsvirksomhet basert på gårdens ressursgrunnlag,*

*b) areal for spredt bolig-, fritids- eller næringsbebyggelse mv., jf. § 11-11 nr. 2.*

*6. Bruk og vern av sjø og vassdrag, med tilhørende strandsone.*

*Underformål:*

*ferdsel, farleder, fiske, akvakultur, drikkevann, natur- og friluftsområder hver for seg eller i kombinasjon.*

*I områder hvor arealplanen bare angir hovedformål for arealbruk, skal det i nødvendig utstrekning gis bestemmelser som klargjør vilkårene for bruk og vern av arealene, jf. §§ 11-9 til 11-11.”*

(Miljøverndepartementet 2008)

Figur 5: ulike arealformål som brukes i kommuneplanens arealplan

Naturmangfoldloven § 9 opererer med føre-var-prinsippet som skal sikre naturen i problemstillinger der det er manglende kunnskap om hva et tiltak kan ha av miljøkonsekvenser i negativ forstand. Med denne lovparagrafen skal dermed manglende kunnskap ikke brukes som unnskyldning for å unngå eller utsette forvaltningsvedtak (Klima- og miljødepartementet 2009).

## Konsekvensutredninger

Plan- og bygningsloven gir muligheten til å sikre landskap gjennom konsekvensutredninger i lovens Kapittel 14 (Miljøverndepartementet 2008). I Forskrift om konsekvensanalyser (Miljøverndepartementet 2009a) §5 står det følgende angående når det skal utføres en konsekvensutredning:

*«Ansvarlig myndighets vurdering av om en reguleringsplan eller et tiltak kan få vesentlige virkninger skal ta utgangspunkt i opplysninger gitt av forslagsstiller og på ellers foreliggende og kjent kunnskap. Ansvarlig myndighet skal i nødvendig grad ta kontakt med berørte myndigheter for å avklare om kriteriene i § 4 kommer til anvendelse.»* (Miljøverndepartementet 2009a, §5)

I denne forskriften er temaet landskap omtalt. Det er i den sammenheng omtalt som et eget tema, ved siden av kulturminner og kulturmiljø, naturens mangfold etc. (se figur 6). Gjennom en konsekvensanalyse skal særlig utsatte områder komme frem og bli tatt med i overveielser for videre utarbeidelse av en plan. Avhengig av hvor omfattende planen er, altså over hvor stort areal planen dekker over eller hvor stort inngrepet er på dagens situasjon, vil det i mange tilfeller ikke komme frem hvordan landskapet blir påvirket i et større bilde utover planområdet det konsekvensutredes for. Konsekvensanalysen vil være et resultat av en rekke ulike temaer utredet hver for seg. Konsekvensen av å ikke gjennomføre en slik analyse kan føre til en saksbehandlingsfeil.

Problematikken i landskapssammenheng med konsekvensanalyser er dens deling av ulike temaer uten et krav om en direkte sammenstilling av disse utredningene til et felles resultat. Dermed mister man helhetsforståelsen og dybden og forståelsen av landskapet som et viktig element som består av og i flere av utredningstemaene. Det er derimot nevnt at det skal redegjøres for sammenhengen mellom forholdene på tvers av de ulike temaene som inngår i en konsekvensanalyse (se figur 6).

En annen problematikk er ordlyden i Forskrift om konsekvensanalyser mot Naturmangfoldlovens § 9. Forskriften vektlegger at en konsekvensanalyse skal utføres på «foreliggende kjent kunnskap», mens Naturmangfoldloven sier at naturen skal sikres når det er manglende kunnskap om hva et tiltak kan ha av miljøkonsekvenser i negativ forstand. Jeg har ikke foretatt et søk på hvordan dommer har forholdt seg til ordet kunnskap i denne sammenheng, men det trekkes frem her som et eksempel på hvordan naturen og landskapet kan skape problematikk på tvers av lovverk og forskrifter.

«Med utgangspunkt i en beskrivelse av viktige miljø- og samfunnsforhold skal det i konsekvensutredningen gis en beskrivelse og vurdering av virkningene som planen eller tiltaket kan få for miljø og samfunn, herunder:

- forurensning (klimagassutslipp, annet utslipp til luft, forurensning av jordbunn og vann),
- transportbehov, energiforbruk og energiløsninger,
- kulturminner og kulturmiljø,
- naturens mangfold (dyre- og planteliv),
- landskap,
- sikring av jordressurser (jordvern),
- samisk natur- og kulturgrunnlag,
- befolkningens helse og helsens fordeling i befolkningen,
- tilgjengelighet til uteområder og gang- og sykkelveinett,
- kriminalitetsforebygging,
- beredskap og ulykkesrisiko, jf. pbl. § 4-3,
- risiko ved havstigning,
- barn og unges oppvekstvilkår,
- der relevant skal det gis en beskrivelse av arkitektonisk og estetisk utforming, uttrykk og kvalitet,
- for planer som kan føre til vesentlig påvirkning av konkurranseforholdene skal konsekvensutredningen omfatte vurderinger av dette.

*Det skal redegjøres for samvirke mellom ovennevnte forhold.»*  
(Miljøverndepartementet 2009a)

Figur 6: utredningstemaer i en konsekvensanalyse

### 2.1.8 Politisk rolle

Den Europeiske Landskapskonvensjonen fremhever viktigheten av å gjøre landskapet til en del av politikken:

*«Each Party undertakes to establish and implement landscape policies aimed at landscape protection, management and planning through the adoption of the specific measures set out in Article 6»* (Council of Europe 2000a, artikkel 5b)

Det finnes mange ulike sektorer som alle har sitt politiske område som de jobber for. Disse sektorene har ulike fokusområder som eksempelvis landbruk, dyrevelferd, skogbruk, rekreasjon etc. De har alle sin måte å forholde seg til landskapet på, men mangler ofte kunnskap og forståelse for hvordan disse ulike fokusområdene henger sammen i et større system (Selman, P. 2012). Samtidig har denne sektoriseringen, ifølge Selman, P. (2012), ofte et syn på landskapet som et objekt mennesker gjør noe med eller mot, som for eksempel vern eller bruk, eller får noe fra som via jordbruket, men mangler

synet på landskapet som et multifunksjonelt system som påvirker samfunnet. Det er nettopp dette konvensjonen ønsker å endre gjennom å gjøre landskapet et eget politisk tema.

### Den politiske spiralen

I Norge, så vel som i mange andre land, er politikken en viktig del ved forvaltning, planlegging og bruk av landskapet. De overordnede statlige planretningslinjene setter føringer for departementene, direktoratene, fylkeskommunene og kommunene som de skal følge i sitt arbeid. Disse statlige planretningslinjene legger de store føringene og Kommunal- og moderniseringsdepartementet opererer som et forvaltningsorgan med en ledelse som er politisk valgt av regjeringen for å etterse at disse blir fulgt. Under departementene ligger direktoratene og selv om direktoratene ikke har en ledelse som er politisk valgt, slik departementene har, er det regjeringen som definerer deres ansvarsområde. Det er kommunene som til syvende og sist sitter med behandlingen av saker. Kommunestyret er folkevalgte og har sine politiske parti og deres politiske interesser som skal ivaretas. Disse må riktignok falle innenfor de statlige planretningslinjene, men via kommunalt selvstyre kan kommunene i stor grad styre det meste av utviklingen selv. Allikevel har Fylkesmannen oppsyn med kommunene og skal sikre at kommunenes valg og mål ikke er motstridene med de statlige planretningslinjene.

Det er flere politiske områder som har konsekvenser for landskapet, herunder blant annet areal- og miljøpolitikk, næringspolitikk, regionalpolitikk, by- og tettstedsutviklingspolitikk og landbrukspolitikk. Vi har også andre politiske områder som har konsekvenser for miljøet som energi, reiseliv, samferdsel og fiskeri (Gaukstad & Sønstebø 2003). Med så mange politiske områder som alle har innvirkning på landskapet gjør dette temaet landskap til et «komplekst område» (Gaukstad & Sønstebø 2003, s. 32). Den Europeiske Landskapskonvensjonen setter for første gang landskapet inn i politikken som et eget politisk tema. Målene for landskapet blir satt i politikken, og er derfor de styrende målene som kommuner, regioner og enkeltutbyggere må forholde seg til. Disse målene er følgelig helt avgjørende for landskapets utvikling. Dette er ønskelig fordi målene for landskapet blir satt i politikken, og er derfor de styrende målene som kommuner, regioner og enkeltutbyggere må forholde seg til. Disse målene er følgelig helt avgjørende for landskapets utvikling.

### Regjeringens miljøpolitikk og rikets miljøtilstand

Hvert andre år i perioden 1999 til 2007 har Regjeringen utgitt Stortingsmeldingene *Regjeringens miljøpolitikk og rikets miljøtilstand* (St.meld.nr. 8(1999-2000), 24(2000-2001), 25(2002-2003), 21(2004-2005), 26(2006-2007)) (Klima- og Miljødepartementet 2014). Disse har overordnede mål for miljøpolitikken i Norge og setter retningslinjer for videre forvaltning. Den siste, St.meld. nr. 26(2006-2007), har under kapittel 5, *Bærekraftig areal- og transportpolitikk*, et eget undertema, 5.3 *Landskapspolitikk og politikk for arealbruk utenfor byer og tettsteder*, som omhandler landskapspolitikk i forhold til den Europeiske Landskapskonvensjonen (Miljøverndepartementet 2007). Disse stortingsmeldingene opphørte i 2007 da flertallet på Stortinget mente dette dokumentet ikke oppnådde de målene de ønsket og derfor ikke ville legge ressurser i å fortsette å utrede de. Selv om miljøstatusen ikke blir diskutert i en helhet, mente flertallet at det blir diskutert under flere andre temaer og at miljøstatus.no til enhver tid har de resultatene man skulle ha behov for (Stortinget 2013).

Dette kan regnes som et skritt tilbake fra å oppnå de målene Den Europeiske Landskapskonvensjonen har om å gjøre landskapet til et eget politisk tema.

### Regjeringsskiftet

I Norge fikk vi en endring i sektorpolitikken ved regjeringsskifte 2013. Tidligere lå plansaker og dermed også Plan- og bygningsloven under Miljøverndepartementet. Den nye regjeringen delte det tidligere Miljøverndepartementet i to. Det nye Kommunal- og moderniseringsdepartementet overtok plansaker og Plan- og bygningsloven, mens det nye Klima- og miljøverndepartementet har i hovedsak de resterende sakene til tidligere Miljøverndepartementet. Dermed har det blitt enda en sektor som har konsekvenser for landskapet. Gaukstad og Sønstebo (2003) trekker frem viktigheten, og at vi bør, utvikle tydelige politiske prioriteringer innenfor landskapspolitikken med mål og virkemidler slik at landskapsforvaltningen forholder seg til en langsiktig og verdibevisst utvikling. Spørsmålet om splittingen av Miljøverndepartementet vil styrke landskapets rolle i politikken vil jeg ikke gå videre inn på i denne oppgaven, men det er et eksempel på at sektorene som har konsekvenser for landskapet øker og blir mer spesialiserte.

*«Politikere er opptatt av om fjellene er høye eller lave, ikke om de er konkave.»*

(Direktoratet for Naturforvaltning og Riksantikvaren 2013, s.5)

### 2.1.9 Oppsummering Landskapet

I dette delkapittelet har jeg sett på de ulike faktorene som spiller inn i begrepet landskap. Gjennom dette har jeg satt lys på hvordan begrepet landskap oppfattes forskjellig ut ifra hvilket verdigrunnlag man tildeler landskapet og hvordan landskapets ulike sider som funksjonsbasert eller karakterbasert også gir ulikt syn på landskapet. Dette gir naturligvis ulike innfallsvinkler innen planleggingen, forvaltningen, det politiske aspektet og utformingen av lovverk opp mot landskapet. Det er blitt klart at landskapet er et komplekst tema, med mange motstridene faktorer som gjør landskapet til et vanskelig begrep å forholde seg til. Jeg har valgt å skille den Europeiske Landskapskonvensjonen ut som et eget deltema da denne ligger som en paraply over all fremtidig planleggingen av landskapet i Norge i et internasjonalt perspektiv.

## 2.2 Den Europeiske Landskapskonvensjonen

Som en paraply over utvikling og forvaltning av landskapet ligger Den Europeiske Landskapskonvensjonen etter at vi signerte i 2000 og den trådte i kraft i Norge den 4. mars 2004. Det er derfor høyst relevant hvordan denne konvensjonen definerer landskapet og legger føringer for hvordan Norge skal jobbe med utviklingen av landskapet i dag og i fremtiden.

Den Europeiske Landskapskonvensjonen har vært viktig for planleggingen av landskapet i Europa. Ikke bare ga den en ny definisjon av ordet landskap, men den legger vekt på planlegging og forvaltning som setter landskapet i fokus på alle plan, fra lokalt til internasjonalt.

Europarådet startet utarbeidelsen av Landskapskonvensjonen i 1994 med bakgrunn i et utkast som ble utarbeidet av Kongress for lokale og regionale myndigheter i Europa (CLARE) (Gaukstad & Sønstebø 2003). Utgangspunktet var at de så en endring av landskapet som stadig skjedde i raskere tempo. Landskapet ble stykkevis og delt uten noen helhetlig overordnet plan som sakte fragmenterte verdifulle sammenhenger i landskapet, noe som førte til at de mistet sin verdi og karakter. Denne stykkvise utviklingen hadde ofte bakgrunn i at enkeltaktører fikk gjennomslag for sine ønsker og prioriteringer. Dette førte videre til at det stodegnet som lokalbefolkningen ofte føler en tilknytning til gradvis forsvant og dette fører igjen til at livskvaliteten også blir forringet (Miljøverndepartementet 2009b). Europarådet ønsket å fremme en strategisk plan som sikrer utviklingen av landskapet samtidig som de ville fylle det juridiske tomrommet i landskapsammenheng i Europa. De fremmer også en tankegang om at landskapet er en felles gode som alle skal ha lik tilgang på og dets utvikling skal i større grad bli påvirket av menneskene som bor og bruker landskapet, og ikke bli monopolisert av fagekspertene innenfor ulike sektorer.

*«Official landscape activities can no longer be allowed to be an exclusive field of study or action monopolized by specialists scientific and technical bodies»*

(Council of Europe 2000b, punkt 22)

### Ny definisjon på landskap

Den Europeiske Landskapskonvensjonen satt også en ny definisjon av ordet landskap. Denne fremhever at landskapet ikke kun består av fysiske elementer som kan kartlegges og analyseres ut ifra naturlige fenomener, men at landskap også består av menneskers bruk, deres oppfatning av det, dets identitet og menneskers relasjoner til landskapet. Konvensjonens artikkel 1 - a, definisjoner, definerer landskapet slik:

*«Landscape” means an area, as perceived by people, whose character is the result of the action and interaction of natural and/or human factors»* (Council of Europe 2000a)

Konvensjonen har et tilleggsdokument, *Explanatory Report on the European Landscape Convention* (Council of Europe 2000b), som er et utdypende dokument til konvensjonen for en bedre forståelse. I denne står landskapsdefinisjonen utdypet slik:

*““Landscape” is defined as a zone or area as perceived by local people or visitors, whose visual features and character are the result of the action of natural and/or cultural*

*(that is, human) factors. This definition reflects the idea that landscapes evolve through time, as a result of being acted upon by natural forces and human beings. It also underlines that a landscape forms a whole, whose natural and cultural components are taken together, not separately.*” (Council of Europe 2000b, punkt 38)

## Økt fokus på medvirkning

Denne presisjonen av landskap «as perceived by people» er grunnleggende i konvensjonen og kommer til syne i flere av punktene i *Explanatory Report on the European Landscape Convention*. Her vil jeg trekke frem et eksempel som viser at konvensjonen ønsker en sterkere medvirkning fra befolkningen slik at de i større grad kan påvirke landskapets utvikling.

*«Europe’s populations want policies and instruments affecting national territory to take account of their wishes regarding the quality of their surroundings. In their view, this quality to some extent has to do with the feelings aroused in them by contemplating the landscape. They have come to realise that the quality and diversity of many landscapes are deteriorating as a result of a wide variety of factors and that this is having an adverse effect on the quality of their everyday lives.»*

(Council of Europe 2000b, punkt 21)

## Konvensjonens oppgjør med landskapsforvaltning i Europa

Gjennom konvensjonen kommer det frem at Europarådet mener landskapet består av en stor sammensetning av faktorer, både fysiske og psykiske. De mener det er viktig at disse faktorene ved landskapet blir tatt med i planleggingen slik at verdifulle kvaliteter ikke blir borte eller forringet. Hovedintensjonen til konvensjonen ligger innenfor tre punkter: vern, forvaltning og planlegging (Gaukstad & Sønstebø 2003). Konvensjonen tar et oppgjør med hvordan landskapsforvaltning har vært i Europa og ønsker et skifte fra politikk som går på å verne områder til en politikk som også tenker fremtidsrettet og legger strategier for å utvikle og skape verdifulle landskap (Brunetta & Voghera 2008). Brunetta og Voghera (2008) trekker frem tre punkter angående landskapet som det må settes fokus på innenfor beskyttelsen, planleggingen og styringen av landskapet i tråd med landskapskonvensjonen:

*“1. Landskapet som et system av økosystemer*

*2. Landskapet som en økonomisk ressurs for utvikling*

*3. Landskapet som nøkkelelement i menneskers identitet og livskvalitet»*

(Brunetta & Voghera 2008, s. 73)

Gjennom Brunetta og Voghera sine tre punkter kan en se at Jones (1993) sine verdikategorier (se delkapittel 2.1.3 Landskapets verdi) kan samles inn under disse tre punktene. Dermed forstår jeg det slik at konvensjonen ønsker en utvikling som behandler de ulike verdiene sammen og ikke favoriserer enkelte verdier i landskapet.



## Samarbeid i landskapsspørsmål

Europarådet legger også vekt på et sterkere samarbeid mellom faggrupper innenfor ulike sektorer, også på kryss av landegrenser. Dette vises både gjennom artikkel 5 og 8 som sier følgende:

*«c - to establish procedures for the participation of the general public, local and regional authorities, and other parties with an interest in the definition and implementation of the landscape policies mentioned in paragraph b above;*

*d -to integrate landscape into its regional and town planning policies and in its cultural, environmental, agricultural, social and economic policies, as well as in any other policies with possible direct or indirect impact on landscape»*

(Council of Europe 2000a, artikkel 5 c og d)

*«The Parties undertake to co-operate in order to enhance the effectiveness of measures taken under other articles of this Convention, and in particular:*

*a to render each other technical and scientific assistance in landscape matters through the pooling and exchange of experience, and the results of research projects;*

*b to promote the exchange of landscape specialists in particular for training and information purposes;*

*c to exchange information on all matters covered by the provisions of the Convention.»*

(Council of Europe 2000a, artikkel 8)

Med andre ord tolker jeg dette som et ønske om å skape en arena for helhetlig og fremtidsrettet forvaltning og planlegging av landskapet.

Den Europeiske Landskapskonvensjonen sto ferdig og ble vedtatt i 2000. Allerede 20. oktober 2000, signerte Norge, og den ble godkjent 23. oktober 2001 (Gaukstad & Sønstebø 2003). Konvensjonen trådte i kraft 1. mars 2004. Dette betyr at Norge er forpliktet til å følge opp på en rekke områder innenfor lovverk, sektorpolitikk, kunnskapsoppbygging, bevisstgjøring, medvirkning og internasjonalt samarbeid (Kommunal- og moderniseringsdepartementet). Konvensjonen ble i Sverige signert i februar 2001 og ratifisert i januar 2011, mens den i Danmark ble signert oktober 2000 og ratifiserte mars 2003 (Council of Europe 2014).

Selve konvensjonen består av 18 artikler og, som tidligere nevnt, er Explanatory Report et tilleggsdokument som belyser utgangspunktet for konvensjonen, hva de ønsker å oppnå, samt en utdypende forklaring på konvensjonens artikler.

## Konvensjonen som forbilde i et globalt perspektiv

Den Europeiske Landskapskonvensjonen har gått foran som et sterkt eksempel, og The International Federation of Landscape Architects (IFLA) jobber med å utvikle en global landskapskonvensjon (Moore 2012).

## 2.2.1 Oppsummering Den Europeiske Landskapskonvensjonen

Delkapitlet belyser hovedtrekkene i konvensjonen som vi i Norge har forpliktet oss til å følge i fremtidig planlegging og forvaltning av landskapet. Det er tydelig at konvensjonen har et ambisiøst mål om en helhetlig planlegging av landskapet som alle er delaktige i. Det som har gjort seg mest synlig i konvensjonens mål er det samarbeidet på tvers av landskapsinteresser som sammen skal skape en felles forståelse for landskapet og utvikle klare mål. I den sammenheng blir det naturlig å se på hvordan kunnskap og forståelse er lik, men også forskjellig, samt hvordan ulike typer tverrfaglighet og medvirkning kan skape dette samarbeidet på tvers av interesser. Dette er temaer som blir tatt opp i neste delkapittel.

## 2.3 Arenabegrepet

Ordet arena stammer fra det latinske ordet harena, som har opphav fra tidlig 1700-tallet. Harena betyr sandig, etter sanden som virvler i en kamparena (Oxford University Press 2014). Oxford University Press definerer ordet slik:

*“1 A level area surrounded by seating, in which sports, entertainments, and other public events are held.*

*2 A place or scene of activity, debate, or conflict: he has re-entered the political arena”*  
(Oxford University Press 2014)

Ved et raskt søk i google på ordet arena fikk jeg omtrent 178 000 000 resultater. Arena er et ord som brukes i mange sammenhenger og ordet får dermed ulik betydning ut ifra hvilken kontekst det brukes i, men grovt sett brukes ordet om en gruppe mennesker som har interesser innenfor samme tema.

For å få en forståelse av arenabegrepet innenfor denne oppgavens kontekst er det nyttig å undersøke ulike måter for samarbeid og tverrfaglighet, samt forskjellen og sammenhengen mellom kunnskap og forståelse. Dette er relevant da jeg i min problemstilling skal undersøke om det skapes en arena gjennom metodene som skal redegjøres for senere i denne oppgaven.

### 2.3.1 Kunnskap og forståelse

For å avdekke om metodene jeg senere skal ta for meg skaper en arena for felles forståelse av landskapet, er det viktig å avdekke forskjellene på kunnskap og forståelse. Innledningsvis vil jeg vise til et utsagn skrevet av Max-Neef som setter det hele på spissen:

*«If I were asked to define our times, in few words, I would say that we have reached a point in our evolution as human beings, in which we know very much, but understand very little.»* (Max-Neef 2005, s. 14)

For å utdype Max-Neef sitt utsagn bruker jeg Selman, P. (2012) som refererer til US Defence Secretary Donald Rumsfeld sin klassifikasjon av «knowns» og «unknowns», hvor vi har ulike sammensetninger av disse ordene. Her forklarer han at mange ting er «known knowns», det vil si at de fleste kjenner problemet og forstår hvordan det kan løses og dets konsekvens. Med andre ord; man har kunnskap og forståelse. Videre har vi «unknown knowns» som er kunnskap ikke alle har, men som enkelte eksperter sitter på. I tilfeller hvor man ikke er sikker på utfallet, men man er oppmerksom på hvilken risiko det innebærer kalles det for «known unknowns». Til slutt kommer «unknown unknowns» hvor man ikke vet om den framtidige risikoen eller konsekvensen og dermed ikke kan planlegge for å unngå dem (Selman, P. 2012). Denne klassifikasjonen viser en sammenheng mellom kunnskap og forståelse og hvordan disse relateres til hverandre. Mens «known knowns» inneholder både kunnskap og forståelse, har «unknown unknowns» ingen av delene. Det interessante er de to klassifikasjonene i midten. Den viser hvordan man kan ha kunnskap, men ikke fullstendig forståelse av konsekvensene. Max-Neef (2005) skriver at vi har eksperter innenfor alt, fagpersoner med spisskompetanse innenfor et

spesifikt felt. Men denne kunnskapen er så spiss og omhandler et så smalt felt at de ofte har problemer med, og mangler forståelse for, hvordan deres spisskompetanse påvirker andre fagfelt. Vi har sterke fagpersoner som sitter på mye kunnskap, men vi har lite forståelse for hvordan disse påvirker hverandre. Med dette vil jeg definere kunnskap og forståelse slik:

*Kunnskap:* Målbar, lært kunnskap som opptrer likt uavhengig av tid og rom.

*Forståelse:* Evnen til å forstå sammenhenger og påvirkninger mellom ulik kunnskap, ofte gitt av tid og rom.

### 2.3.2 Ulike typer deltakelse/medvirkning

Ettersom forståelse og kunnskap ofte oppstår gjennom interaksjon mellom mennesker, vil jeg se på måter å involvere mennesker inn i en planleggingsprosess, ofte kalt medvirkning. De forskjellige måtene å involvere andre på har ulike utfall. Mens noen kun informerer har andre innfallsvinkler med mål om å oppnå et samarbeid.

I artikkel «*Participatory Learning For Sustainable Agriculture*» (1995), skriver Pretty at for å få en bærekraftig utvikling trenger vi en større deltakelse fra, og gi større makt til ulike grupper mennesker. Med andre ord: skape en arena med flere deltakere. Han skriver videre at bærekraftig utvikling er truet om dette ikke skjer. Pretty skriver i hovedsak om jordbruket, men jeg mener disse er passende å bruke på landskapsplanlegging generelt. Han skriver om syv ulike deltakelsesmåter som blir brukt mellom planleggere og den øvrige befolkningen. Denne oppdelingen av deltakelse kan minne om den Arnstein (1969) skriver om i sin artikkel *A Ladder of Citizen Participation* fra 1969. Her vil Pretty sine syv punkter bli lagt frem og beskrevet med innslag fra Arnstein sin artikkel som omhandler samme tema.

#### 1. Manipulativ deltakelse

Dette er en form for deltakelse hvor mennesker sitter i ulike offisielle styrever, uten å ha blitt folkevalgt og de har ingen reell makt i prosessen (Pretty 1995). Arnstein (1969) skriver at denne typen deltakelse ikke har som mål å fremme deltakelse i prosessen, men heller å «kurere» deltakerne og fungere som «bevis» på at befolkningen er integrert i planene.

#### 2. Passiv deltakelse

I denne formen for deltakelse blir lokalbefolkningen informert om hva som har blitt bestemt av en prosjektleder eller av administrasjonen i eksempelvis en kommune. Gjennom denne formen er det ikke mulighet for mennesker utenfor administrasjonen eller prosjektgruppa å komme med innspill eller ha makt til å omgjøre planene, men de blir kun informert via enveiskommunikasjon (Arnstein 1969; Pretty 1995).

### 3. Deltakelse ved konsultasjon

Konsultasjonen her består av å svare på spørsmål. Konsulenter definerer problemene og samler informasjon for så å gjøre en kontrollanalyse (Pretty 1995). Gjennom spørsmålene/konsultasjonen har ikke deltakerne noen mulighet til å involvere seg i avgjørelsen, og konsulentene har ikke plikt til å ta menneskers synspunkter til etterretning (Arnstein 1969; Pretty 1995). Både punkt 2 og 3 fremstilles av Arnstein (1969) som en gest; befolkningen får informasjon og mulighet til å bli hørt da de bli konsultert, men de har hverken reell makt eller har påvirkning på senere arbeid.

### 4. Deltakelse for materielle goder

Dette er en form for deltakelse hvor deltakerne bidrar med ressurser som eksempelvis at en bonde bidrar med en åker og arbeid. Deltakerne har likevel ingen direkte innvirkning på eksperimentet eller læringsprosessen. Pretty (1995) skriver at dette er en form som blir omtalt som deltakelse selv om menneskene som deltar ikke har noen form for mulighet til å forlenge prosessen da de ikke innehar kunnskap til å fortsette virksomheten når deltakerprosessen er over.

### 5. Funksjonell deltakelse

Denne formen for deltakelse blir i hovedsak brukt av konsulenter for å nå et mål og for å få ned kostnadene. Funksjonell deltakelse går ut på at en gruppe mennesker møtes for å diskutere et gitt prosjekt. Pretty (1995) mener denne formen for deltakelse kan være interaktiv og inneholde en delt avgjørelse mellom konsulenter og deltakere, men den kommer oftest relativt sent i en prosess og konklusjonen har ofte blitt tatt av konsulentene (Pretty 1995).

### 6. Interaktiv deltakelse

Deltakerne bidrar i en felles utforming av analysene, utforming av fremdriftsplan og styrker den lokale deltakelsen. I denne formen er deltakelse sett på som en rett og ikke bare et middel for å nå et mål. Gjennom interaktiv deltakelse oppstår en tverrfaglig (interdisiplinær) metode som prøver å se på saken fra flere vinkler og gjennom dette åpnes det for en systematisk og strukturell læringsprosess (Pretty 1995). Arnstein (1969) omtaler dette som et partnerskap og det graderes av henne som en reell samarbeidsprosess som delegerer makt til befolkningen.

### 7. Selvmobilisering

Dette er en deltakelsesform hvor individet selv tar initiativet for å forandre systemet uten hjelp fra offentlige organisasjoner. De skaper en kontakt med offentlige organisasjoner på egenhånd for å skaffe seg opplysninger og tekniske råd, men bestemmer selv hvordan disse rådene skal brukes. Pretty (1995) mener selvmobilisering kan spre seg om staten aktivt støtter med de råd og opplysninger som trengs.

Pretty (1995) skriver at nummer en til fire deler et felles problem: de har mest sannsynlig ingen vedvarende positiv innvirkning på deltakernes liv, da de ikke har noen innvirkning på planleggingen. Videre skriver han at punkt en til fire i utgangspunktet ikke burde defineres som deltakelse. Disse syv formene for deltakelse er i utgangspunktet ment for deltakelse mellom befolkningen og planleggere

eller staten, men jeg mener en også kan bruke disse ulike grenene for deltakelse for å se på deltakelse mellom disipliner og sektorer.

### 2.3.3 Ulike typer samarbeid

Som belyst i forrige delkapittel med deltakelse, finnes det ulike måter for samarbeid mellom ulike faggrupper og sektorer. I dette delkapittelet legges det frem tre ulike samarbeidsteorier. Det er viktig i henhold til min problemstilling å forstå ulike måter samarbeid kan foregå på. Med denne kunnskapen kan jeg diskutere dette opp mot veilederne for å få en bedre forståelse for hvilke typer samarbeid de legger opp til.

#### Multidisciplinary

Multidisciplinært samarbeid er nærmere en form for sammenstilling enn samarbeid. I en multidisciplinær utredning utfører hver faggruppe sin analyse uten noe form for dialog fagfeltene imellom. Disse analysene stiftes så sammen, men er helt uavhengig av hverandre i den forstand at de under utredelsen ikke har tatt noen hensyn som ligger utenfor sitt spesifikke ekspertiseområde og forholder seg kun til sin egen realitet (Max-Neef 2005). Resultatet blir dermed en serie analyser som har fulgt hver sin metode og dermed kan være vanskelig å sette opp mot hverandre for å forstå sammenhengen mellom de ulike analysene.

#### Multidisciplinarity. (No cooperation)



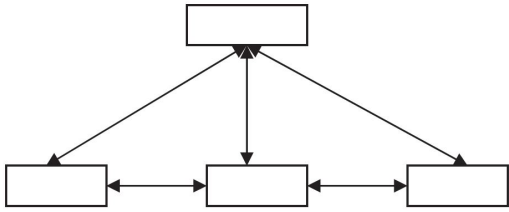
Figur 7: de ulike rektangelene representerer forskjellige fagfelt. Her ser vi at det ikke er noe samarbeid mellom faggruppene.

#### Interdisciplinary

Interdisiplinær planlegging oppstår når vi har en gruppe bestående av mennesker fra ulike fag eller disipliner som jobber med problemer opp mot det samme målet med jevnlig interaksjon deltakerne imellom (Lattuca 2001). Dette foregår med et hierarki av en koordinator over fagfeltene. Her har man øverst en gruppe som definerer målet som faggruppene under skal jobbe mot (Max-Neef 2005). Det er altså samarbeid mellom alle parter, men dette samarbeidet koordineres og styres av en leder (-gruppe). Eksempelvis kan kommunen (koordinatoren) ha et mål om å bygge ut et boligområde og drar inn ingeniører, arkitekter og landskapsarkitekter som skal kommunisere gjennom hele prosessen for å realisere dette målet. Disse faggruppene samarbeider dermed under ledelse av kommunen. Denne typen samarbeidsprosess har som mål å skape en bedre kommunikasjon mellom partene og dermed få til en samarbeidsprosess mellom dem. Dette samarbeidet kan variere fra enkel kommunikasjon om ideer til en prosess der metoder, prosedyrer, terminologier etc. blir integrert likt (Lattuca 2001). Fairclough (2014) mener landskapet må behandles interdisiplinært fordi selv om vi separerer kunnskap mellom ulike institutter, sektorer, forskning m.m. har ikke landskapet en slik oppdeling og derfor

må sees på tverrfaglig. For å sette dette på spissen refererer han til Barbera Bender sin uttalelse: «Landscape can not be disiplined» (Fairclough 2014, s.14).

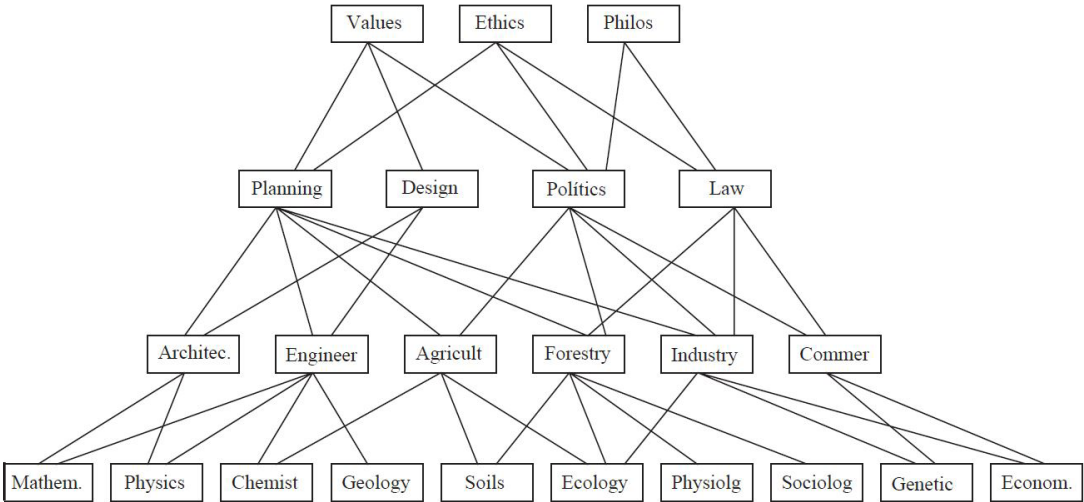
**Interdisciplinarity.**  
(Coordination from higher level concept)



Figur 8: interdisiplinært samarbeid har forbindelser mellom de ulike rektanglene.

Transdisciplinary

Den mest kompliserte av teoriene er transdisiplinær planlegging og dette oppstår når en oppnår en høy integrasjon mellom fagfelt hvor teorier, metoder og modeller smelter sammen (Fry 2001). En oppnår transdisiplinær planlegging ved et nært samarbeid og koordinasjon mellom alle nivåer, inkludert de hierarkiske (Max-Neef 2005). I motsetning til å forholde seg til en realitet så forholder en transdisiplinær tankegang seg til flere realiteter. Det handler om å se verden på en annen måte; en mer systematisk og holistisk måte. Dette resulterer i et verktøy, eller prosjekt som Max-Neef (2005) kaller det, som har som mening å forbedre vår forståelse av den sosiale verden og naturen og hvordan disse henger sammen og påvirker hverandre. Fry (2001) mener de disiplinære verdiene må overkommes for å få en sterkere kommunikasjon på tvers av disiplinære grenser. Transdisiplinær planlegging er ikke deling av metoder og teorier, men en ny syntese på tvers av fag og disipliner ved økt kommunikasjon og forståelse.



Figur 9: dette er et oversiktskart som viser kompleksiteten i en transdisiplinær teori med forindelser både horisontalt og vertikalt (hierarkisk)

## Singel loop og double-loop learning

Ifølge Argyris (2002) oppstår læring når en finner og retter på feil. Han bruker termene singel loop og double-loop learning for å beskrive to ulike former for å finne og rette på feil, som også har to ulike resultater hva angår læring og utvikling.

Argyris bruker et eksempel for å demonstrere forskjellen: et termostat som slår seg på når det er kaldt eller slår seg av når det er varmt nok ut ifra satte innstillinger kan ses på som single lopp, mens et termostat som setter spørsmålstegn ved om disse innstillingene er den mest effektive løsningen, og om det så er det, setter den spørsmålstegn ved om varmekilden er den mest effektive varmekilden, kan ansees som double-loop learning (Argyris 1994; Argyris 2002). Dette er et kortfattet eksempel som gir en pekepinn på hva singel loop og double-loop learning er, men ulikhetene vil bli dypere redegjort for.

Single loop er når man finner feilen og retter på resultatet uten å se på og forandre de underliggende feilene som gjorde at resultatet ble feil. På denne måten lærer man ikke noe som kan brukes videre i senere tid. Argyris (1976) beskriver dette som en ineffektiv problemløsning. Effektiv problemløsning, ifølge Argyris (1976), oppstår når mennesker er oppmerksomme på de variablene som er relevante i forhold til deres problem og løser problemet på en slik måte at det forblir løst til det oppstår en ekstern variabel som forandres. Dette er også utgangspunktet for double-loop learning, hvor man tar et steg tilbake og jobber med og forandrer det, eller de, leddene som gjorde at resultatet ble feil. På den måten blir prosessen i seg selv en læringsprosess (Argyris 2002). Han vektlegger at synet må snus fra «å vinne» til å samarbeide og at «trynefaktoren» må avskaffes (Argyris 1976) for å oppnå double-loop learning. Det er en overgang fra å jobbe individuelt eller sektorvis til et samarbeid der målet er likt.

I denne typen samarbeid og læring er det viktig å konfrontere hverandre med sitt syn og sin kunnskap for å flette de sammen slik at løsningen resulterer ut ifra mest mulig relevant informasjon. Videre skriver han at dette skaper en forpliktelse og engasjement hos alle deltakere. Det er viktig for å oppnå double-loop learning at makten er delt mellom alle som har kompetanse og som er relevante i avgjørelsen eller implementeringen av avgjørelsen. Han mener at denne typen for samarbeid, eller læringsprosess, ikke vil føre til en konkurranse mellom deltakerne da det legges opp til å utvikle en løsning mellom kompetente deltakere hvor den største funksjonen til denne gruppen er å maksimere innspillet til alle deltakerne slik at løsningen kan komme ut ifra et så vidt perspektiv som mulig. Sluttresultatet blir da, ifølge Argyris (1976), mer effektive avgjørelser hvor sannsynlighetene for feil blir mindre fordi mye allerede er diskutert og de lærer av hverandre sin tilbakemelding. Denne typen for samarbeid har mange likheter medinterdisiplinær planlegging da den også legger opp til en samarbeidsprosess mellom relevante fagområder for å oppnå et samlet mål.



### 2.3.4 Oppsummering av arenabegrepet

Dette delkapittelet har vist hvordan ulike teorier for samarbeid kan utføres og hvordan kunnskap og forståelse er ulikt. De ulike formene for deltakelse av allmennheten i planleggingsprosesser har gjort meg oppmerksom på betydningen av medvirkningsopplegg, og at disse kan brukes slik at de kun er til for å ikke ha begått en saksbehandlingsfeil i lovens øyne, noe som jeg mener er uheldig for den fremtidige planleggingen. Kapittelet har også belyst hvordan samarbeid mellom grupper med ulike interesseområder kan gjøres ulikt og dette har gjort meg bevisst på at ulike samarbeidsprosesser har stor innvirkning på forståelsen av ulik kunnskap.

## 2.4 Oppsummering del 2

Som belyst i dette kapittelet er landskapet et vidt tema med ulike interesser og disipliner. Derfor er landskapet et vanskelig tema, og derfor er det behov for en arena for å diskutere og forhandle i et transparent forum om landskapsspørsmål. Med så mange ulike sider som påvirker landskapet er det nødvendig med integrasjon. Og som Stenseke (2014) skriver «integration is about negotiations. They should be made transparent».

Det finnes ulike tilnæringsmåter for samarbeid og tverrfaglighet både mellom disipliner og mellom befolkningen og myndighetene. Jeg vil ikke her konkludere med hvilke som egner seg best i landskapskontekst, men disse ulike fremgangsmåtene vil bli brukt i dokumentstudiet av de tre veilederne for å belyse forskjeller og likheter og i diskusjonen av mine underproblemstillinger og hovedproblemstilling.



## Del III Tre aktuelle metoder

I dette kapitlet vil metoden i den norske, svenske og den danske veilederen bli redegjort for. Innledningsvis kommer en presentasjon over hva en landskapsanalyse er. Deretter vil hver av de tre veilederne bli lagt frem, først med en innledende tekst om hvorfor den omtalte veilederen ble utarbeidet, så en gjennomgang av metoden, samt hvordan analyseresultatet er lagt opp til å brukes videre i planlegging. Etter en redegjørelse av alle tre vil det i slutten av dette kapitlet bli gjort en sammenlikning for å trekke frem likheter og ulikheter. Disse ulikhetene vil være viktige i kapittel fire da de kan gi forskjellig utslag opp mot arenaforståelsen.

Jeg har valgt å se på tre ulike metoder som alle bygger på landskapskaraktermetoden. Selv om de bygger på identifisering og oppdeling i karakterområder er de metodisk forskjellige. Det finnes flere enn disse tre tilnærminger til landskapskaraktermetoden, men jeg har valgt disse tre da de alle er utviklet etter landenes undertegnelse av Den Europeiske Landskapskonvensjonen (delkapittel 2.2 *Den Europeiske Landskapskonvensjonen*) og derfor vil ha tilknytninger til denne.

Gjennom denne redegjørelsen og sammenlikningen av disse vil jeg belyse hvordan ulike metoder har påvirkning på videre arbeid og dannelsen av en arena for landskapsspørsmål.

### 3.1 Hva er en landskapsanalyse?

Som innledning før jeg redegjør for veilederne er det relevant å gi en kort introduksjon om hva en landskapsanalyse er.

*«At analysere et landskap vil sige at pille et sted fra hinanden, ikke i bogstavelig, men i abstrakt forstand, for derefter at samle delene igjen i en eller anden form for konklusion»*  
(Stahlschmidt & Nellemann 2009, s. 6)

Som Stahlschmidt og Nellemann skriver består en analyse av å undersøke og registrere gitte aspekter ved et objekt for så å fremstille, tolke og beskrive funnene (Stahlschmidt & Nellemann 2009).

Berglund et al. (2011, s.34) fremstiller det som å «förenkla verkligheten» og formidle dette i et analyseresultat. En analyse av landskapet vil dermed gjennomgå denne prosessen med landskapet som objekt over et gitt geografisk område og resultatet skal ofte brukes for å forstå eller planlegge dets fremtidige innhold, bruk eller utforming (Stahlschmidt & Nellemann 2009). Fairclough (2014) skriver at landskapet ikke er et objekt vi kan studere, men at landskapet er en måte å se på. Han mener vi analyserer ulike perspektiver av landskapet da det ikke finnes ett synspunkt på landskapet. Dette perspektivet vil dermed også påvirke metoden man velger for å utføre en landskapsanalyse.

Som nevnt over kan metoden variere og innholdet i forhold til hva i landskapet som skal belyses varierer i stor grad. I enkelte analyser er det den romlig-visuelle delen ved et landskap som analyseres, mens i andre analyser kan det eksempelvis være naturgrunnlaget og arealbruken som skal belyses. Det kan også ta for seg flere aspekter enn bare en (Berglund et al. 2011).

Beslutningen av hvilken skala analysen skal utføres i er også av viktig, da den legger grunnlaget for analysens detaljeringsgrad. Dette vil bli tydeligere forklart under et eget deltema.

Resultatet, analyseproduktet, må ha en konklusjon for å ha en bruksverdi, uavhengig om resultatet er et selvstendig plandokument eller er et mellomleddsprodukt hvor syntesen er en landskapsstrategi eller liknende (Stahlschmidt & Nellemann 2009). Berglund et al. (2011) trekker frem betydningen av at en landskapsanalyse ikke må bli et engangsprodukt, men må sees på som et dynamisk og levende dokument som kan brukes når nye forandringer og planer blir aktuelle.

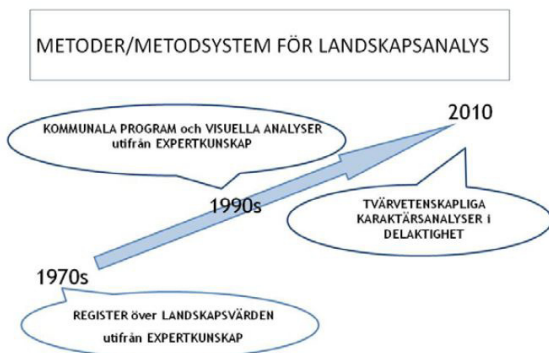
Berglund et al. (2011) trekker frem fire ulike typer landskapsanalyser: bakgrunnsanalyser, områdeanalyser, handlingsorienterte bedømminger og konsekvensanalyser (vist i figur 10). Kort oppsummert omhandler bakgrunnsanalyser landskapets prosesser gjennom tiden som skaper en generell forståelse av opphavet til det landskapet man arbeider med, mens områdeanalyser har mer vekt på det visuelle i landskapet samt forholdet mellom kultur og natur, og skalaen her er som oftest mindre og mer detaljert. Handlingsorienterte analyser forholder seg til en planlagt handling som for eksempel anleggelsen av en ny motorvei og brukes for å finne den beste egnede traseen, mens konsekvensanalyser ser på hvordan forslaget, til for eksempel en ny motorvei, vil få konsekvenser for

tilstanden på de omkringliggende områdene når det er ferdig bygget.

Bakgrundsanalys	Landskapets prosesser i tid og rum
Områdesanalys	Karaktärisering
Riktad analys	Problematisering eller kunskapsluckor
Konsekvensanalys	Aktuell förändringsprocess

Figur 10: ulike typer landskapsanalyse

Hvordan landskapsanalyser har utviklet seg gjennom tidene er interessant ettersom det viser hva som har vært vektlagt i landskapet til ulike tider. Figur 11 viser hvordan metoder har utviklet seg fra å bestå i hovedsak om å registrere landskapet ut ifra et ekspertsyn på 1970-tallet hvor det vitenskapelige hadde fokus (Wylie 2007). Wylie trekker frem det markante skiftet etter 1970-tallet som gjorde landskapet til noe større enn det hadde vært før; etter 1970-tallet ble det lagt større vekt på kvaliteter i landskapet i form av at landskapet besto av en sammensetning av meningsfulle kulturelle praksiser og verdier, ikke bare observerbare materielle fakta. Dette førte videre til at på 90-tallet ble det visuelle sett fra et ekspertsyn ble lagt vekt på, til vår tid rundt 2010 hvor tverrfaglighet er blitt viktig for å finne ulike landskapskarakterområder (Berglund et al. 2011).



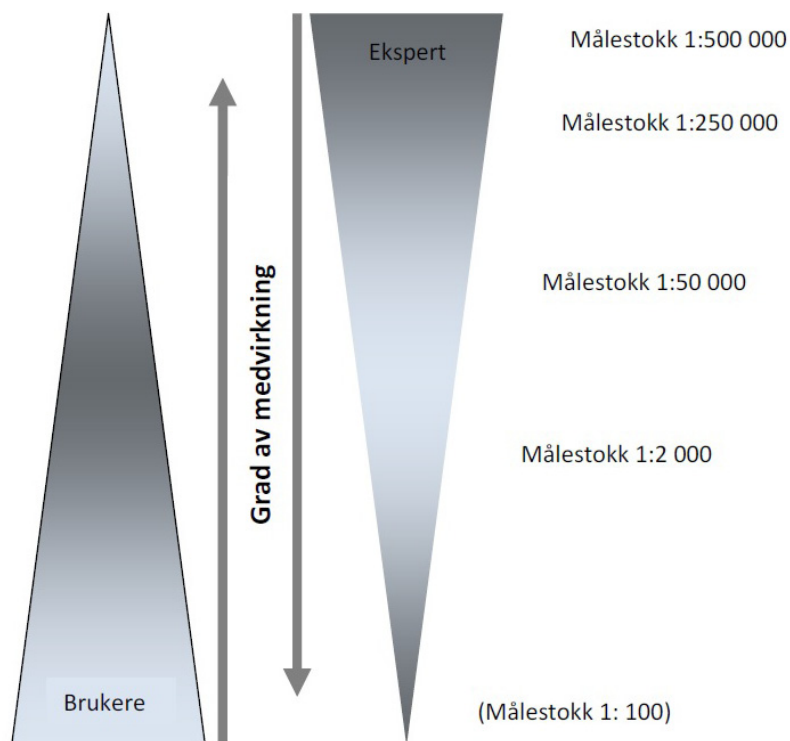
Figur 11: metoders utvikling fra 1970 tallet og frem til 2010

### 3.1.1 Skala

Landskapet kan sees i forskjellige skalaer. Med skala menes i denne sammenheng målestokk. Som et verdenskart, med stor skala, vil kun de viktigste detaljene i en internasjonal sammenheng være synlige som hovedstader og landets grenser og form. Jo lavere skala man bruker, jo flere detaljer dukker opp. Skala over kun Norge vil i tillegg til hovedstad gi oss informasjon om de ulike fylkene. Enda mindre skala over et fylke vil gi oss enda en grad med detaljer: kommuner. Derfor er det viktig å velge skala ut ifra hva som er relevant av informasjon man vil ha frem. Dette gjelder også innenfor hva vi vil belyse; landskapets former og strukturer, bosettingsmønstre etc. Jo lavere skala, jo mer detaljer.

Når vi snakker om ulike typer samarbeid og ulike verdier så er det i den sammenheng viktig å se dette også opp mot skala. Som vist i figur 12 er medvirkning fra brukere optimalt i en liten målestokk (liten skala) med høy detaljeringsgrad. Ved minkende detaljeringsgrad og høyere målestokk vil detaljer falle bort og de store sammenhengende komme tydeligere frem. I denne målestokken vil det trenge øye av eksperter gjøre mest nytte for seg, mens brukere i denne sammenheng vil ha liten nytte av medvirkning. Med utgangspunkt i denne kan en derfor si at nasjonale og regionale utredninger i liten grad har nytte av medvirkning fra brukerne, mens i kommunale sammenhenger, da spesielt i detaljeringsplaner, vil det være stor nytte av brukerne i prosessen. Dette fordi det er en skala, målestokk, som allmennheten kan forholde seg til.

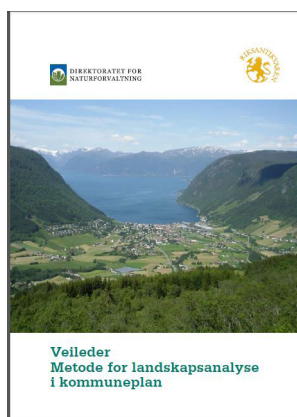
I denne oppgaven vil det omtales metoder i kommunal og regional skala. Normalt vil en kommuneplans arealdel ha en målestokk på mellom 1:20 000 og 1:50 000 avhengig av hvor stort areal kommunen har. En fylkesplan eller regionalplan har en målestokk på mellom 1:100 000 og 1:250 000 og vil dermed få en mindre detaljeringsgrad enn kommuneplanens arealdel.



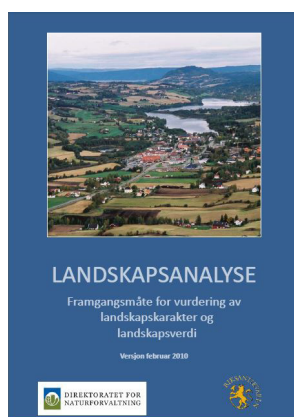
Figur 12: ved liten målestokk kan en se at medvirkning fra brukere av landskapet egner seg godt, mens i en stor målestokk vil fagpersoner egne seg bedre til å medvirke.

## 3.2 Norsk veileder

For å få en god oversikt over den norske veilederen er to dokumenter brukt som kilder i denne teksten. Det ene er *Landskapsanalyse. Fremgangsmåte for vurdering av landskapskarakter og landskapsverdi* (Direktoratet for Naturforvaltning & Riksantikvaren 2010) og selve veilederen *Veileder. Metode for landskapsanalyse i kommuneplan* (Direktoratet for Naturforvaltning & Riksantikvaren 2011) som bygger på det førstnevnte dokumentet.



Figur 13: til venstre vises forsiden veilederen.



Figur 14: forsiden til dokumentet *Landskapsanalyse. Fremgangsmåte for vurdering av landskapskarakter og landskapsverdi*

Strategien bak metoden for landskapsanalysen kom med bakgrunn i en konkretisering av mål for landskapet som ble utarbeidet i 2007 av DN og RA. Disse strategiene og tiltakene er oppsummert i fire hovedpunkter:

- Styrke landskapsarbeidet i kommunene
- Utvikle god landskapsforvaltning i samarbeid med viktige arealbrukende samfunnssektorer
- Øke befolkningens bevissthet og engasjement i forhold til landskapet
- Styrke den faglige basis og landskapsperspektivet i miljøforvaltningen

(Direktoratet for Naturforvaltning & Riksantikvaren 2010)

Veilederen sikter på å gi et helhetsperspektiv av kommunens landskap, herunder naturgitte, kulturhistoriske og rolig-estetiske forhold, samt samspillet mellom disse. Et viktig moment i den norske metoden er at den skal være etterprøvable da den er lagt opp til å bli utført trinn for trinn med begrunnelser både for karakteristikk og verdivurderinger. Målet er å få en økt kunnskap om kommunens identitet og egenart ved at viktige elementer blir belyst i analysen, både gjennom fagpersoners kunnskap, men også gjennom medvirkning (Direktoratet for Naturforvaltning & Riksantikvaren 2011).

Veilederen trekker frem fem måter som landskapsanalysen vil være nyttig for en kommune.

1. «Gi oversikt over kommunens landskapsressurser generelt
2. Gi kunnskap om landskapet som ressurs for næringsutvikling og verdiskaping
3. Gi kunnskap om landbruksnæring og landbruksforvaltning

4. *Gi kunnskap til kommunens arealplanlegging*
5. *Formidle kommunens særpreget og identitet knyttet til landskap – styrke identitet og tilhørighet*
6. *Være en opplevelses- og bruksressurs for innbyggere og reiselivsnæring*
7. *Gi kunnskap for langsiktig forvaltning og skjøtsel av landskapet»*

(Direktoratet for Naturforvaltning & Riksantikvaren 2011, s.6)

Metoden i denne landskapsanalysen er også utarbeidet med de kravene som stilles i Plan- og Bygningslovens Forskrift om konsekvensanalyser. Dermed kan analyseresultatet brukes aktivt i en senere konsekvensanalyse både i enkeltprosjekter og i utarbeidelsen av kommunens arealplan.

Resultatet kommunen har grunnlag til å gjennomføre etter utført landskapsanalyse trinn for trinn er nevnt i veilederen som dette:

1. *«Skjema med fastsatte landskapskarakterer for hvert delområde*
2. *Skjema med verdivurdering for hvert delområde*
3. *Et temakart for landskap med inndeling av kommunen i delområder, verdien av delområder og sammenhenger og helheter utover delområder*
4. *Skjema for hvert utbyggingsforslag som presenterer og oppsummerer planlagt arealendring, landskapskarakter og verdi for berørte delområder, konsekvens av planlagte endringer og tilrådning til plan*
5. *Samletabell for alle utbyggingsområder»*

(Direktoratet for Naturforvaltning & Riksantikvaren 2011, s.12)

Veilederen er på 64 sider og er lett leselig og forståelig. Den har vedlagte skjemaer til utfylling og bruk ved utførelse samt eksempler på bruk.



## Metode

Metoden i veilederen innebærer å identifisere ulike landskapskarakterer i en kommune. Arbeidet ut ifra denne metoden er delt inn i fem faser.



Figur 15: veilederen sin oppbygging bestående av fem faser

**Fase 1**, forberede, skal avklare hvilke mål landskapsanalysen skal ha, definere skala i forhold til behovet for detaljeringsgrad, avgrense utredningsområdet, bestemme grad av medvirkning, lage fremdriftsplan med tidsrammer og avklare kompetanse- og ressursbehovet.

**Fase 2**, beskrive, består av en studie av området. For å systematisere arbeidet er det utarbeidet seks registreringsskjemaer knyttet til temaene landformer og vann (figur 16), vegetasjon (figur 17), arealbruk og bebyggelse (figur 18), kulturhistorien i landskapet (figur 19), kulturelle referanser (figur 20) og romlig-estetiske forhold (figur 21). Denne studien består av kartstudier, skriftlige dokumentert, ortofoto etc. og skal resultere i en kartskisse med delområder. Denne kartskissen skal brukes til å planlegge og gjennomføre en befaring.

**Fase 3**, fastsette landskapskarakter, skal utarbeides etter at de foregående trinnene er gjennomført. Det skal settes endelige delområder på bakgrunn av tilegnet kunnskap og hvert delområde skal beskrives. Det skal også beskrives hvordan helheten og sammenhenger fremtrer mellom delområder. Ved behov sier veilederen at det kan være hensiktsmessig å vurdere utredningsområdet i en regional eller kommuneoverskridende kontekst. For fastsettelsen av landskapskarakter skal det brukes et vedlagt skjema (figur 22) som tar for seg de ulike temaene hvor de skal ses opp mot betydningen for landskapskarakteren ved å vektors som *stor*, *middels* eller *liten betydning*. I skjemaets nederste felt, *Landskapskarakter*, skal essensen til landskapet, ut ifra vektingen gjort i skjemaet, komme frem og danne delområdets endelige landskapskarakter.

**Fase 4**, verdisette. I denne fasen skal beskrivelsen i landskapskarakteren brukes opp mot gitte verdikriterier. Verdikriteriene består av 8 ulike temaer, hvorav hver av de skal gis en poengsum mellom en og fem sammen med en kort begrunnelse. Delområdets samlede verdi skal gis verbalt. Dette skal beskrives fordi enkelte temaer i verdiskjemaet kan være viktigere enn andre og ha større utslagseffekt. Den verbale verdien skal være svært stor verdi, stor verdi, middels verdi, liten verdi eller ubetydelig verdi og det skal foreligge en kort begrunnelse. Figur 23 viser verdiskjemaet slikt det er vist i veilederen.

Figur 16: registreringsskjema for landformer og vann

<b>Landformer og vann</b>	
Landformer omfatter de topografiske hovedformene eller storformene som skiller et område fra et annet. Vann og vassdrag og breer er viktige formdannende elementer. Sjøområder med kystlinje, skjærgård, variasjoner av fjordsystemer og utforming hører også med her.	
Komponenter	Stikkord, kommentarer
Hovedformer	Geomorfologiske hovedtrekk som slette, ås, fjellrygg, u-dal, v-dal, fjellmassiv osv. Hvordan dette gjenspeiler den geologiske/naturgeografiske utviklingen. Relieff.
Småformer	Markerte terrengformer som fjelltopper, rasurer, skrenter, søkk, knauser osv.
Vann og vassdrag	Elver, vann og innsjøer som synlige innslag i landskapet. Ved kyst og fjord knyttes landformbeskrivelsene til sjøen . Identifisering av fjordtyper og fjordformer (sund, smale, breie fjorder, osv.).
Breer	Brekapper, brefall, skavler og fonner
Kunnskapskilder	
Data tilgjengelig fra Norge Digitalt <a href="http://www.geonorge.no">http://www.geonorge.no</a> WMS Skog og landskap - landskap (landskapsregioner.) Nasjonalt referansesystem for regioninndeling av landskap N 50 Berggrunnsgeologi. NGU N 50 Løsmasser. NGU Vassdragsdatabase – oversikt over nedbørfelt. NVE	

Figur 17: registreringsskjema for vegetasjon

Vegetasjon	
<p>Vegetasjonstema omfatter ulike vegetasjonstyper og sammensetningen av disse. Dette gjelder både der vegetasjonsdekket er naturlig, kulturpåvirket, kulturbetinget eller rent menneskeskapt. For jordbrukslandskap beskrives driftsformene under tema <i>Arealbruk og bebyggelse</i>.</p> <p>Vegetasjon vil kunne kartfestes ved hjelp av lett tilgjengelige tematiske kart, ortofoto og satellittbilder.</p>	
Komponenter	Stikkord, kommentarer
Bart fjell, løsmasser, jordsmonn	Naturgeografiske beskrivelser.
Naturlig vegetasjonsdekke	Hovedtrekk i vegetasjonstyper. Skog (tett, åpen), barskog, lauvskog, blandingsskog. Åpen fastmark. Strandeng, myr.
Kulturpåvirket/ kulturbetinget vegetasjonsdekke	Jordbrukslandskapets skalaforhold. Kulturmark, åker, eng, utslåtter, beite, utmark med beitepreg av husdyr eller tamrein, hogstflater.
Menneskeskapt vegetasjonsdekke	Grønnstruktur i byer og tettsteder og overgangssoner.
Kunnskapskilder	
<p>Data tilgjengelig fra Norge Digitalt <a href="http://www.geonorge.no/Portal/ptk">http://www.geonorge.no/Portal/ptk</a> Naturbase. DN Prioriterte naturtyper. DN N-50 kartdata/N50 raster. Statens kartverk N 5 kartdata/N5 raster (Økonomisk kartverk). Statens kartverk FKB-DMK (Markslagskart). Statens kartverk Inngrepsfrie områder i Norge (INON), DN Norge i Bilder WMS. Statens kartverk</p>	<p>Andre data: Jordskiftekart. Annet kartverk Kommunale arealplaner</p> <p>Satellittbilder Vegetasjonskart</p>

Figur 18: registreringsskjema for arealbruk og bebyggelse

<b>Arealbruk og bebyggelse</b>	
<p>Arealbruk omfatter de aktiviteter som fysisk preger landskapet. De er i hovedsak knyttet til næringsvirksomhet, bosetting, transport og ferdsel, rekreasjon og opplevelse. Samtidig vil arealbrukstemaet også fange opp endringsprosessene i landskapet, f.eks. i overgangssonen mellom by og omland eller langs viktige transportåre. Utenfor byer og tettsteder vil særlig primærnæringer som jordbruk, skogbruk, havbruk og reindrift være viktige virksomheter med betydelig påvirkning på landskapet i et område. Det samme gjelder ulike typer infrastruktur, særlig nye anlegg. Store reiselivs- og idrettsanlegg som golfbaner og alpinbakker vil kunne prege landskapet. Friluftsliv vil i de fleste tilfeller sette beskjedne spor i landskapet.</p>	
<b>Komponenter</b>	<b>Stikkord, kommentarer</b>
Naturressurser og råstoffutvinning	Massetak, steinbrudd, vannforsyning.
Primærnæringer (land og sjø)	Landbruksproduksjoner, dyrkingsformer, beitebruk (inn- og utmark). Havbruksanlegg.
By- og tettstedsaktiviteter	Særlig fokus på overgangssone mot det omkringliggende landskapet (stabilt / ekspansjon).
Bebygd areal	Tettbebyggelse. Nærings- og servicebebyggelse. Ulike typer boligbebyggelse. Gårdsbebyggelse. Fritidsbebyggelse. Opparbeidede flater (parkering, vegger osv.).
Industri og tekniske anlegg	Hjørnesteinsbedrifter, arealkrevende anlegg. Energiproduksjonsanlegg.
Kommunikasjon og ferdsel	Veger, jernbane, kraftlinjer, skipsleier og havneanlegg, annen infrastruktur.
Bosetting og næringsutøvelse	Hvordan bruker befolkningen landskapet? Handlingene i landskapet kan grupperes ut fra allsidigheten i aktivitetsnivået.
Reiseliv og fritidsbruk	Aktiviteter med stort tilretteleggingsbehov (ski-destinasjoner, opplevelsesparker, golfanlegg, anlegg for sjøsport osv.). Hvilke arealer blir aktivt brukt og i hvilket omfang? Hytteområder, områder sikret for friluftsliv osv.
Vernet areal	Naturvernområder og verna vassdrag. Kulturmiljø og andre områder fredet etter kulturminneloven. Ulike verneformål etter plan- og bygningsloven. Vernet areal er ikke i seg selv en arealbrukskategori, men vil kunne gi indikasjoner på noen egenskaper knyttet til områdene.
<b>Kunnskapskilder</b>	
Data tilgjengelig fra Norge Digitalt <a href="http://www.geonorge.no/Portal/ptk">http://www.geonorge.no/Portal/ptk</a> Naturbase – oversikt over områder vernet etter naturvernloven. DN Verneplan for vassdrag. NVE Askeladden – database for fredete kulturminner. RA	Kommuneplaner. Fylkesdelplaner/regionale planer Annen informasjon fra kommuneforvaltning, næringsliv, interesseorganisasjoner, grendelag osv. Intervju, observasjoner, spørreundersøkelser, osv.

Figur 19: registreringsskjema for kulturhistorien i landskapet

<b>Kulturhistorien i landskapet</b>	
<p>Dette temaet dekker den fysiske kulturarven slik den framtrer i landskapet. Den historiske utviklingen i bosetning og arealbruk vil i varierende grad være synlig i landskapet i dag. Analysen skal avdekke de viktigste utviklingstrekk og hvilke mønstre, objekter og elementer som det er mulig å oppfatte i dag. I noen landskap vil den historiske kontinuiteten være et framtrædende karaktertrekk, i andre vil omformingen i nyere tid være så omfattende at landskapets kulturhistoriske forankring er sterkt svekket.</p>	
<b>Komponenter</b>	<b>Stikkord, kommentarer</b>
Karakteristiske historiske utviklingstrekk	Hvilken historie forteller landskapet? Tidsdybden - de lange linjene.
De eldste landskapselementene	Finnes synlige spor etter bruk av landskapet i forhistorien og middelalderen? F.eks. bosettings- og dyrkingsspor, hulveier, gravminner, kirker, bygninger eller gatestrukturer fra middelalderen. (Gammel strandlinje kan vise lokalisering for gammel bosetning.)
Historisk kontinuitet/brudd	I hvilken grad gjenspeiler den fysiske kulturarven i landskapet kontinuitet i den historiske utviklingen? Har det oppstått «brudd» hvor nye initiativ, planer eller hendelser har ført til at landskapet har utviklet seg i en helt annen retning? (F.eks. industrireising på steder som Odda og Rjukan, ødeleggelser av byer og tettsteder under krigen.)
Landskap preget av primærnæringer og andre næringer	Jordbrukslandskap, ev. med gamle kulturmarker i kombinasjon med bygde elementer (utløer, sommerfjøs, steingjerder, rydningsrøyer). Kystlandskap med bygningsmiljøer og anlegg knyttet til fiske eller kombinasjon fiske-jordbruk. Fjell og skog preget av reindrift, tømmerdrift, fôrsanking eller fangst. Landskap preget av bergverk, industri eller energiproduksjon (f.eks. gruvelandskap, gamle steinbrudd, kraftstasjoner, fabrikkanlegg osv).
Bygningsmiljøer med vekt på regional / lokal byggeskikk og deres omgivelser	Ulike typer bygningsmiljøer avhengig av hva slags landskap: Gårdstun og gårdsbygninger, utmarksbygninger, hyttebebyggelse, tettstedsbebyggelse (villa med hager, rekkehus, blokker osv.).
Menneskeskapte strukturer og linjeelementer i landskapet	Eiendomsstruktur og -grenser (ev. markert ved steingjerder eller andre gjerder). Ferdselementer som veier, alleer, gamle veifar og stier (fra konge- og pilegrimsveier til seterstier), jernbanelinjer. Andre strukturer knyttet til transport – f.eks. fløtningsinnretninger langs vassdrag.
Kulturhistoriske nøkkelementer	«Landemerker» som store gravhauger, kirker, broer, minnesmerker, betydningsfulle bygningsmiljøer. Knutepunkt for ferdsel.
<b>Kunnskapskilder</b>	
<p>Data tilgjengelig fra Norge Digitalt: <a href="http://www.geonorge.no/Portal/ptk">http://www.geonorge.no/Portal/ptk</a> Askeladden – database for fredete kulturminner. RA SEFRAK- register over eldre bygninger. RA NB!registeret (kartfiler)– områder i byer og tettsteder av nasjonal kulturminneinteresse. Verdifulle kulturlandskapsområder. DN</p>	<p>Andre data: Utvalgte kulturlandskap i jordbruket. <a href="http://www.utvalgtekulturlandskap.no/">www.utvalgtekulturlandskap.no/</a> Kulturminnesøk er publikumsversjonen av databasen Askeladden. RA NB!registeret med forklarende tekstfiler, data og fotos <a href="http://www.ra.no/nb">www.ra.no/nb</a> Historiske kart. Eldre og nyere flyfoto. Eldre foto. Lokalhistorisk litteratur. Historielag og andre lokale lag, lokale og regionale museer. Lokale informanter</p>

Figur 20: registreringsskjema for kulturelle referanser

Kulturelle referanser	
<p>Dette temaet er som forrige tema knyttet til den historiske dimensjonen ved stedet og landskapet, men her som den delen av historien som ikke er nedfelt direkte i det fysiske landskapet. Vi snakker her blant annet om erfaringsbasert kunnskap om bruken av landskapet, historiene knyttet til landskapet og kulturelle uttrykksformer som kan knyttes til landskapet.</p>	
Komponenter	Stikkord, kommentarer
Nasjonalt kjente landskap	Områder med særlige kjennetegn som har gjort dem allment kjent. F.eks.: Nordkapp, Lofotveggen, Jærstrendene, Besseggen.
Steder i landskapet det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til	Stedsnavn. Steder knyttet til hendelser eller viktige personer i rikshistorien, f.eks.: «Slaget på Fimreite», «Gulating». Stedsnavn/historier om steder som forteller om lokale hendelser, landskapselementer som nå er borte eller tidligere bruk av landskapet, f. eks: gamle kirkesteder, ødegårder eller nedlagte plasser, «Blæsterbekken» om jernutvinning, «Slåttmyra» om forsanking og «Haraåsen» om jakt. Steder for tro og tradisjon; f.eks Stetind.
Lokal kunnskap om bruk av landskapet og skjøtsel og vedlikehold av landskapselementer	Kunnskap om naturforhold og tradisjonell bruk av ressurser, driftsformer og skjøtsel, håndverksteknikker og materialkunnskap.
Kulturhistoriske arrangement	F.eks. Stiklestadspelet.
Folkelige møteplasser	Torg, parker, sletter, friområder osv. som er eller har vært viktige sosiale samlingssteder for lokalbefolkningen.
Kunnskapskilder	
Litteratur	Lokale informanter

Figur 21: registreringsskjema for romlig-estetiske forhold

<b>Romlig-estetiske forhold</b>	
<p>Begrepet «romlig-estetisk» forholder seg til landskapet som en tredimensjonal og sansbar helhet. Romlig analyse knytter seg til de egenskaper ved landskapets fysiske struktur som man orienterer seg etter og opplever i forskjellige sammenhenger. De estetiske sidene ved analysen peker hen på at oppfattelsen av landskapet er knyttet til mer enn de visuelle egenskapene. Vi sanser med hele kroppen i det landskapet vi omslutes av og er en del av.</p>	
<b>Komponenter</b>	<b>Stikkord, kommentarer</b>
Skala	Stor-, mellom- eller småskala.
Visuell avgrensing	Åpent / lukket, horisontlinjer.
Romdannelse	Konveks - konkav form. Markert ved overgangssoner, kanter, grenser.
Mønstre, struktur	Visuelle mønstre, repetisjon.
Kompleksitet og sammenheng	Sammensatthet, orden.
Orienteringspunkter	Landemerker, visuelle knutepunkt. Markante naturforekomster, f.eks. enkeltstående gamle trær.
Vær	Lysforhold, tåke, nedbørfrekvens, vind, klarvær.
Årstidsvekslinger	Fruktblomstring, lyngheier, høstfarger, snødekke, lysforhold, nordlys.
Dyreliv Planteliv	Forekomst og bevegelse i landskapet. Fuglefjell, fugletrekk. Blomstring, løvfall.
Karakteristiske lyder og lukter i naturen/stillhet	Havbrenninger, skogssus, fossefall osv.
Andre sanseintrykk	
<b>Kunnskapskilder</b>	
<p>Egne observasjoner i felt, ev. tidligere feltarbeider, lokalkjente informanter. Topografiske kart og tredimensjonale modeller. Litterære beskrivelser.</p>	

Sjekkliste for fastsetting av landskapskarakter		
Forhold ved landskapet	Beskrivelse	Betydning for landskapskarakteren (stor - middels - liten)
Landskapets innhold		
Landformer og vann		
Vegetasjon		
Arealbruk og bebyggelse		
Kulturhistorien i landskapet		
Kulturelle referanser		
Romlig-estetiske forhold		
Endrings- og vedlikeholdsprosesser		
Aktive naturprosesser		
Jord- og skogbruk, reindrift, fiske, annen utmarksbruk		
Bygge- og anleggsvirksomhet Transport		
Sammenhenger og brudd		
Geografiske og romlige		
Funksjonelle		
Historiske		
Nøkkelementer		
Naturskapte nøkkelementer		
Menneskeskapte nøkkelementer		
Landskapskarakter:		

Figur 22: sjekkliste til bruk for å fastsette landskapskarakter

Verdikriterier	*	**	***	****	*****	Begrunnelse
Mangfold og variasjon						
Tidsdybde og kontinuitet						
Helhet og sammenheng						
Brudd og kontrast						
Tilstand og hevd						
Inntrykkstyrke og utsagnskraft						
Lesbarhet						
Tilhørighet og identitet						
Samlet verdi med begrunnelse						

Figur 23: skjema for å finne samlet verdi for et karakterområde.



**Fase 5**, vurdere konsekvensene, består av å vurdere foreslåtte utbyggingsområder opp mot delområdenes verdier for å se hvordan påvirkning de har og om de har konsekvenser for landskapskarakteren og verdien. Dette skal gjøres ved bruk av et skjema som beskriver kort det planlagte inngrepet og hvordan landskapskarakteren påvirkes (se figur 24). Avslutningsvis skal dette oppsummeres og graderes etter påvirkning med enten *stor negativ påvirkning*, *middels negativ påvirkning*, *liten negativ påvirkning* eller *positiv påvirkning*. Deretter sammenstilles dette med landskapsverdien for å få en gradering av konsekvensene (se figur 25).

<b>Foreslått utbyggingsformål .....</b> <b>Konsekvens for landskapskarakteren i delområde.....</b>	
<b>Foreslått utbyggingsområde.</b> Navn, arealformål	
<b>Beskrivelse av utbyggingsområdet</b>	Skråfoto, flyfoto eller annen visualisering
Kart over delområdet med foreslått utbygging	
Landskapskarakter for delområdet	
<b>Beskrivelse av påvirkning på landskapskarakter</b>  Direkte arealinngrep: Nærvirkning: Visuell fjernvirkning: Ringvirkning: Konklusjon: Angi grad av påvirkning:	
<b>Delområdets verdi</b> <b>Begrunnelse for verdi</b>	
<b>Konsekvens av foreslått utbyggingsformål:</b> (delområdets verdi sammenholdt med forslaget påvirkning på landskapskarakteren)	
<b>Tilråkning til planen:</b>	

Figur 24: skjema for sammenstilling av planlagt tiltak opp mot landskapskarakteren. Brukes for å se hvilke konsekvenser et tiltak vil ha på landskapskarakteren.

Påvirkning Verdi	Stor negativ påvirkning	Middels negativ påvirkning	Liten negativ påvirkning	Positiv påvirkning
Svært stor verdi	Svært store negative konsekvenser ----	Store negative konsekvenser ---	Middels negative konsekvenser --	Positive konsekvenser
Stor verdi	Store negative konsekvenser ---	Store negative konsekvenser ---	Middels negative konsekvenser --	Positive konsekvenser
Middels verdi	Middels negative konsekvenser --	Middels negative konsekvenser --	Små negative konsekvenser -	Positive konsekvenser
Liten verdi	Små negative konsekvenser -	Små negative konsekvenser -	Små negative konsekvenser -	Positive konsekvenser
Ubetydelig verdi	Små negative konsekvenser -	Små negative konsekvenser -	Små negative konsekvenser -	Positive konsekvenser

Figur 25: skjema for gradering av et tiltaks konsekvens.

Til slutt i veilederen oppfordres det til å lage et skjema med alle forslagene til utbygging og deres konsekvens for landskapskarakteren for å sette de i sammenheng og lettere få et blick over hvordan flere ulike utbyggingstiltak berører ulike deler av kommunen. Her kan kommunen bli oppmerksom på, eksempelvis, hvordan flere tiltak innenfor sammen område samlet kan en større konsekvens enn om hvert tiltak behandles hver for seg.

Under Landskapsseminaret i Tromsø 29.-30. oktober 2013 hadde Lyngen og Nordreisa kommune, som begge var med i pilotprosjektet for å teste ut veilederen, en presentasjon av sine evalueringer angående det å jobbe med veilederen og hvordan resultatet brukes. I sammenheng med denne oppgavens tema var det et punkt som ble belyst som er viktig. Dette var fagterminologien som er brukt i veilederen (70°N arkitektur 2013; Direktoratet for Naturforvaltning og Riksantikvaren 2013; Lyngen Kommune 2013; Miljøfaglig Utredning 2013). Det var spesielt temaene romlig estetiske forhold, landformer og vann, vegetasjonsdekke og vegetasjonsstruktur som ble dratt frem som særlig problematisk for den allmenne befolkningen. Dette gjorde at gyldighetstest og tilbakemeldinger fra lokalbefolkningen ble problematisk.

## 3.3 Dansk veileder

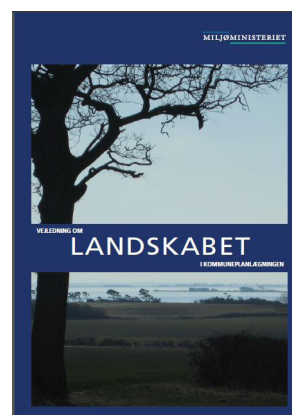
Den danske veilederen, Veiledning om landskapet i kommuneplanlægningen, ble utgitt i 2007 av Miljøministeriet som resultat av kommunereformen som skjedde i landet. Denne reformen besto i å overføre forvaltningen av landskapet fra de tidligere amtene som forvaltet i en regional skala, til kommunene. Dette innebar at kommunene for første gang skulle stå for og sette mål for utviklingen, sikre landskapsmessige sammenhenger og bestemme balansegangen mellom byutvikling og det åpne landskapet. Ved denne overgangen trengte Danmark et verktøy som var lett anvendelig for kommunene i deres nye forvaltningsområde. Denne metoden er ment i en kommunal skala eller i felleskap med tilgrensende kommuner.

I innledningen til veilederen legges det stor vekt på at kommunenes planlegging skal rettes mot å beskytte verdifulle landskapselementer og verdifulle landskap og forandringer i landskapet skal medvirke til å beskytte og vedlikeholde dem (Miljøministeriet 2007).

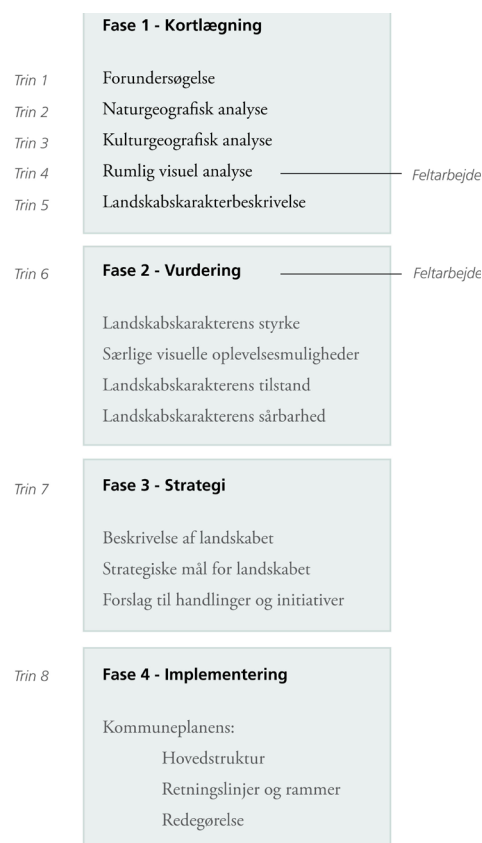
Selve veilederen tar for seg fire faser hvor alle er grundig beskrevet med eksempler og skjemaer som hjelpemiddel. Veilederen har også et eget oppslagsverk med begrepsforklaringer og kort introduksjon til de ulike temaene veilederen legger opp til at det skal redegjøres for. Samlet er den lett forståelig og gir rikelig med informasjon. Veilederen er på 174 sider.

### Metode

Denne metoden har til hensikt å avdekke karakteristiske og særlig opplevelsesrike landskap med fokus på tilstand og sårbarhet (Miljøministeriet 2007). Landskapskarakteren defineres av sammenhengen mellom naturgrunnlaget, det kulturgeografiske mønsteret og det romlig-visuelle man opplever når man oppholder seg i landskapet (Miljøministeriet 2007). Det karakteristiske som kommer frem i analysen sammen med sin sårbarhet for forandring skal brukes til å sikre bevaringsverdige landskap og utarbeide opplegg for hvordan disse bevaringsverdige landskapene kan beskyttes (Miljøministeriet 2007). Landskapskaraktermetoden brukt i denne veilederen er delt inn i fire faser som består av til sammen åtte trinn. Disse fasene består av kartlegging, vurdering, strategi og implementering. Hver fase med tilhørende trinn vil bli utdypet.



Figur 26: forsiden til den danskeveilederen.



Figur 27: oppbygging av den danske metoden.

**Fase 1**, kartlegging, består av både datainnsamling og feltarbeid. Det er ulike temaer som skal løftes frem i det valgte landskapet, og disse forholder seg til de historiske parameterne som har vært med å skape det landskapsbildet som i dag er fremtredende/karakteristisk. Fase 1 består av fem trinn:

Trinn 1 - Forundersøkelser – dette skal gi en overordnet kjennskap til området og består av data- og kartinnsamling.

Trinn 2 – Naturgeografisk analyse. Dette er en analyse som tar for seg områdets geomorfologi, jordtype, terreng, vannelementer, farvannsområder og strandbredden. Denne analysen ser bort fra arealbruk, og skal resultere i en oppdeling i ulike naturgeografiske regioner.

Trinn 3 - Kulturgeografisk analyse. Denne analysen tar for seg arealbruken i landskapet som omhandler i hovedsak fem overordnede kategorier: grønnstruktur (alleer, solitærtrær, hegn, skoger, kratt etc.), dyrkningsform (jordbruk), bebyggelsesstrukturer (tett, åpen, små lokalsamfunn, byer, enkeltgårder, fritidshus, industriområder etc.), kulturhistoriske helheter og enkeltelementer og tekniske anlegg (veier, jernbane, vindmøller, høyspentledninger etc.). Trinn 2 sammen med trinn 3 skal sammen utarbeide en foreløpig oppdeling i landskapskarakterområder. Disse midlertidige områdeinndelingene skal beskrives ved å utfylle et skjema. Skjemaet er vist i figur 28a-d.

Trinn 4 - Romlig visuell analyse. Denne analysen skal få frem den romlige og visuelle delen til landskapet og skal gjennomføres i felt. Skjemaet fra trinn 3 skal brukes i dette feltarbeidet og trinn 4 skal fungere som en supplerende og verifiserende del som danner grunnlaget for den endelige oppdelingen i karakterområder.

Trinn 5 - Landskapskarakterbeskrivelse. I dette trinnet skal landskapskarakterene beskrives og det skal komme frem hva som skiller det fra omkringliggende området. Denne beskrivelsen er en finpusset versjon av skjemaet brukt i de tidligere trinnene. Resultatet skal bestå av et kart som viser de ulike landskapskarakterområdene, skriftlig beskrivelse av hvert område samt fotoer fra feltarbeidet.

**Fase 2**, (trinn 6) vurdering, er en deling av karakterområdene opp i mindre delområder basert på karakterens styrke, sårbarhet og tilstand. Det skal her suppleres med å trekke frem «særlige visuelle opplevelsesmuligheter og kystnærhet» (Miljøministeriet 2007, s. 13). Denne vurderingen består av en todelt metode, hvorav den første forgår i felt, mens den andre består av kontorarbeid. Selve metoden for vurdering består av fire separate vurderinger av *1; landskapskarakterens styrke, 2; tilstedeværelse av særlig visuelle opplevelsesmuligheter, 3; tilstanden til områdets nøkkelkarakteristika, opplevelsesrike delområder og enkeltelementer, og 4; sårbarheten til landskapskarakteren og de visuelle opplevelsesmulighetene for utviklingstendenser og planlagte tiltak*. Det er utarbeidet et eget feltskjema som skal fylles ut under feltarbeidet (figur 29 a-c) og det skal også resultere i fire kart som hver viser en av de fire vurderingskriteriene. Kontorarbeidet består av en samlet vurdering der landskapskarakterens fire vurderinger argumenteres for som enten *særlig karakteristiske, karakteristiske, karaktersvake* eller *kontrasterende*.

Produktet av fase to består av en samlet vurdering med kart og illustrasjoner over områdets styrker,

visuelle opplevelsesmuligheter, tilstand og sårbarhet.

**Fase 3**, (trinn 7) strategi, omhandler å sette sammen resultatene i de foregående fasene for å dele karakterområdene inn i forskjellige soner med strategiske mål. Hver sone skal beskrives og målene til de ulike sonene skal inneholde hvordan landskapsinteresser kan trekkes inn i planleggingen og forvaltningen av landskapet via forslag til initiativer og handlinger (Miljøministeriet 2007).

Strategien skal utføres gjennom tre deler. Første del består av en beskrivelse av landskapet som også skal sees opp mot planmessige utfordringer og landskapets særlige betydning. Etter dette skal det utarbeides en strategi for landskapene med tre overordnede mål; *beskytte*, *vedlikeholde* eller *endre*. Veilederen uttrykker også at disse målene igjen kan kombineres med delmålet å forbedre tilstanden i de områder der tilstanden er en trussel for de karaktergivende elementene i området. Disse strategiene skal legges for hvert landskapskarakterområde og satt sammen skal de danne ulike soner med tilhørende strategiske mål. Veilederen viser til en matrise som skal være til hjelp for å utforme strategiene. Denne matrisen er vist som figur 30. Produktet av dette skal resultere i et kart som viser alle landskapskarakterområdene sammen med ulike soner som definerer de strategiske målene å beskytte, vedlikeholde eller endre. Til slutt skal det utarbeides forslag til initiativer og handlinger opp mot de ulike sonene.

Figur 28a: feltskjema

## LANDSKABSKARAKTERKORTLÆGNING OG VURDERING

### Registreringsdata

Besigtigelsesdato:

Landskabskarakterområde:

Koordinater for registreringspunkter:

Undersøgelsesteam:

Foto nr.:

### FELTSKEMA - KORTLÆGNING

#### 1. LANDSKABSKARAKTEROMRÅDEBESKRIVELSE

##### 1.1 KARAKTERGIVENDE LANDSKABSELEMENTER - beskriv

#### Naturgrundlag

Geologi og jordtype:

Terrænform:

Vandelementer:

Farvandsområde (udstrækning, havdybde, vindeksponeering):

Strandbredden:

#### Arealanvendelse - Bevoksning

Skov / plantage:

Småplantninger / sumpskov / krat:

Levende hegn / bevoksede diger:

Alleer / vejtræer / solitære træer:

#### Arealanvendelse - Dyrkningsform

Landbrug:

Halvkultur / natur:

Figur 28b: feltskjema

### **Arealanvendelse - Bebyggelsesstrukturer**

**Byområde:**

**Erhvervsområde:**

**Parcelhusområde:**

**Byfronter:**

**Fritidshusområde:**

**Landsby:**

**Gårde:**

**Husmandsbebyggelse:**

**Herregårde:**

**Fiskerlejer:**

**Fabrik / kraftværk:**

**Andet:**

### **Arealanvendelse - Kulturhistoriske helheder og enkeltelementer**

**Landsbyejerlav:**

**Hovedgårdsejerlav / landskab:**

**Område med fortidsminder:**

**Forsvarsanlæg:**

**Inddæmning:**

**Købstad:**

**Husmandsudstyknings / fiskerlejer:**

**Kirker inkl. kirkegårde:**

**Andet:**

### **Arealanvendelse - Tekniske anlæg**

**Vejforløb:**

**Jernbane:**

**Bro:**

**Dæmning:**

**Havneanlæg:**

Figur 28c: feltskjema

**Kystsikring:**

**Lufthavn / landingsbane:**

**Højspændingsledning:**

**Vindmøllegruppe / park:**

**Råstofgrav:**

**Rekreativt område:**

**Andet:**

## 1.2 KARAKTERGIVENDE RUMLIGE, VISUELLE OG STØJMÆSSIGE FORHOLD - sæt kryds

Skala	Stor <input type="checkbox"/>	Middel <input type="checkbox"/>	Lille <input type="checkbox"/>
Rumlige afgrænsning	Åbent <input type="checkbox"/>	Transperant afgrænset <input type="checkbox"/>	Lukket <input type="checkbox"/>
Kompleksitet	Meget sammensat <input type="checkbox"/>	Sammensat <input type="checkbox"/>	Enkelt <input type="checkbox"/>
Struktur	Dominerende <input type="checkbox"/>	Middel <input type="checkbox"/>	Svagt <input type="checkbox"/>
Visuel uro	Uroligt <input type="checkbox"/>	Middel roligt <input type="checkbox"/>	Roligt <input type="checkbox"/>
Støj	Støjende <input type="checkbox"/>	Afdæmpet <input type="checkbox"/>	Stille <input type="checkbox"/>

**Bemærkninger:**

## 1.3 KYSTRELATEREDE RUMLIGE VISUELLE FORHOLD - beskriv

**Beskrivelse af kystforland:**

**Karakteristika for modstående kyster:**

**Visuel sammenhæng på langs af kystlinjen:**

## 1.4 OPLEVELSESRIGE DELOMRÅDER OG ENKELTELEMENTER - notér tilstedeværelsen

**Delområder eller enkeltelementer med oplevelsesrige geotoper, naturarealer og kulturmiljøer:**

**Geologiske lokaliteter, markante terrænformer og vandelementer:**

**Naturarealer og skove:**

**Kulturhistoriske helheder og enkeltelementer:**



Figur 28d: feltskjema

<p><b>Særligt tydeligt samspil mellem naturgrundlag og kulturskabte strukturer:</b></p> <p><b>Delområder eller enkeltelementer med markante rumlige og visuelle forhold:</b></p> <p><b>Særlige skala/rumforhold, kompleksitet eller strukturer:</b></p> <p><b>Markante enkeltelementer – af betydning som orienteringspunkter:</b></p> <p><b>Markante udsigter, visuelle relationer til naboområder m.m.:</b></p> <p><b>Visuel påvirkning fra tekniske anlæg, byudvikling m.v.:</b></p>
<p><b>1.5 LANDSKABSKARAKTERENS KULTURHISTORISKE OPRINDELSE OG TIDSDYBDE - beskriv</b></p>
<p><b>1.6 NØGLEFUNKTIONER, DVS. VIGTIGE FUNKTIONER FOR OPRETHOLDELSE AF KARAKTEREN - beskriv</b></p>
<p><b>1.7 LANDSKABSKARAKTEREN</b></p> <p><b>De karaktergivende landskabselementer:</b></p> <p><b>De karaktergivende rumlige og visuelle forhold:</b></p> <p><b>Markante delområder og enkeltelementer:</b></p> <p><b>Afgrænsning:</b></p> <p><b>Nøglekarakteristika:</b></p>

Figur 29a: feltskjema til brug af vurdering av landskabskarakterensstyrke

**REGISTRERINGSDATA**

**Besigtigelsesdato:**

**Landskabskarakterområde:**

**Koordinater for registreringspunkter:**

**Undersøgelsesteam:**

**Foto nr.:**

**FELTSKEMA - VURDERING**

**2. LANDSKABSVURDERING**

**2.1 VURDERING AF LANDSKABSKARAKTERENS STYRKE**

<b>Delområder</b>	<b>Særligt karakteristisk</b>	<b>Karakteristisk</b>	<b>Karaktersvagt</b>	<b>Kontrasterende</b>
Delområde K1				
Delområde K2				
Delområde K3				
Delområde K4				
Osv.				

Figur 29b: feltskjema til bruk av vurdering av visuelle opplevelsesmuligheter og områdets tilstand

## 2.2 VURDERING AF SÆRLIGE VISUELLE OPLEVELSESMULIGHEDER

Delområder	Særlige visuelle opplevelsesmuligheter
Delområde V1	
Delområde V2	
Delområde V3	

## 2.3 VURDERING AF TILSTAND

Delområder	Vurderinger	God tilstand	Middel tilstand	Dårlig tilstand
Delområde T1	Intakthed: Vedligehold: Uforstyrrethed:			
Delområde T2	Intakthed: Vedligehold: Uforstyrrethed:			
Delområde T3	Intakthed: Vedligehold: Uforstyrrethed:			
Delområde T4	Intakthed: Vedligehold: Uforstyrrethed:			
Delområde T5	Intakthed: Vedligehold: Uforstyrrethed:			

Figur 29c: feltskjema for å vurdere delområdenes sårbarhet

## 2.4 VURDERING AF SÅRBARHED

<b>Delområder</b>	<b>Udviklingstenden- ser og planlagte ændringer</b>	<b>Sårbarhed</b>	<b>Afhjælpende foran- staltninger</b>
Delområde S1			
Delområde S2			
Delområde S3			
Delområde S4			
Delområde S5			
Delområde S6			

<b>styrke</b> <b>tilstand</b>	<i>Særligt karakteristisk</i>	<i>Karakteristisk</i>	<i>Karaktersvag</i>	<i>Kontrasterende</i>
<i>God</i>	<i>Beskytte</i>	<i>Vedligeholde</i>	<i>Ændre</i>	<i>Konkret vurdering</i>
<i>Middel</i>	<i>Beskytte</i>	<i>Vedligeholde</i>	<i>Ændre</i>	<i>Konkret vurdering</i>
<i>Dårlig</i>	<i>Beskytte og forbedre</i>	<i>Vedligeholde og forbedre</i>	<i>Ændre</i>	<i>Konkret vurdering</i>

Figur 30: matrise til hjelp for å utvikle strategiene.

**Fase 4**, (trinn 8) implementering, består av å innarbeide landskapshensynene inn i kommuneplanens hovedstruktur, retningslinjer og rammer. Det opplyses at dette skal gjøres etter en politisk behandling og avveining mot og med andre interesser i kommunen.

Lindås kommune utførte en landskapsanalyse av kommunens areal ut ifra denne veilederen i forbindelse med prosjektet Landskap i kommunal planlegging som var et initiativ fra det som tidligere het Miljøverndepartementet (Landskap i Plan 2009; Landskap i Plan 2012). Landskapsanalysen ble utført av kommunen selv, alle med bakgrunn fra ulike fagfelt og fra flere avdelinger. Avdelingene og fagfeltene representert i utredelsen var landbruksavdelingen, geodataavdelingen, naturforvalter, arealplanlegger og en landskapsarkitekt (Thørud 2012). Deres erfaring med denne metoden er at den er vanskelig å bruke i planleggingsspørsmål fordi den forholder seg til strategier om å endre eller skjømte områder, og derfor egner seg bedre i forvaltningsspørsmål (ibid.). Med tanke på landskapet i Danmark, som har en høyere arealutnyttelse enn Norge og med liten topografi, samt lite uberørt natur er det nettopp forvaltning som vil ha størst fokus der. Siden Norge har et mer variert landskap, hvorav mye er uberørt natur, vil det her være behov for en større grad av planlegging, men selvfølgelig også forvaltning. Det er dermed ikke vanskelig å forstå at Lindås kommune har hatt problemer med bruke landskapsanalysen i sine prosesser. Gjennom denne utprøvingen i Lindås kommune kommer det frem at resultatet er vanskelig å bruke i kommunens planlegging fordi det legger opp til strategier i en ellers verdiorientert kontekst og at strategiene vanskelig lar seg overføre til verdier (ibid.). Lindås sin kommentar om at metoden egner seg bedre i forvaltningsspørsmål enn planlegging vil bli diskutert opp mot mine funn senere i denne oppgaven.



## 3.4 Svensk metoderapport

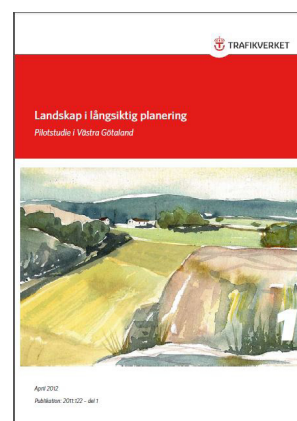
Den svenske metoderapporten, *Landskap i långsiktig planering*, er utgitt av Trafikverket i 2011 og er utarbeidet etter de svenske transportpolitiske målene og deres underskrivelse av Den Europeiske Landskapskonvensjonen (skrev under i 2001, men ble ratifisert først i 2011). Prosjektet inngår i Forsknings- og innovasjonporteføljen «*Mer nytte för pengarna*» og Trafikverket har utarbeidet denne metoderapporten for å få en helhetlig forståelse av landskapet ved å utføre en landskapskarakteranalyse. Med helhetlig forståelse mener de natur, kultur, landskapets form, landskapets funksjon og hvordan disse henger sammen og påvirker hverandre. De trekker selv frem hvordan sektorisering og ekspertanalyser sjeldent greier å oppnå en helhetsforståelse

av landskapet og presiserer at *Landskap i långsiktig planering* har til mål å finne og teste metoder som kan styrke helhetsforståelsen og skape et bedre samarbeid mellom sektorer, administrative- og organisatoriske grenser som de videre kan bruke i Trafikverket ved planlegging av infrastruktur. Metoderapporten består av tre deler, hvorav den første består av tre kapitler som gir en beskrivelse av metoden som prosjektet har utarbeidet, og del to og tre består fem kapitler som viser til en pilotstudie i Vestre Götaland hvor metoden har blitt testet ut. De gjør oppmerksom på at metodeutviklingen og pilotstudie har pågått parallelt og at pilotstudiene har vært «opphavet» til hvordan metoden har blitt utviklet. Denne metoden har et regionalt perspektiv og har dermed detaljeringsgrad deretter.

Utprøvingen og utarbeidelsen av metoden i Vestre Götaland har bestått av en gruppe ekspertkonsulenter under ledelse av Bengt Shibbye og har blitt gjennomført med en nær dialog til Ländsstyrelsen i Väster Götaland, Västre Götalandsregionen, Riksantikvarieämbetet og planleggere og miljøspesialister ved Trafikverket. Det er dette arbeidet som er grunnlaget for metoderapporten.

De har valgt landskapskarakteranalyse for å belyse landskapets innhold, dets karakter, egenskaper og verdi. Dette inneholder en sammensetning av funksjonelle, visuelle, økologiske og historiske utredninger av landskapet. De fremhever at for å oppnå et helhetlig/holistisk bilde av landskapet er en nødt til å dra inn fagpersoner fra ulike disipliner som kan utvikle analysen sammen. De trekker her frem planleggere, landskapsarkitekter, prosjektledere, natur- og kulturmiljøspesialister og geoteknikere som eksempel, men sier at flere andre disipliner er relevante. Kunnskapen som kommer frem gjennom deres metode for landskapskarakteranalyse skal gi en helhetlig forståelse av innhold, sammenheng og pågående prosesser i landskapet som kommer av natur- og kulturmiljø samt landskapets form (Trafikverket 2011a).

Veilederen er delt i tre dokumenter som alle henger sammen og er på til sammen 173 sider, hvorav del 1 tar for seg metoden og noen eksempler, mens del 2 og 3 viser eksempler på de tre utredningsteamene landformer, landskapets økologi og kulturhistorie.



Figur 31: Metoderapporten sin forside

## Metode

Metoden bygger på et tverrfaglig samarbeid. Selve utarbeidelsen av metoden foregikk ved at deltakerne møttes, delte sin kunnskap, diskuterte og utviklet en felles forståelse av landskapet. Dette skjedde gjennom flere feltstudier og workshops som skulle skape en tverrsektoriell analyse av det utvalgte området som alle kjente seg igjen i. Den skulle avdekke landskapets karakter, dets utviklingstendenser, sårbarhet og potensiale. Metoden som er utviklet gjennom dette pilotprosjektet er lagt opp i en regional skala, men de opplyser at den kan brukes i mindre skala med høyere detaljeringsgrad og de mener dermed at metodikken er tilpasningsdyktig.

### SAMMANFATTNING – METODIK



Figur 32: sammenfatning av metoden

Metoden tar for seg ulike temaer, som igjen har undertemaer. Disse temaene, med undertemaer, er:

- Landskapets form
  - Landskapets struktur og retning
  - Isavsmelting og topografi
  - Sjøer og bekker
  - Arealbruk og romlige sammenhenger
  - Skala
- Landskapets økologi
  - Biologisk infrastruktur
  - Karakterisering av naturgeografisk region
  - Identifisere storskala ferdselsårer
  - Analysere mosaikkområder



- Kulturhistorie

Analyse av verdisystem  
(sammenheng mellom ferdselsårer og naturtyper)  
Fragmenteringsgrad  
Identifisering av store områder  
Sensitiver nedbørsområder/avrenningsområder  
Bristeanalyser  
Målrettede arts- og biotopsanalyser (sjeldne arter og biotoper)  
Målrettede analyser av urbane områder (økologisk sammenheng og barrierer)  
Vernede områder  
Ulike tidsepoker  
Områdets rolle og funksjon  
Menneskers etablering  
Styre (grenser, viktige steder og plasser etc.)  
Forsyning (arealbruk, hovednæring, binæring, jordbruk, naturgeografiske forutsetninger etc.)  
Bebyggelsesmønster (struktur, tetthet opp mot epoker og arealbruk, kommunikasjon)  
Infrastruktur (historisk grund og utviklingen, veier, jernbane, knutepunkter etc.)  
(Trafikverket 2011a)

Disse registreringene skal brukes til å identifisere ulike landskapstyper som igjen skal deles opp i karakterområder. Hver landskapstype skal beskrives i hovedtrekk og nevne hvilke karakterområder som ligger under hver av landskapstypene. Videre skal hver og en av karakterområdene beskrives overordnet, redegjøre for utviklingstendenser, karakterområdets sårbarhet og potensial. Veilederen viser til to sjekklisterkjemaer som skal brukes i arbeidet med fastsetting av landskapets karakter og dets utviklingstendenser, sårbarhet og potensial (se figur 33 og 34). Med potensial menes det landskapets mulighet for utvikling uten å svekke områdets karakter.

Figur 33: sjeckliste for å finne landskapets utviklingstendenser, sårbarhet og potensial

Landskap i långsiktig planering

Karaktärsområde: \_\_\_\_\_

Landskapstyp: \_\_\_\_\_

## Checklista

### Landskapets utvecklingstendenser, känslighet och potential

UTVECKLINGSTENDENSER	
Spår av förändringsmönster som pågår Förändringsmönster som kan anas eller förväntas Tydliga/otydliga	
KÄNSLIGHET	
<b>Innehåll</b> Utradering Förändrad landskapsbild eller visuell karaktär (slutenhet/komplexitet/textur) Skalbrott Strukturbrott Habitatförlust Invasiva arter	
<b>Sammanhang</b> Förändrad karaktär Förändrade samband Barriäreffekter Korridoreffekter Mortalitet Habitatförlust	
<b>Pågående processer</b> Förfall eller god skötsel Störning Strukturomvandling	
POTENTIAL	
Åtgärder som stödjer viktiga funktioner i landskapet Tillskapa Stärka Utveckla Skydda	

Figur 34: sjeckliste for fastsetting av landskapskarakter

Landskap i långsiktig planering

Karaktärsområde: \_\_\_\_\_

Landskapstyp: \_\_\_\_\_

## Checklista Landskapets karaktär

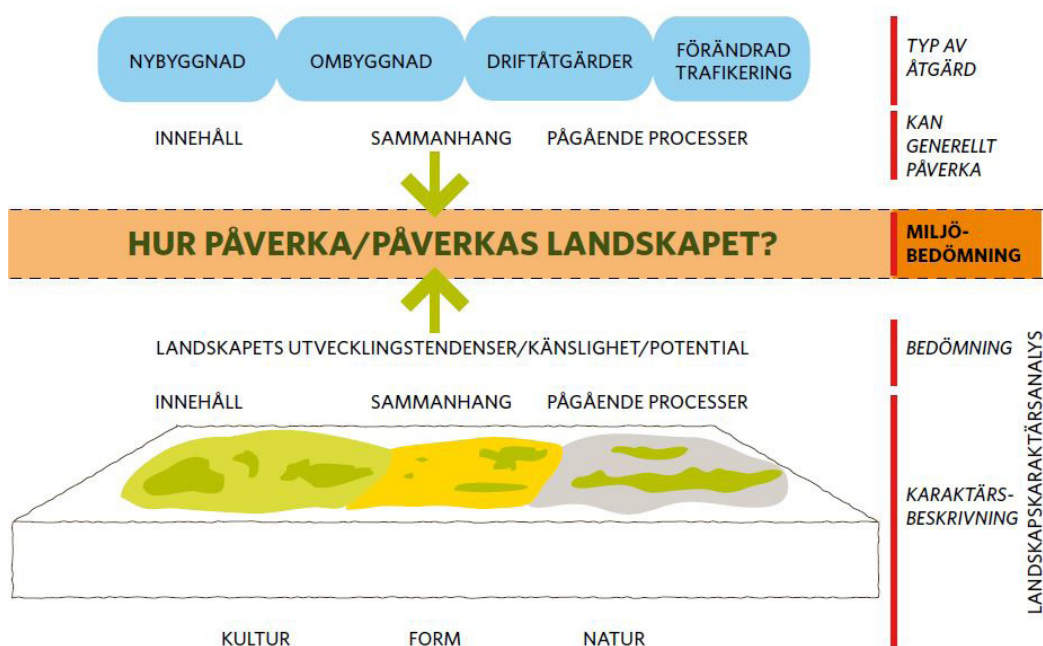
INNEHÅLL	
Landform/topografi och vatten, riktningar, bergart, jordart  Skala  Brutenhet, höjdskillnader  Markanvändning  Vegetation/vegetationsstruktur  Naturtyper  Biotoper  Kommunikationer  Bebyggelse (karaktär, ålder, struktur, funktion)  "Kulturella referenser" (kända platser, lokala platser, mötesplatser...)  Nyckelelement, om de behöver förtydligas ytterligare	
SAMMANHANG	
Rumsliga sammanhang (avgränsningar, mönster, struktur, rörelse, landmärken...)  Funktionella sammanhang  Ekologiska samband  Historiska sammanhang/kulturhistorien i landskapet	
PÅGÅENDE PROCESSER	
Naturliga  Jordbruk/skogsbruk  Samhällsutveckling/bygghus	

Når landskapskarakteranalysen er gjennomført kan det bli foretatt en miljøbedømming karakterområdene. Innenfor denne miljøbedømmingen skal det redegjøres for mål og strategier for landskapsutviklingen. Veilederen legger opp til å bruke en skala som forholder seg til fire ulike graderinger som skal være grunnlaget for strategien. Disse er:

1. Bevare
2. Skjømte
3. Utvikle
4. Skape

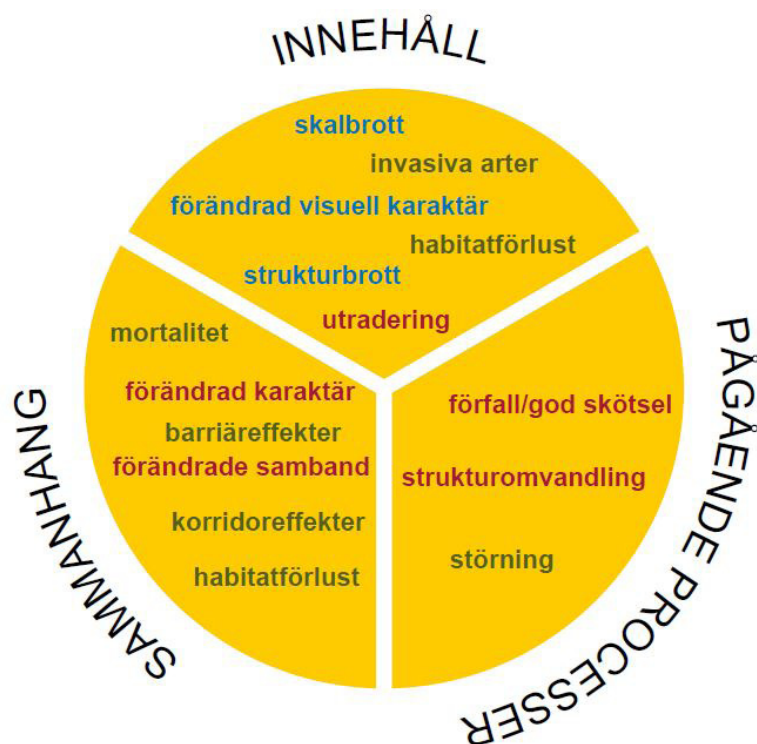
Veilederen fremhever at disse strategiene er avhengig av å ta stilling til ulike mål innenfor ulike sektorer, deriblant politiske mål, og nevner eksempelvis mål for regional utvikling, mål for turismeutvikling, kommunale mål, mål innen jordbruket og skogbruket og nasjonale samt regionale miljømål (Trafikverket 2011a).

Selve miljøbedømming/miljøkonsekvensvurdering i veilederen er hvordan planlagte tiltak påvirker landskapskarakteren sett opp mot dets sårbarhet eller potensial. Figur 35 er tatt fra veilederen og viser hvordan utbyggingstiltak på den ene siden, og landskapskarakteren på den andre siden må sees opp mot hverandre for å gjøre en miljøbedømming.



Figur 35: fremstilling av hvordan miljøbedømming må foretast ved å se på hvordan utbyggingstiltak på den ene siden og landskapskarakteren på den andre siden påvirker hverandre.

Sammen med denne miljøbedømmingen skal det utføres en effektbedømming. Gjennom en effektbedømming kan man bruke landskapskarakteranalysen, da særlig de områdene som er sårbare, for å bedømme effekten på landskapet som en helhet. I en slik effektbedømming skal tre kakebiter, som vist i figur 36, fylles med ord/temaer fra analyseresultatet. Grunnen til at den svenske metoderapporten bruker denne er fordi i Sverige bedømmes effektene ofte sektorvis. Metoderapporten legger opp til en effektbedømming som ser på landskapet som en helhet på tvers av sektorer, og derfor er denne nyttig. De har delt opp i tre temaer; kulturmiljø (vist i figur 36 med rød skrift), form/ landskapsbildet (vist med blå tekst) og naturmiljø (grønn tekst). Hvordan tiltak har effekt på ulike momenter innenfor disse tre temaene skal føres inn under tre overskrifter; innhold, pågående prosesser og sammenheng. Dette skal fungere som et verktøy for å se på effekten av landskapet som en helhet på tvers av ulike sektor eller interesseområder (Trafikverket 2013). Som Clemetsen (2012b) trekker frem i sin metoderapport er denne måten å vurdere miljøkonsekvensene ny. Han skriver at tradisjonelt legger man frem avbøtende tiltak som et virkemiddel for å gjøre tiltak mer miljømessig akseptable, men i denne metoden ser man på muligheten til å skape og utvikle de potensialene og kvalitetene landskapet har i sammenheng med planlagte tiltak.



Figur 36: Trafikverket sine effektbegreper sortert under tre ulike temaer: innhold, sammenheng og pågående prosesser.



## 3.5 Forskjeller i de ulike metodene

### Skala

Det finnes både likheter og ulikheter mellom de tre metodene som er beskrevet i denne oppgaven. Den første klare ulikheten er at den norske og danske skal utføres i hovedsak i en kommunal skala, mens den svenske er i utgangspunktet ment i en regional skala (men de skriver at metoden kan brukes i en mindre skala over eksempelvis en kommune). Dette har stor betydning i forhold til detaljeringsgraden, og dermed også i forhold til hvilken helhetsforståelse av landskapet som kommer frem. Mens det i de kommunale metodene kan skape en helhetsforståelse for kommunen og deres innbyggere som de kjenner seg igjen i, vil dette kanskje ikke være tilfelle for den svenske. I en regional skala med målestokk 1:250 000 vil oppdelingen bli for grov og overordnet for lokalbefolkningen. Som Clemetsen (2012b) poengterer vil denne målestokken mest sannsynligvis føre til en bedre helhetsforståelse av landskapet innenfor ulike sektorer.

### Registreringstemaer

Videre kan vi se ulikheter i mengden registreringer som skal gjøres innenfor de ulike feltene *landskapets funksjon* og *landskapets karakter* (se figur 38 for forskjell på funksjon og karakter). Den svenske

metoderapporten har vektlagt landskapets funksjon i sin metode vesentlig mer inngående enn de to andre. Det som utpeker seg her av registreringstema den svenske har lagt vekt på, men som de to andre metodene ikke har, er landskapets økologiske funksjon som habitat for planter og dyr. Både den danske og den norske har temaer som omhandler landskapets funksjon, men disse er i stor grad rettet mot landskapets funksjon for mennesket, via kulturhistorie og andre momenter som gjør at vi kan lese landskapets historiske prosess, som eksempelvis hvor merker fra istiden har satt sine spor. En del av det som regnes som landskapets funksjon er også en del av landskapets karakter. Nettopp isavsmeltingen har formet landskapets slik det ser ut i dag i de områdene hvor mennesker ikke har bygget eller omstrukturert topografien i stor grad. Ifølge den danske veilederen skal det gjøres en naturgeografisk analyse av jordsmonn, terreng etc. Denne har jeg valgt å ikke klassifisere innunder landskapets funksjon, da det er rene registreringer uten å se på hvordan disse har en funksjon i forhold til hverandre eller i en annen økologisk/biologisk sammenheng. Da metoden som er valgt er landskapskaraktermetoden satt jeg spørsmålsteget ved den graden av utredning innenfor landskapets funksjon den svenske metoden legger opp til.

Da mye av landskapets funksjon, eksempelvis infrastruktur for dyrs trekk, ikke har direkte innvirkning på landskapet karakter kan dette føre til en uklar landskapskarakter. Allikevel må en her ta i betraktning at den svenske er ment i en regional skala og legger opp til en inndeling i landskapstyper. Dermed kan det kan begrunnes med at typenivå på en regional skala vil gjøre disse funksjonene

Landskapets funksjon	Landskapets karakter
Levende prosesser og systemer (økosystemer og naturlige funksjoner), kulturhistorisk funksjone og sosial funksjon.	Hvordan landskapet opptrer, oppleves og ser ut idag. Karakteren er ofte knyttet til identitet.

Figur 38: kort fremstilling av hovedmomentene innenfor landskapets funksjon og landskapets karakter

Figur 37: sammeligning av de tre metodene

	Norsk	Dansk	Svensk
Registreringer av landskapets funksjon	Kulturhistorien i landskapet, arealbruk og bebyggelse, kulturelle referanser, kulturhistorien i landskapet og landformer og vann.	Kulturgeografisk analyse bestående av arealbruk i form av grønstruktur, dyrkningsform, bebyggelsesstrukturer, kulturhistoriske helheter og enkeltelementer og tekniske anlegg.	Landskapets form: Isavsmelting, topografi, sjøer og bekker. Landskapets økologi: biologisk infrastruktur, storskala ferdselsårer, analysere mosaikkområder, analysere sammenhengen mellom ferdselsårer og naturtyper, fragmenteringsgrad, identifisere store områder, sensitive nedbørsområder, bristeanalyser, arts- og biotopsanalyser, økologisk sammenheng og barrierer, vernede områder. Kulturhistorie: områdets rolle og funksjon, menneskers etablering, styre, forsyning (naturgeografiske forutsetninger), bebyggelsesmønstre opp mot epoker, infrastruktur (historisk grunn og utvikling).
Registreringer av landskapets karakter	Romlig-estetiske forhold, kulturhistorien i landskapet, arealbruk og bebyggelse, vegetasjon og landformer og vann.	Romlig og visuell analyse, naturgeografisk analyse bestående av geomorfologi, jordtype, terreng, vannelementer, farvannsområder og strandbredden.	Landskapets form: Topografi, sjøer og bekker, arealbruk og romlige sammenhenger, skala, landskapets struktur og retning. Kulturhistorie: menneskers etablering, bebyggelsesmønstre, infrastruktur, styre (grenser, viktige plasser og steder).
Landskapskarakteren	Alle registreringstemaene skal vektas opp mot om det har stor, middels eller liten betydning for karakteren i området. Det som blir fremtredene her vil sette landskapskarakteren.	Karakterområdene blir satt etter registreringene og skal igjen deles opp i områder etter deres styrke, sårbarhet og tilstand. Disse deles så inn i enten særlig karakteristiske, karakteristiske, karaktersvake eller kontrasterende områder.	Registreringstemaene skal dele landskapet opp i ulike landskapstyper som igjen skal deles inn i karakterområder ut ifra å redegjøre for utviklingstendenser, karakterområdets sårbarhet og potensial.
Medvirkning	Ja	Nei	Nei
Skala	Kommunal (1:20 000 - 1:50 000)	Kommunal (1:20 000 - 1:50 000)	Regional (ofte 1:250 000)
Mål	Verdisette	Strategier (beskytte, vedlikeholde eller endre)	Strategier (bevare, utvikle, skjøtte og skape) og mål
Brukes videre	Skal brukes til å konsekvensvurdere planlagte tiltak, både enkelttiltak og flere enkelttiltak i en større sammenheng.	Inkorporeres i kommuneplanen ved å innarbeide landskapskarakterene inn i kommuneplanens hovedstruktur, retningslinjer og rammer	Skal brukes til å vurdere planlagte tiltak opp mot konsekvensvurdering slik at det kan gjøres en miljø- og effektbedømming



fremtredende. I denne sammenheng, hvor en analyse på regionalt nivå er av mer overordnet skala, vil metodene ha ulikt behov for utredningstemaer som har innvirkning på landskapskarakteren.

## Landskapets verdi

De tre metodene har en likhet i verdigrunnlaget. Ved å se metodene opp mot delkapittel 2.1.3 *Landskapets verdi* har alle registreringstemaer som vektlegger Jones (1993) sitt punkt nummer 2: *fasilitetsverdi*. De har derimot vektlagt ulikt innenfor dette punktet. Den danske metoden legger stor vekt på opplevelsesverdi for mennesker. Selv om den norske har temaet romlig-estetiske forhold i sin metode, viser ikke denne til hvordan de har opplevelsesverdi. Den grad av opplevelsesverdi som blir redegjort for i den norske forholder reiseliv og fritidsbruk og registreringer av hvordan lokalbefolkningen bruker landskapet. Dette er ikke vektlagt i stor grad i den svenske metoden, men de har derimot landskapet som økologisk funksjon som utredningstema, noe de to andre har begrenset. Punkt nummer én, landskapets *økonomiske verdi*, er representert gjennom arealbruk i alle tre metodene.

## Inndeling i karakterområder

Inndelingen av karakterområder er også ulik i metodene. Dette er viktig da det sier noe om utgangspunktet til metodene. Den norske metoden setter landskapskarakteren ut ifra hva som er det karakteristiske i områder og som skiller det fra omkringliggende områder ved å verdisette de. På denne måten kommer utgangspunktet til den norske frem som en varig inndeling det tas sikte på å beholde (i hovedsak de med høy verdi, samt hvordan omkringliggende områder kan svekke dens verdi om de endres).

Den danske har en tilnærming til landskapet ut ifra slik det er og karakteren skal settes ut ifra deres styrke, sårbarhet og tilstand som igjen klassifiseres i hvilken grad de er karakteristiske. Områdene bærer preg av å være inndelt i forskjellig type arealbruk. Dette kan forklares med Danmark sin demografi da store deler av deres areal er utnyttet og lite areal er urørt natur og dermed blir det naturlig at dette også preger områdeinndelingen. Den tar med andre ord for seg landskapet slik det fremtrer i dag og legger opp til en strategisk planlegging. Strategiene bygger på indirekte mål for landskapskvalitet gjennom klassifiseringen mellom å bevare, styrke eller endre.

Den svenske har med landskapets potensial i sin inndeling av karakterområder. På denne måten legger den svenske metoderapporten opp til en fremtidig utvikling av landskapet og karakterinndelingen blir dermed mindre varig.

Strategi og potensial (dansk og svensk) er en annen måte å kommunisere på enn ved å sette en verdi (norsk). Ved bruk av verdi legger metoden seg på et forvaltningsnivå ut ifra dagens situasjon hvor hovedspørsmålet er «hvordan ta hensyn til landskapet slik det er i dag?» og åpner derfor ikke opp for endringer eller fremtidsretta utvikling i samme grad som de to andre. Strategi og potensial skiller seg fra verdi da de kommuniserer på en fremtidsrettet måte hvor det sentrale spørsmålet er «hva vil vi med landskapet?».

## Bruk av resultat

Den siste ulikheten jeg vil belyse er hvordan analyseresultatet er tilrettelagt for bruk i senere planlegging. Her er det den danske som i hovedsak skiller seg fra de to andre. Mens den svenske og den norske legger opp til å kunne bruke resultatet til å konsekvensvurdere (i den svenske er dette en av måtene å bruke den på) planlagte tiltak, har den danske som mål å føre landskapshensyn inn i kommuneplanens retningslinjer og rammer. På denne måten drar den danske inn spørsmålet «hva vil vi med landskapet?» direkte i kommuneplanen og dermed også politikken, og kan slik ha en påvirkning for kommunens landskapsmål. Disse landskapsmålene får direkte påvirkning på all senere utvikling.

# Del IV Arena i landskapssammenheng og hvordan dette kommer til syne i de tre veilederne

I dette kapitlet vil det bli gjort en diskusjon av hva arenabegrepet betyr i landskapssammenheng, deretter vil det bli diskutert hvordan arenaene kommer til syne i de ulike veilederne. Det er teorien og gjennom studiet av de tre metodene som vil være grunnlaget for diskusjonen, funnene og svarene som presenteres.

Gjennom en diskusjon av underproblemstillingen opp mot hver og en av de tre veilederne, vil dette sammen gi grunnlaget for besvarelse av underproblemstilling nummer i oppgavens del fem. For å finne arenabegrepet i metodene, har jeg lagt vekt på indikasjoner på samarbeid i ulike faser gjennom utførelsen av metodene.

Det må bemerkes at underproblemstillingen er revidert for å kunne stilles opp mot én og én metode.

## 4.1 Underproblemstilling 1

*Hva betyr arenabegrepet i landskapssammenheng og hvordan kommer det til uttrykk i de tre metodene?*

For å finne svaret på hva en arena er i landskapssammenheng har jeg valgt å se på hvilken diskusjoner som ønskes å opprettes. I den sammenheng må jeg også trekke frem at landskapsbegrepet omfatter mye og det finnes ulike interesser fra flere hold til landskapet. Det er viktig å poengtere at en arena ikke er noe som opprettes en gang og vedvarer, det er ikke en objektiv egenskap ved landskapet, men det får gyldighet i en gitt situasjon knyttet til de aktørene som er aktuelle.

Som det står i landskapskonvensjonens Explanatory Report er landskapet en helhet mellom kulturelle og naturlige prosesser og disse må sees sammen og ikke hver for seg.

*“Landscape” is defined as a zone or area as perceived by local people or visitors, whose visual features and character are the result of the action of natural and/or cultural (that is, human) factors. This definition reflects the idea that landscapes evolve through time, as a result of being acted upon by natural forces and human beings. It also underlines that a landscape forms a whole, whose natural and cultural components are taken together, not separately.”*  
(Council of Europe 2000b, punkt 38)

Med dette som bakgrunn er arenaen i landskapssammenheng avhengig av å integrere ulike disipliner med interesser både innenfor de kulturelle- og de naturlige prosessene, med andre ord; landskapets funksjon og karakter (se delkapittel 2.1.4 *Landskapets funksjon* og 2.1.5 *Landskapets karakter*). I tillegg til dette skal arenaen også inkludere befolkningen. Deres meninger om hvordan landskapet påvirker eller har betydning i deres hverdag skal komme frem og det skal gis befolkningen en mulighet til å påvirke landskapets utvikling (se delkapittel 2.3.2 *Ulike typer deltakelse*). Oppsummert vil dermed en arena kunne ivareta landskapets karakter, menneskers relasjoner til landskapet og landskapets funksjoner og sammenhengen mellom disse.

### Fremtidsrettet

Arenaen skal se fremtidsrettet på landskapet, med andre ord er det ikke bare hvordan vi skal bevare og sikre som skal stå i fokus, men hva vi vil med landskapet i fremtiden og hvordan landskap kan skapes og styrkes. Med bakgrunn i landskapskonvensjonen (se delkapittel 2.2 *Den Europeiske Landskapskonvensjonen*) er det dette jeg oppfatter at disse arenaene skal ta for seg. Arenaene er situasjonsbetinget og ikke noe som oppretter en gang. Det kan oppstå nye arenaer som tar for seg andre landskapsprosjekt i en annen prosess, ut ifra situasjonen som oppstår. Samtidig kan den bestå av ulike disipliner, sektorer og interesser ut ifra hva som er hensiktsmessig i den gitte situasjonen.

## Hva skal disse arenaene oppnå?

Dette spørsmålet er også viktig. Arenaen skal være en møteplass mellom ulike aktører i ulike landskaps situasjoner hvor spørsmål angående landskapet kan diskuteres, og planer kan utvikles i et transparent forum. Med transparent forum menes her den likestilte maktposisjonen som behøves i en double-loop learning (se delkapittel 2.3.3 *Ulike typer samarbeid*) hvor alle deltakerne har muligheten for å bli hørt. Det er sammenhengen og ulikhetene ved kunnskap og forståelse jeg mener er det viktige elementet i denne arenaen. Arenaen må kunne fungere som et bindeledd mellom kunnskap som gir forståelse for hvordan kunnskap henger sammen og påvirker hverandre, slik at vi kan planlegge og skape verdifulle landskap. Om arenaen kan resultere i et økt antall «known knowns» (Selman, P. 2012) (se delkapittel 2.3.1 *Kunnskap og forståelse*) er vi godt på vei mot en bedre forståelse av landskapet. Med en større forståelse for kunnskap utenom sitt eget fagfelt og interesser vil dette resultere i en større tverrfaglig (interdisiplinær) og helhetlig planlegging.

Det viktigste for en arena i landskaps sammenheng er at alle både forstår og aksepterer det karakteristiske i landskapet, som i denne sammenheng er områdeinndelingen som settes med de ulike metodene. Funksjonen til en arena er å gjøre kunnskap om landskapet forståelig og tilgjengelig. Derfor er det viktig at flest mulig av de som påvirker landskapet eller har interesser i landskapet inkluderes. I denne sammenheng er det derfor viktig at metodene er utformet på en slik måte at disse blir inkludert og deres kunnskap kommer frem gjennom resultatet. Resultatet må også være tilgjengelig og forståelig. Blir resultatet forståelig vil dette gjøre resultatet til et diskusjonsgrunnlag om landskaps spørsmål og gir tilgang til de som blir berørt eller har interesser knyttet til landskapets utvikling og fremtid.

## Hvorfor arena?

Ulike metoder, modeller og disipliner verdsetter ofte landskapet, enten som helhet eller fragmenter av det (se delkapittel 2.1.3 *Landskaps verdi*). Det er behov for en åpen diskusjon om hvordan disse verdiene kan sees i sammenheng. Dette er nødvendig for å oppnå målene i Den Europeiske Landskapskonvensjonen om et helhetlig syn og planlegging av landskapet (se delkapittel 2.2 *Den Europeiske Landskapskonvensjonen*). Når verdier kommer inn i bildet vil jeg utdype at jeg tror ikke én verdiskala som skal fungere som skal fungere på tvers av faggrupper er riktig løsning. Det handler om et så bredt spekter av ulike verdier og elementer innenfor landskapstemaet at dette mest sannsynligvis ikke vil fungere i virkeligheten. En slik verdiskala som skal brukes på tvers av disipliner er også det motsatte av en arena hvor landskapet skal være en felles ramme for utvikling og forvaltning. Ulike sektorer og disipliner har sine verdikriterier og skalaer for eksempelvis rødlistearter m.m. Elementer ved landskapet kan vurderes opp mot verdikriterier, men landskapet som en helhet kan ikke vektes større verdi enn et annet landskap i sin helhet. Med verdiskala i denne sistnevnte sammenheng menes en kalkyle som ulike faggrupper kan bruke hver for seg, men som kan settes sammen etterpå. Dette mener jeg vil bli en multidisiplinær planlegging (se delkapittel 2.3.3 *Ulike typer samarbeid*) uten noen form for interaksjon mellom de ulike deltakerne, selv om den universelle kalkylen i seg

selv har likheter med det Fry (2001) beskriver som transdisiplinær planlegging (i delkapittel 2.3.3 *Ulike typer samarbeid*). Jeg mener denne tilnærmingen ikke vil føre til en arena eller et samarbeid, samtidig som jeg mener det vil forholde seg til landskapet som et statisk objekt som er likt uansett tid og rom og forståelsen utover sitt eget spesialistområde vil ikke oppstå. Dette vil være en statisk tilnærming metode fordi det vil være gitte kriterier som skal kunne brukes på hele landet uavhengig av hvor, noe som ikke tar hensyn til den store landskapsforskjellen vi har i Norge, ei eller har tas det hensyn til samfunnets utvikling gjennom tid. Min kritikk av at dette heller ikke vil danne en forståelse utenfor sitt eget fagfelt er fordi en gitt kalkyle for hver disiplin eller interesse ikke skaper kommunikasjon på tvers av fagområdene. Dermed vil de som utfører en registreringene ikke ende opp med noen form for kunnskap eller forståelse for andre disipliners syn og interesser. Oppsummert vil ikke dette generer noen form for samarbeid og en arena har ikke mulighet til å oppstå.

Løsningen kan være å se sammenhengen i landskapet og hvordan ulike interesser eller faktorer påvirker hverandre og sammen blir verdifulle. Hvordan tapet av eksempelvis de kulturelle sporene vil påvirke landskapet, eller hvordan å fremheve lokale trekk kan styrke landskapet. Landskapet er ikke A4 og det vil ikke finnes én riktig løsning på alt. Landskapet er dynamisk og dette det er det viktig å ha som utgangspunkt. Derfor er det viktig å skape en double-loop learning (se delkapittel 2.3.3 *Ulike typer samarbeid*) som skaper samarbeid om et felles mål. Landskapstemaet må ha et felles mål i arenaen som alle, uavhengig av fagbakgrunn, disiplin, sektor eller interesse jobber mot eller for. En slik type samarbeid krever å kunne gjøre seg forstått på tvers av disiplin og språket må dermed tilpasses. Dette tror jeg vil ha en stor påvirkning på hvordan kunnskap kan bli bedre forstått mellom ulike fagområder.

### Oppsummert: arena i landskapssammenheng

Arena i landskapssammenheng er et symbolsk uttrykk på å gjøre landskapet og kunnskapen om landskapet tilgjengelig for ulike aktører og befolkningen slik at en kan delta i diskusjoner om hvilken utvikling en ønsker og beslutninger om landskapets fremtid.

## 4.1.1 Underproblemstilling 1 opp mot den norske veilederen

*Hva betyr arenabegrepet i landskapssammenheng og hvordan kommer det til uttrykk i metoden?*

Arenaen i den norske veilederen kommer til syne i de ulike temaene som er implementert i analysen. Disse temaene tar for seg et bredt utvalg, men omhandler i hovedsak om hvorfor landskapet fremtrer slik vi ser og opplever det i dag.

Gjennom en utførelse i tråd med denne metoden seg jeg tre diskusjonsarenaer som kan oppstå.

Den *første* ligger rundt utførelsen av å sette landskapskarakteren. Skjemaet vedlagt i veilederen til dette er et godt grunndokument og kan fungere som et aktivt element mellom kommunen, konsulentene og lokalbefolkningen og turister. Det er på dette nivået jeg tror den lokale medvirkningen har størst nytteeffekt da dette omhandler mye synlige elementer som dermed er lette å forstå og tolke uavhengig av minoritetsbakgrunn, utdanning etc. Sett opp mot figur 12, vist på side 46, viser også denne at detaljeringsgraden egner seg godt for brukerbasert medvirkning. Det er ikke spesifisert i metoden hvordan dette skal gjennomføres. Et klarere program for medvirkning gjennom punkt 3, 5 eller 6 fra Pretty (1995) sin modell kunne vært å anbefale (se delkapittel 2.3.2 *Ulike typer deltakelse*). Disse anbefales fordi de kan bidra til økt kunnskap om landskapet via en toveiskommunikasjon.

Den *andre* arenaen som blir synlig i denne metoden omhandler å sette verdi på landskapskarakterene. Når karakterene er satt via et godt medvirkningsopplegg vil verdisettingsarbeidet ta utgangspunkt i delområder som er spesifisert av brukerne. Det er derfor viktig at begrunnelsene til de ulike områdene blir utfyllende og presise slik at områdenes karakter blir klare. På denne måten kan fagpersonene kombinere sin kunnskap med de beskrivelsene og dermed diskutere og evaluere verdiene av delområdene.

Den *trede* potensielle arenaen som kommer frem er vurderingen av konsekvensene til et planlagt tiltak. Her vil fagfolk som har jobbet med verdisettingen, planleggere og kommunepolitikere kunne samle sine kunnskaper om tiltaket, landskapskarakterene og verdiene. Gjennom diskusjon rundt tiltakets påvirkning for landskapskarakteren vil kunnskap komme frem og landskapet blir en forhandlingsarena mellom å bevare landskapet slik det er eller utføre tiltaket og dermed eventuelt svekke landskapet. Arenaen i denne sammenheng er en ren avveining om et forslag har konsekvenser som kan svekke landskapskarakteren. Denne måten å bruke landskapskarakterinndelingen på blir dermed en statisk del, et sjekkvektøy på lik linje med føre-var-prinsippet i Naturmangfoldloven. Jeg tror ikke dette kan generere en diskusjon for landskaps spørsmål hvor fremtidsrettede mål og utvikling av landskapet vil ha fokus, men kan skape gode diskusjoner om bevaring.

Spørsmålet som står igjen er om de to første arenaene opphører etter at analysen er ferdig? Dette er et viktig spørsmål da det belyser at utarbeidelsen av analysen og analyseresultatet kan gi ulike arenaer.

Engasjementet som kan skapes i arena 1 ved godt tilrettelagt medvirkning fra lokalbefolkningen er viktig med tanke på Den Europeiske Landskapskonvensjonen, men jeg tror denne arenaen vil oppløses etter ferdig utført landskapsanalyse. Dette viser hvordan en arena er situasjonsbetinget og oppstår når den omhandler landskaps spørsmål som angår flere, som i denne sammenheng er utførelsen. Dermed kan den norske veilederen lykkes med å oppnå gode diskusjoner mellom ulike interesser i utførelsen som høyner kunnskapen om landskapet for flere, men den åpner ikke for fremtidsrettede diskusjoner om ønsket utvikling og mål for landskapet.

## Metodens svakhet

Den norske veilederen har et godt utvalg skjemaer som skal brukes i arbeidet med å definere landskapskarakterene. I disse er det enkelte fagterminologiske ord som ikke er allment kjent. Dette er uheldig og en anbefaling hadde vært et vedlegg slik den danske veilederen har med forklaringer på alle stikkord med eksempler. Dette ville hevet forståelsen av de ulike ordene som skal brukes for å beskrive et landskap og gitt mer informasjon om ulike landskapsbegreper. Å gjøre landskapstemaet tilgjengelig og forståelig er viktig da dette er avgjørende for en arena. Som evalueringen av Lyngen og Nordreisa trakk frem (se delkapittel 3.2 *Norsk veileder*) er det spesielt viktig å gjøre fagterminologi forstått for allmenheten for å få mest ut av medvirkningsopplegget de velger å bruke. Problemet ligger i å kunne forklare med andre ord, men allikevel ha samme betydning som fagterminologien. Eksempelvis kan dette løses slik den danske veilederen har gjort med vedlegg hvor alle temaer er utdypet med forklarende tekst som ikke er i stikkordsform og bilder eller tegninger (som eksempel se figur 39 som er et utdrag fra den danske veilederen).

## Oppsummert:

Figur 39: utdrag fra den danske veilederen som viser en utdypet beskrivelse enkelte fagterminologier



Lukket landskabsrum.

### Rumlig afgrænsning

Et relativt mål for landskabets grad af åbenhed. *Åbent, transparent afgrænset* og *lukket* angiver det samlede indtryk af, hvor åbent landskabet er. Udgør området f.eks. et samlet landskabsrum, der er åbent for vide udsy, eller opdeles det typisk i mindre rum af hhv. transparente eller lukkende afgrænsninger af f.eks. levende hegn, skovbryn, bebyggelser, terrænformationer.



Komplekst landskab

### Kompleksitet

Et relativt mål for landskabets grad af sammensathed. Meget sammensat, sammensat eller enkelt angiver om områdets karakter er præget af mange forskellige elementer, eller om der er tale om et landskab med meget få karaktergivende elementer (f.eks. et bynært område præget af mange forskellige arealanvendelser, bevoksningstyper og bygninger kontra et åbent klitlandskab eller en udstrakt græsset strandengsflade).



- Metoden åpner for diskusjon og økt kunnskap for landskapet slik det fremtrer i dag
- Den legger opp til arenaer/diskusjoner basert på hva som er verdifullt og burde bevares
- Fagterminologi kan hindre befolkningens forståelse



## 4.1.2 Underproblemstilling 1 opp mot den danske veilederen

*Hva betyr arenabegrepet i landskapssammenheng og hvordan kommer det til uttrykk i metoden?*

Den danske veilederen er også utformet med utgangspunkt i en kommunal skala.

Denne metoden legger i fase én, trinn to og tre, opp til en multidisiplinær analyseform (se delkapittel 2.3.3 *Ulike typer samarbeid*) hvor to analysetemaer skal utredes hver for seg, for deretter å settes sammen. Selve utførelse av trinnene hver for seg skaper ikke samarbeid da de stegvis skal utredes uten hensyn til de andre temaene.

Derimot skal resultatet fra de ulike temaene sees i sammenheng og resultere i soner med ulike strategier. Dette krever et bevisst syn rundt spørsmålet «hva vil vi med landskapet?», og diskusjon mello de ulike registreringer må finne sted. Dette er en fremtidsrettet diskusjon og resultatene fra de foregående trinnene vil vektas opp mot hverandre og dermed vil jeg klassifisere dette som en arena for landskapsspørsmål da den generere en diskusjon rundt ulike interesseområder i landskapet.

Resultatet består av å identifisere ulike soner med strategier som skal vedlikeholdes, forbedres eller endres og som skal implementeres inn i kommuneplanene. Dette er et fremtidsrettet valg, som dermed drar landskapsanalysen og de føringene som kommer frem videre inn i kommuneplanen. Dermed blir landskapet automatisk innlemmet i kommunens politikk. Ved å tilrettelegge for at politikerne skal behandle disse anbefalingene blir de direkte dratt inn i en arena om landskapsspørsmål, noe som er i tråd med målet om å få landskapstemaet sterkere inn i politikken slik den Europeiske Landskapskonvensjonen ønsker.

### Metodens svakhet

Som tidligere nevnt ved eksempelet i Lindås kommune kan disse strategiene skape problemer i planleggingsspørsmål da verdier er vanligere å bruke i en norsk planleggingsprosess. Dette belyser en viktig del i kommuneplanleggingen da det bekrefter, i denne nevnte kommunen, at fremtidsrettet utvikling for å skape verdifulle landskap ikke er noe de har god kjennskap til. Det bekrefter at diskusjonen som omhandler hva vi vil med landskapet vårt ikke eksisterer i dette tilfellet og at analyseresultatet ikke greide å skape diskusjon rundt dette. Betydningen av en metode med et resultat som er lesbart og som brukerne av det forstår og aksepterer blir her synlig. Som det tydelig kommer frem i Lindås kommune, har ikke den kunnskapen og forståelsen de som utførte analysen fikk greid å videreføre seg i resultatet slik at andre kan dra nytte av det. Dermed greier ikke kommunen å forholde seg til resultatet, og områdeinndelingen har ikke blitt akseptert og forståelig for resten av kommunens ansatte. Denne mangelen på forståelse og aksept for resultatet hindrer arenaen og diskusjonen basert på landskapsstrategiene å etablere seg. Derfor ble ikke analyseresultatet et prosessverktøy for å sette mål for landskapskvaliteten i kommunens senere utvikling.

I tilfellet med Lindås kommune er jeg usikker på om det er metoden som feilet, de som utredet analysen og deres beskrivelse av landskapet eller arbeidsmåten med landskapsstrategier som ble utslagsgivende. Allikevel tror jeg mangelen på samarbeid i metodens første fase kan være problemet i dette tilfellet og resultatet ble dermed heller ikke akseptert av de andre aktørene i ettertid. Om dette er et engangstilfelle og om andre kommuner ikke vil ha dette problemet, vet jeg ikke, men slik jeg forstår metoden så tror jeg dette er en gjennomgående svakhet i metoden.

Lindås kommune kommenterte også at denne metoden egner seg i forvaltnings spørsmål og ikke i planleggings spørsmål. Dette mener jeg er feil. Grunnen til at kommunen ikke greide å bruke den i planleggings spørsmål kan være grunnet manglende aksept for resultatet da resultatet i seg selv legger premisser for fremtidig planlegging via sine strategier.

#### Oppsummert:

- Utviklingen av strategier i utførelsen skaper diskusjon rundt de ulike utredningstemaene opp mot fremtidig ønsket utvikling av landskapet
- Metoden legger opp til en videreføring av landskapsmål inn i kommuneplanen og åpner dermed for en diskusjon om hva som er ønsket utvikling av landskapet.
- Legger ikke opp til medvirkning fra befolkningen

## 4.1.3 Underproblemstilling 1 opp mot den svenske metoderapporten

*Hva betyr arenabegrepet i landskapssammenheng og hvordan kommer det til uttrykk i metoden?*

Den svenske metoden er tidligere beskrevet hovedsakelig ment i en regional skala.

Arenabegrepet kommer tydelig frem i denne metoden da den legger vekt på at utførelsen skal skje gjennom flere prosesser og ikke har en stegvis tilnærming. Dette skaper en dynamisk prosess i utførelsen av analysen og vil være med å skape et sterkt samarbeid mellom deltakerne i analyseprosessen. Med det store spennet av temaer som skal redegjøres for, innenfor landskapet som naturlig prosess, som habitat for både dyr og mennesker, kulturelle bånd og estetisk utforming legges det til rette for en prosess med mange ulike aktører involvert. Denne dynamiske arbeidsprosessen på tvers av landskapsinteresser vil skape den felles forståelsen for resultatet gjennom diskusjonen som vil oppstå mellom de ulike fagområdene.

Videre bruker metoden ordet «landskapets potensial», noe som legger føringer for diskusjoner om fremtidig utvikling av landskapet. Det å bruke potensial i analyseresultatet skaper en fremtidsrettet bruk som kan skape en videre diskusjoner og som gjør resultatet til et godt grunnlag for landskapsspørsmål.

Da denne metoden legger opp til en analyse i regional skala betyr dette at skalaen er for høy til at lokalbefolkningen i de ulike kommunene vil kjenne seg i den grove områdeinndelingen. Utførelsen er innenfor en skala som viser de overordna viktigste funksjonene og karakterene. Arenaen som her opptrer er tydelig på et overordna nivå for samfunnssektorer.

### Oppsummert:

- Dynamisk prosess med aktører fra ulike fagfelt hvor kunnskap skal deles
- Arena for samfunnssektorer grunnet regional skala
- Diskusjon i utredelsen for å finne landskapets potensial
- Landskapets potensial er fremtidsrettet og åpner for videre diskusjon om landskapsutvikling

## 4.2 - Oppsummering av arenabegrepet i de tre valgte metodene

Ut ifra det som er skrevet i dette kapittelet vil jeg oppsummere de viktigste trekkene i sammenheng med arenadannelse som kommer frem gjennom de tre valgte metodene.

**Norsk:** Den norske metoden åpner for diskusjon på flere nivåer, fra brukerbasert medvirkning til diskusjoner mellom andre aktører. Metoden åpner for diskusjoner rundt karakteristiske landskapsverdier og hva som burde bevares. Den har dermed potensial til å opprette arenaer basert på forvaltningsspørsmål.

**Dansk:** Den danske metoden åpner ikke for brukerbasert medvirkning og legger opp til en trinnvis utredning av landskapet. Diskusjoner i denne metoden har først mulighet til å oppstå i utformingen av strategier. Sluttresultatet bestående av strategier for landskapet som skal implementeres i kommuneplanen har godt grunnlag for å opprette en diskusjon om fremtidig utvikling av landskapet. Allikevel kan mangelen på diskusjon i utredningsfasen gjøre at resultatet ikke blir akseptert i den grad den må for å opprette en arena etter utførelsen.

**Svensk:** Legger opp til høy grad av tverrfaglighet. Denne tverrfagligheten tar opp mange interesseområder innenfor landskapet, noe som gjør det til en arena mange kan delta i. Dette vil danne et godt grunnlag for diskusjoner rundt landskapsspørsmål. Dette, sammen med utredningen av landskapets potensial, gir metodikken et stort potensiale for å skape en arena både i utarbeidelsen av analysen, men også i senere bruk i form av videre planlegging og utvikling av landskapet. Den overordna skalaen gjør at resultatet kan være vanskelig å forstå uten fagbakgrunn innenfor landskapstemaet.

Det er tydelig at metodene legger opp til ulike diskusjoner om landskapet, både i utførelsen og i senere bruk av resultatet. Gjennom å velge å legge opp til strategier eller endinger legger metodene grunnlag for en videreføring av spørsmålet «hva vi vil med landskapet?» i ettertid, men det er helt avgjørende at resultatet blir akseptert for at disse diskusjonene skal oppstå.

# Del V Konklusjon

Som tidligere nevnt er del fire i denne oppgaven underlaget til besvarelse av underproblemstilling 1. Underproblemstilling 2 vil diskuteres opp mot teorien og konklusjonen av underproblemstilling 1. Til slutt vil en konklusjonen på mine underproblemstillinger være grunnlaget for besvarelsen av hovedproblemstillingen.





## 5.1.1 Underproblemstilling 1

*Hva betyr arenabegrepet i landskapssammenheng og hvordan kommer det til uttrykk i de tre metodene?*

For så besvare denne problemstillingen har jeg diskutert i del 4 målene for fremtidig planlegging av landskapet slik Den Europeiske Landskapskonvensjonen ønsker. Disse målene er brukt for å se hvilken arena de ønsker for landskapet.

Hvordan de tre Skandinaviske metodene er lagt opp, med fokus på deler som skaper diskusjon mellom ulike landskapsinteresser og verdier ble diskutert i del 4, og er grunnlaget for konklusjonen.

### Arenabegrepet

En arena i landskapssammenheng er en arena som gir tilgang til de som er berørt eller har interesser tilknyttet landskapets fremtid. Da landskapet ikke er en sektorinteresse, men berører et flertall sektorer og ulike fagområder, brukerne av landskapet og deres interesser, er gruppen av potensielle aktører stor. Arenabegrepet er et symbolsk uttrykk for menneskers tilgang til å kunne påvirke landskapets fremtid. Gjennom diskusjon og delt kunnskap om landskapets mange funksjoner, karakterer og relasjoner og hvordan samspillet mellom disse påvirker hverandre vil dette føre til en bedre forståelse for landskapets sammenhenger. Disse tre temaene; dets karakter, mennesker relasjoner til landskapet gjennom blant annet identitet og tilhørighet, og landskapets funksjon er knyttet sammen og en arena skal ivareta alle disse tre.

*Arena i landskapssammenheng er et symbolsk uttrykk på å gjøre landskapet og kunnskapen om landskapet tilgjengelig for ulike aktører og befolkningen slik at en kan delta i diskusjoner om hvilken utvikling en ønsker og beslutninger om landskapets fremtid.*

### Arenabegrepet i de tre skandinaviske metodene

Arenaene kommer frem i gjennom metodenes utredningstemaer og hvordan disse skal utredes. Hvordan disse utredes er ulikt og forholder seg til den grad av tverrfaglighet og graden av medvirkning de legger opp til. Legger metoden opp til en utredning av mange tema i analysen fører dette til en høyere grad av diskusjon og forståelse av landskapet. Dette vil ha innvirkning på om resultatet blir akseptert og dette er viktig fordi en arena vil ikke oppstå dersom ikke deltagerne aksepterer områdeinndelingen og resultatet som gyldig.

Hvordan resultatet til analysene blir utformet har også betydning for etablering av en arena i etterkant av metodeutførelsen. Ved å legge vekt på fremtidig utvikling og landskapets potensial åpner metoden for en videre diskusjon om landskapets fremtid i videre utvikling. Dermed oppstår også muligheten til å skape en diskusjon på grunnlag av resultatet i planprosesser. I planprosesser vil denne arenaen fungere som en forhandlingsarena. Dette kommer tydelig frem i de tre ulike metodene som har blitt presentert, og dette vil bli forklart under.

Det kommer frem gjennom de tre metodene ulike funn, både under utførelsen av metoden og bruken av resultatet. Funnene kan sees i figur 40. Gjennom analyse av metodene kommer det frem at den norske veilederen har utviklet en metode som danner grunnlag for drøfting og diskusjon omkring landskapet i et forvaltningsperspektiv, med vekt på å ivareta historie og nå-situasjonen. Den danske og den svenske metoden har potensial til å etablere en arena for fremtidig utvikling og planlegging av landskapet. Den danske metoden har fått et mindre kryss en den svenske i «potensiale til arena i fremtidig utvikling og planlegging» i figur 40. Dette er med forbehold at resultatet blir akseptert som gyldig av andre aktører (for dypere forklaring se del 4).

	Norsk	Dansk	Svensk
Potensiale til arena i forvaltning	X	X	X
Potensiale til arena i fremtidig utvikling og planlegging		x	X

Figur 40: skjema som viser om metodene har potensial til å skape åpne diskusjoner rundt landskapsspørsmål i forvaltning- eller planleggingssammenheng

## 5.1.2 Underproblemstilling 2

*Er arenabegrepet egnet som grunnlag for å utvikle gode analyser og planprosesser?*

For å svare på denne problemstillingen har jeg brukt kunnskapen om arenabegrepet og sett dette opp mot problematikken i landskapets mange interesseområder. Jeg har sett på om begrepet kan åpne en diskusjon mellom disse interesseområdene som kan skape en felles forståelse, og om denne forståelsen kan oppnå mål for landskapets utvikling hvor alle aktørenes ønsker for, og verdier i landskapet er blitt gjort synlig for de andre aktørene.

Gjennom besvarelse av underproblemstilling én ble svaret på hva arenabegrepet er redegjort for:

*Arena i landskapssammenheng er et symbolsk uttrykk på å gjøre landskapet og kunnskapen om landskapet tilgjengelig for ulike aktører og befolkningen slik at en kan delta i diskusjoner om hvilken utvikling en ønsker og beslutninger om landskapets fremtid.*

### Grunnlag for å utvikle gode analyser?

Da arenabegrepet er et symbolsk uttrykk for en diskusjon mellom ulike aktører hvor det skal deles kunnskap og kunne diskutere i hvilken retning utviklingen av landskapet skal gå, vil jeg mene det er et godt grunnlag for å utvikle gode analyser.

En god analyse legger til rette for diskusjon rundt landskapet og fremstiller landskapet på en slik måte at kunnskapen som kommer frem i analysen blir tilgjengelig. Dette gjør det mulig for flere å påvirke gjennom diskusjoner og beslutninger rundt landskapets fremtid.

En god analyse må kunne se landskapets ulike interesser i sammenheng. Med dette menes å ha en bevisst holdning til de ulike interessene som ligger i landskapet og åpne for at disse får muligheten til å påvirke og uttale seg om deres kunnskap og om landskapets fremtid. En analyse som åpner for denne diskusjonen og greier å skape en diskusjon på tvers av landskapets verdier i form av funksjoner, relasjoner og karakter vil ha bedre grunnlag for å bli akseptert som et resultat med den tyngden det trenger for å kunne ha en innvirkning på fremtidig planlegging og forvaltning.

Det vil alltid være en usikkerhet om fremtiden. Denne usikkerheten kan minskes ved å ha fremtidsrettede mål som styrer utviklingen i den retningen vi ønsker. Samtidig vil en god analysemetode som presenterer landskapet på en forståelig måte kunne fungere som et diskusjonsgrunnlag mellom ulike fagområder. Max-Neef (2005) skrev *«If I were asked to define our times, in few words, I would say that we have reached a point in our evolution as human beings, in which we know very much, but understand very little.»* Gode analyser som diskusjonsgrunnlag kan øke forståelsen mellom fag- og interessegrupper. Denne økte forståelsen kan skape flere «known knowns» (se delkapittel 2.3.1 *Kunnskap og forståelse*), noe som kan føre til mindre grad av usikkerhet

angående landskapets fremtid.

Skala er også viktig i en analyse. Som det kom frem i metodene har skalaen påvirkning på hvem resultatet blir tilgjengelig og forståelig for. En analyse i en regional skala vil henvende seg til større samfunnssektorer, mens en analyse i kommunal skala vil henvende seg mer mot lokale aktører og interesser. Det er derfor viktig å tilrettelegge metodene på en slik måte at de kan fungere som diskusjonsgrunnlag mellom de aktørene som er ønskelig, og velge skala deretter. Det er dermed ikke sagt at befolkningen ikke skal ha mulighet til å påvirke utviklingen i en regional skala, da denne ofte legger føringer for hvordan utviklingen skjer i en kommunal skala. Overgangen mellom disse skalaene er viktig og gode analyser i en regional skala må ha en god dialog med de kommunene analysen berører.

Landskapets relasjon spiller en viktig rolle da dette betyr at medvirkning fra brukerne av landskapet får mulighet til å påvirke utviklingen. Dette er da avhengig av et godt medvirkningsopplegg. Hvilket medvirkningsopplegg som burde brukes er situasjonsbetinget, men jeg vil referere til Pretty (1995) og Arnstein (1969) sine fremstillinger av ulike måter for medvirkning hvor jeg vil anbefale punkt 6 i delkapittel 2.3.2 *Ulike typer deltakelse*. Punkt 6 legger premissene for en deltakelsesprosess der deltakerne har en reell mulighet til å påvirke tiltak og planlegging og dette er viktig med utgangspunkt i de målene for medvirkning den Europeiske Landskapskonvensjonen har satt (se delkapittel 2.2 *Den Europeiske Landskapskonvensjonen*).

## Grunnlag til å utvikle gode planprosesser?

En god planprosess er når alle aktører som blir påvirket av planen får mulighet til å påvirke. En arena for landskapsspørsmål vil være en forhandlingsarena i plansammenheng. Denne forhandlingsarenaen er viktig i en planprosess da landskapet som tidligere nevnt har ulike verdier fra ulike hold (se delkapittel 2.1.3 *Landskapets verdi*). I en planprosess vil spørsmålet «hva vil vi med landskapet?» stå sentralt. Dette spørsmålet er grunnlaget for hva vi vil med ulike områder og landskapets fremtid er viktig. I denne sammenheng vil arenaen fungere som en forhandlingsplattform mellom ulike brukerinteresser.

Arenabegrepet vil også stå i tråd med de mål den Europeiske Landskapskonvensjonen setter for samarbeid på tvers av sektorer. Da en arena skal ivareta landskapets karakter, dets funksjon og det relasjon dekker den de ulike interessene i landskapet som konvensjonen trekker frem som viktige å ivareta i fremtidig planlegging, og som skaper et helhetlig bilde av landskapet basert på mye kunnskap. Dette helhetlige bilde vil skape en planleggingsprosess basert på landskapskvalitet og landskapsmål i et større perspektiv enn tidligere og dermed generer gode prosesser med fokus på helhetlig utvikling.

Som et konkret eksempel på hvordan arenabegrepet kan skape gode planleggingsprosesser

vil jeg trekke frem Forskrift om konsekvensanalyser og dens § 5 som sier: «*Ansvarlig myndighets vurdering av om en reguleringsplan eller et tiltak kan få vesentlige virkninger skal ta utgangspunkt i opplysninger gitt av forslagsstiller og på ellers foreliggende og kjent kunnskap...*» (Miljøverndepartementet 2009a, § 5 ). Denne ordlyden tar sikte på at en må være bevisst på, eller ha kunnskap om tiltaket kan få vesentlige virkninger. Hva regnes som «kjent kunnskap»? For hvem? Med en landskapsarena mener jeg at det vil komme klarere frem hvilke tiltak som krever en konsekvensutredning, nettopp fordi mer kunnskap blir kjent for flere. Jeg mener også selve utredelsen av konsekvensanalysen vil få høyere kvalitet med denne delte kunnskapen.

#### Konklusjon:

Med utgangspunktet å skape gode diskusjoner på tvers av interesser vil dette føre til en åpenhet med fokus på medvirkning. Med dette som utgangspunkt for utarbeidelsen av analyser vil det utvikle gode analyser basert på mye kunnskap som danner et godt grunnlag for videre diskusjoner og en forhandlingsarenaer for landskapsspørsmål. Denne forhandlingsarenaen med landskapet i fokus vil føre til bedre planleggingsprosesser.

## 5.1.3 Hovedproblemstilling

*Kan nyere landskapskaraktermetoder skape arenaer egnet for medvirkning og grunnlag for åpne plan- og forvaltningsprosesser i samsvar med Den Europeiske Landskapskonvensjonen?*

Gjennom besvarelse på underproblemstilling en og to har jeg kommet til konklusjonen at landskapskaraktermetoden i de tre metodene kan skape arenaer for landskaps spørsmål og at arenabegrepet kan legge grunnlaget for gode analyser og åpne plan- og forvaltningsprosesser.

Medvirkning er mennesker mulighet til å påvirke utviklingen av landskapet. Dette gjøres gjennom kunnskapsinnhenting i prosessen med utarbeidelsen av analysen. Denne medvirkningen både fra befolkningen og ulike interessegrupper må ha en reell mulighet til å påvirke resultatet. På denne måten blir resultatet representativt for deltakerne og fremhever det karakteristiske i landskapet slik det oppfattes av mennesker. Dette er direkte tilknyttet til Den Europeiske Landskapskonvensjonens definisjon på landskap «as perceived by people».

Med karakterområder som er utviklet via bred kunnskap, god medvirkning og med et språk som er lett forståelig vil resultatet være tilgjengelig og kunne øke kunnskapen om landskapet. Økt kunnskap om landskapet er også et mål i Den Europeiske Landskapskonvensjonen. Et resultat som er tilgjengelig og akseptert vil kunne brukes som et utgangspunkt for å diskutere videre utvikling av landskap mellom ulike aktører. Dette vil skape en åpenhet og dialog mellom ulike mennesker som blir påvirket eller som har interesser knyttet til landskapet. Denne åpenheten og dialogen er hovedintensjonen til Den Europeiske Landskapskonvensjonen da det gjør landskaps spørsmål til et tema alle kan påvirke uavhengig om du har fagkunnskap eller ikke i landskapsammenheng.

Som vist gjennom de tre metodene kan resultatet være ulikt, og ment i ulike landskaps spørsmål. Den norske åpner for dialog om bevaring og forvaltning, mens den danske legger opp til strategier for å endre. Den svenske stiller sterkest i form av å skape åpne prosesser både i utførelsen og gjennom resultatet, men skalaen i den svenske hindrer allikevel allmenheten til å få full tilgang da den er på et regionalt nivå med en grov inndeling.

I diskusjonen rundt om disse metodene kan oppnå de målene Den Europeiske Landskapskonvensjonen har satt blir svaret: ja. Dette er fordi det gjennom denne oppgaven har blitt synlig at de ulike metodene inviterer til medvirkning via kunnskapsinnhenting og vurdering, noe som åpner opp for en større diskusjon om landskapskvalitet og landskapsmål. Dette forutsetter at man har tilgang på nødvendige ressurser for å gjennomføre metoden med et godt medvirkningsopplegg og med den faglige tyngden som behøves.

Som vist i denne oppgaven er landskapets funksjon som økosystem noe vanskelig å gjøre fremtredende i en landskapskaraktermetode, da spesielt på et kommunalt nivå. Allikevel viser

metodene at de kan åpne for diskusjon og selv om ikke alle temaer i landskapet kommer tydelig frem, kan metoden fungere som et grunnleggende. Metoden er en egnet måte å diskutere viktige spørsmål både i utførelsen og gjennom resultatet, og diskusjonene med resultatet som grunnlag bygges på med kunnskap som ekespelvis landskapets funksjon.

Dermed vil jeg konkludere med at metodene legger grunnlaget for gode diskusjoner om landskapet. Både innenfor forvaltning og planlegging. Dette forutsetter at det blir utført med de ressurser nødvendig for å gjennomføre gode medvirkningsopplegg og innhente den kunnskapen de trenger slik at områdeinndelingen blir akseptert og forståelig. Som et akseptert resultat kan de brukes til å diskutere landskapsspørsmål om landskapets utvikling og dette vil generere gode forvaltning- og planprosesser. Metodene alene vil ikke realisere målene i Den Europeiske Landskapskonvensjonen, men diskusjonene som kommer på grunnlag av metodene kan resultere i dette.

## 5.2 Anbefalinger

Ønsket om å sette mål for landskapskvalitet er komplisert. Metoder for landskapskarakteranalyser er et godt steg på veien, men det er fortsatt noen steg igjen før de kan favne hele landskapets kompleksitet. Jeg er spør meg selv om det er ønskelig å få frem hele kompleksiteten til landskapet i en landskapskaraktermetode? Som det ligger i navnet mener jeg metodene som er utviklet forholder seg godt til å fremvise landskapets karakter. Kanskje ikke en metode som baserer seg på dele inn områder etter deres karakter egner seg som en analyse som skal fremvise alle funksjoner?

Min anbefaling til videre utvikling av landskapsanalyser med det mål å skape gode diskusjoner om landskapsspørsmål er å ha et bevisst forhold til arenaer som kan oppstå, og tilrettelegge for dem. Både gjennom hvordan metoden legger opp til utførelse, men også hvordan de legger premissene for resultatet. I den sammenheng må disse være klare og på et språk som er lett forståelig, slik at de faktisk kan brukes og forstås. Det er viktig å ha et bevisst forhold til at språk kan være ekskluderende. Det må også komme klart frem hva som er med i begrunnelsen av disse strategiene eller potensialene. Dette er viktig da det ellers kan være temaer som blir skadelidende fordi de var nevnt i utredningen, men ikke kom tydelig frem i de fremtidsrettede målene. Det er derfor viktig å utrede temaer som hensiktsmessige og som kan være utslagsgivende i den metodeformen det velges å bruke.

Alle metoder har sine begrensninger, men ved god medvirkning og et resultat som gir økt kunnskap til fler kan disse begrensningene bli mindre gjennom gode diskusjoner med metoden som grunnlag. Dette forutsetter at metoden åpner for denne diskusjonen.

## 5.3 Selvrefleksjon

Arbeidet med dette temaet har vært både spennende og frustrerende til tider. Arena som et begrep, noe jeg ikke kan ta på, se eller føle, har vært utfordrende. Det har vært dager hvor jeg har hatt det klart for meg hva denne arenaen er og dager da dette ikke har vært så klart for meg. Det som har vært det største problemet i denne prosessen har vært å finne kilder. Arena som begrep i landskapssammenheng har det vært vanskelig å finne noe om, så jeg har funnet kilder om samarbeid, deltakelse, verdigrunnlag etc. for å trekke paralleller opp mot arenakonseptet. Samtidig har dette vært et relativt nytt begrep blant mine medstudenter så diskusjon og lufting av problemer har vært vanskelig. Det har derfor vært viktig i min oppgave å forklare på et lett forståelig språk og med mye bakgrunnsteori på hvorfor arenaen trengs.

Som student har jeg enda ikke hatt gleden av å følge eller gjennomføre en analyse av et slikt omfang som metodene jeg har redegjort for i oppgaven. Dette må en derfor ta høyde for i forståelsen av denne oppgaven.

Jeg tror og håper jeg sitter igjen med et produkt som belyser hva denne arenaen er, hvordan den kan oppstå gjennom bruk av ulike landskapskaraktermetoder og hvorfor den er viktig når vi snakker om landskapet fremtid. Selv har jeg fått et større perspektiv på hvorfor landskapstemaet er så omstridt, hvorfor vi tilegner landskapet ulike verdier og hvordan dette påvirker planleggingen av det. Samlet tror jeg dette er noe jeg kommer til å få bruk for i fremtidig arbeid både for forståelsen av hvordan andre omtaler og ser på landskapet, og som grunnlag for hvordan jeg ser og bruker metoder for landskapsanalyse.

Når jeg ser tilbake på prosessen og de timene med glede og furtrasjon som er lagt ned er jeg stolt av hva jeg har greid å trekke frem i arenasammenheng i de ulike metodene og hvordan dette kan danne grunnlag for fremtidig landskapsmål.

Det er både spennende og litt trist å sette siste strek i min utdanning og erklære min masteroppgave som ferdig.



# Figurer

Figurer er henvist i teksten med figurnummer (figur 1, figur 2, figur 3, osv). I figurlisten vises kilden sammen med sidetallet hvor figuren er hentet fra. Figurer som inneholder tekst som er ikke er mine egne ord vil ha kildehenvisning i teksten.

Figur 1: [www.diskusjon.no](http://www.diskusjon.no/uploads/monthly_06_2010/post-3851-1275919225,5095.jpg). (2010). *Prekestolen - løst og fast om tro*. Tilgjengelig fra: [http://www.diskusjon.no/uploads/monthly\\_06\\_2010/post-3851-1275919225,5095.jpg](http://www.diskusjon.no/uploads/monthly_06_2010/post-3851-1275919225,5095.jpg) (lest 08.05.201).

Figur 2: side 28 i Mansvelt, J. D. v. & Lubbe, M. J. v. d. (1999). *Checklist for sustainable landscape management: final report of the EU concerted action AIR3-CT93-1210: The landscape and nature production capacity of organic/sustainable types of agriculture*. Amsterdam: Elsevier. 181 s.

Figur 3: side 41 i Selman, P. H. (2012). *Sustainable landscape planning: the reconnection agenda*. London: Routledge. 162 s.

Figur 4: side 25 i Mansvelt, J. D. v. & Lubbe, M. J. v. d. (1999). *Checklist for sustainable landscape management: final report of the EU concerted action AIR3-CT93-1210: The landscape and nature production capacity of organic/sustainable types of agriculture*. Amsterdam: Elsevier. 181 s.

Figur 5: Maiken Thørud

Figur 6: Maiken Thørud

Figur 7: side 7 i Max-Neef, M. A. (2005). Foundations of transdisciplinarity. *Ecological Economics*, Vol. 53 (1): 5-16.

Figur 8: side 7 i Max-Neef, M. A. (2005). Foundations of transdisciplinarity. *Ecological Economics*, Vol. 53 (1): 5-16.

Figur 9: side 9 i Max-Neef, M. A. (2005). Foundations of transdisciplinarity. *Ecological Economics*, Vol. 53 (1): 5-16.

Figur 10: side 35 i Berglund, U., Eriksson, M., Nord, J., Butler, A., Antonson, H., Hammarlund, K., Hedfors, P. & Åkerskog, A. (2011). Om landskap och landskapsanalys for väg och järnväg - ett kunnskapsunderlag med fokus på begrepp och exempel. *Rapporter Institutionen för stad och land*. Uppsala: Avdeling för landskapsarkitektur. 53 s.

Figur 11: side 38 i Berglund, U., Eriksson, M., Nord, J., Butler, A., Antonson, H., Hammarlund, K., Hedfors, P. & Åkerskog, A. (2011). Om landskap och landskapsanalys for väg och järnväg - ett kunnskapsunderlag med fokus på begrepp och exempel. *Rapporter Institutionen för stad och land*. Uppsala: Avdeling för landskapsarkitektur. 53 s.

Figur 12: Clemetsen, M. (2012). *Landskapsanalyse i kommuneplanleggingen - Eit nyttig verktøy?* Førde. Tilgjengelig fra: <http://www.fylkesmannen.no/Documents/Dokument%20FMSF/Plan%20og%20bygg/Arealforvaltning/Landskapsanalyse%20i%20kommuneplanarbeidet%20-%20Aurland%20naturverkstad.pdf> (lest 12.02.2014).

Figur 13: side 1 i Direktoratet for Naturforvaltning & Riksantikvaren. (2011). *Veileder. Metode for landskapsanalyse i kommuneplan*. Oslo/Trondheim. 64 s.

- Figur 14: side 1 i Direktoratet for Naturforvaltning & Riksantikvaren. (2010). *Landskapsanalyser: Fremgangsmåte for vurdering av landskapskarakter og landskapsverdi*. Miljøverndepartementet. 48 s.
- Figur 15: side 11 i Direktoratet for Naturforvaltning & Riksantikvaren. (2011). *Veileder. Metode for landskapsanalyse i kommuneplan*. Oslo/Trondheim. 64 s.
- Figur 16: side 21 i Direktoratet for Naturforvaltning & Riksantikvaren. (2011). *Veileder. Metode for landskapsanalyse i kommuneplan*. Oslo/Trondheim. 64 s.
- Figur 17: side 22 i Direktoratet for Naturforvaltning & Riksantikvaren. (2011). *Veileder. Metode for landskapsanalyse i kommuneplan*. Oslo/Trondheim. 64 s.
- Figur 18: side 23 i Direktoratet for Naturforvaltning & Riksantikvaren. (2011). *Veileder. Metode for landskapsanalyse i kommuneplan*. Oslo/Trondheim. 64 s.
- Figur 19: side 24 i Direktoratet for Naturforvaltning & Riksantikvaren. (2011). *Veileder. Metode for landskapsanalyse i kommuneplan*. Oslo/Trondheim. 64 s.
- Figur 20: side 25 i Direktoratet for Naturforvaltning & Riksantikvaren. (2011). *Veileder. Metode for landskapsanalyse i kommuneplan*. Oslo/Trondheim. 64 s.
- Figur 21: side 26 i Direktoratet for Naturforvaltning & Riksantikvaren. (2011). *Veileder. Metode for landskapsanalyse i kommuneplan*. Oslo/Trondheim. 64 s.
- Figur 22: side 30 i Direktoratet for Naturforvaltning & Riksantikvaren. (2011). *Veileder. Metode for landskapsanalyse i kommuneplan*. Oslo/Trondheim. 64 s.
- Figur 23: side 27 i Direktoratet for Naturforvaltning & Riksantikvaren. (2011). *Veileder. Metode for landskapsanalyse i kommuneplan*. Oslo/Trondheim. 64 s.
- Figur 24: side 55 i Direktoratet for Naturforvaltning & Riksantikvaren. (2011). *Veileder. Metode for landskapsanalyse i kommuneplan*. Oslo/Trondheim. 64 s.
- Figur 25: side 58 i Direktoratet for Naturforvaltning & Riksantikvaren. (2011). *Veileder. Metode for landskapsanalyse i kommuneplan*. Oslo/Trondheim. 64 s.
- Figur 26: side 1 i Miljøministeriet. (2007). *Veiledning om landskabet i kommuneplanlægning*. Danmark. Tilgjengelig fra: [http://www.naturstyrelsen.dk/NR/rdonlyres/88F78D6C-8DBA-4B1F-9A14-F5A0381C5BA6/46053/Vejledningenilandskab\\_050707b1.pdf](http://www.naturstyrelsen.dk/NR/rdonlyres/88F78D6C-8DBA-4B1F-9A14-F5A0381C5BA6/46053/Vejledningenilandskab_050707b1.pdf) (lest 17.01.2014).
- Figur 27: side 13 i Miljøministeriet. (2007). *Veiledning om landskabet i kommuneplanlægning*. Danmark. Tilgjengelig fra: [http://www.naturstyrelsen.dk/NR/rdonlyres/88F78D6C-8DBA-4B1F-9A14-F5A0381C5BA6/46053/Vejledningenilandskab\\_050707b1.pdf](http://www.naturstyrelsen.dk/NR/rdonlyres/88F78D6C-8DBA-4B1F-9A14-F5A0381C5BA6/46053/Vejledningenilandskab_050707b1.pdf) (lest 17.01.2014).
- Figur 28: side 167-170 i Miljøministeriet. (2007). *Veiledning om landskabet i kommuneplanlægning*. Danmark. Tilgjengelig fra: [http://www.naturstyrelsen.dk/NR/rdonlyres/88F78D6C-8DBA-4B1F-9A14-F5A0381C5BA6/46053/Vejledningenilandskab\\_050707b1.pdf](http://www.naturstyrelsen.dk/NR/rdonlyres/88F78D6C-8DBA-4B1F-9A14-F5A0381C5BA6/46053/Vejledningenilandskab_050707b1.pdf) (lest 17.01.2014).
- Figur 29: side 171-173 i Miljøministeriet. (2007). *Veiledning om landskabet i kommuneplanlægning*. Danmark. Tilgjengelig fra: [http://www.naturstyrelsen.dk/NR/rdonlyres/88F78D6C-8DBA-4B1F-9A14-F5A0381C5BA6/46053/Vejledningenilandskab\\_050707b1.pdf](http://www.naturstyrelsen.dk/NR/rdonlyres/88F78D6C-8DBA-4B1F-9A14-F5A0381C5BA6/46053/Vejledningenilandskab_050707b1.pdf) (lest 17.01.2014).
- Figur 30: side 109 i Miljøministeriet. (2007). *Veiledning om landskabet i kommuneplanlægning*. Danmark. Tilgjengelig fra: [http://www.naturstyrelsen.dk/NR/rdonlyres/88F78D6C-8DBA-4B1F-9A14-F5A0381C5BA6/46053/Vejledningenilandskab\\_050707b1.pdf](http://www.naturstyrelsen.dk/NR/rdonlyres/88F78D6C-8DBA-4B1F-9A14-F5A0381C5BA6/46053/Vejledningenilandskab_050707b1.pdf) (lest 17.01.2014).

- Figur 31: side 1 i Trafikverket. (2011). *Landskap i Långsiktig Planering - Pilotstudie i Västra Götaland - Del 1*. Sverige: Trafikverket. 98 s.
- Figur 32: side 15 i Trafikverket. (2013; 2013:115). *Landskapskaraktärsanalys för Västmanlands län - En studie inom FOI-projektet "Landskap i långsiktig planering"*. Sverige: Trafikverket. 96 s.
- Figur 33: side 172 i Trafikverket. (2011b). *Landskap i långsiktig planering - Pilotstudie i Västra Götaland - Del 3*. Sverige: Trafikverket. 127-173 s.
- Figur 34: side 171 i Trafikverket. (2011b). *Landskap i långsiktig planering - Pilotstudie i Västra Götaland - Del 3*. Sverige: Trafikverket. 127-173 s.
- Figur 35: side 25 i Trafikverket. (2011a). *Landskap i Långsiktig Planering - Pilotstudie i Västra Götaland - Del 1*. Sverige: Trafikverket. 98 s.
- Figur 36: side 41 i Trafikverket. (2011a). *Landskap i Långsiktig Planering - Pilotstudie i Västra Götaland - Del 1*. Sverige: Trafikverket. 98 s.
- Figur 37: Maiken Thørud
- Figur 38: Maiken Thørud
- Figur 39: side 159 i Miljøministeriet. (2007). *Veiledning om landskabet i kommuneplanlægning*. Danmark. Tilgjengelig fra: [http://www.naturstyrelsen.dk/NR/rdonlyres/88F78D6C-8DBA-4B1F-9A14-F5A0381C5BA6/46053/Vejledningenilandskab\\_050707b1.pdf](http://www.naturstyrelsen.dk/NR/rdonlyres/88F78D6C-8DBA-4B1F-9A14-F5A0381C5BA6/46053/Vejledningenilandskab_050707b1.pdf) (lest 17.01.2014).
- Figur 40: Maiken Thørud

# Litteraturliste

Litteratur som er brukt i denne oppgaven er henvist i tekst. I de tilfellene det er flere dokumenter fra samme kilde med likt publiseringsår vil kilden være merket med bokstave (a, b, c ,osv.).

- 70°N arkitektur. (2013). 12080080 - evaluering av landskapsverdier - nordreisa kommune. 18 s.
- Argyris, C. (1976). Single-Loop and Double-Loop Models in Research on Decision Making. *Administrative Science Quarterly*, Vol. 21, No. 3: s. 363-375.
- Argyris, C. (1994). Good Communication That Blocks Learning. *Harvard Business Review*, July-August: s. 77-85.
- Argyris, C. (2002). Double-Loop Learning, Teaching, and Research. *Academy of Management*, Vol. 1 No. 2 (Learning & Education): s. 206-219.
- Arnstein, S. R. (1969). A Ladder Of Citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners*, Vol. 35 (4): 216-224.
- Berglund, U., Eriksson, M., Nord, J., Butler, A., Antonson, H., Hammarlund, K., Hedfors, P. & Åkerskog, A. (2011). Om landskap och landskapsanalys för väg och järnväg - ett kunnskapsunderlag med fokus på begrepp och exempel. *Rapporter Institutionen för stad och land*. Uppsala: Avdeling för landskapsarkitektur. 53 s.
- Brunetta, G. & Voghera, A. (2008). Evaluating Landscape for Shared Values: Tools, Principles, and Methods. *Landscape Research*, Vol. 33 (No. 1): 71-87.
- Clemetsen, M. (2007). *Landskapet som arena for samhandling og verdiskaping*. Konferansen om reiseliv og lokalsamfunn, Oslo 7. november 2007. Tilgjengelig fra: <http://www.riksantikvaren.no/filestore/MortenClemetsen.pdf> (lest 24.02.2014).
- Clemetsen, M. (2012a). *Landskapsanalyse i kommuneplanleggingen - Eit nyttig verktøy?* Førde. Tilgjengelig fra: <http://www.fylkesmannen.no/Documents/Dokument%20FMSF/Plan%20og%20bygg/Arealforvaltning/Landskapsanalyse%20i%20kommuneplanarbeidet%20-%20Aurland%20naturverkstad.pdf> (lest 12.02.2014).
- Clemetsen, M. (2012b). *Metodevurdering - Underlagsrapport til "Landskap i långsiktig planering" 2001:122*. Sverige: Trafikverket. 36 s.
- Council of Europe. (2000a). *European Landscape Convention*. Florence. Tilgjengelig fra: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/176.htm> (lest 06.01.2014).
- Council of Europe. (2000b). *Explanatory Report on the European Landscape Convention (ETS no. 176)*. Tilgjengelig fra: <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/Html/176.htm> (lest 06.01.2014).
- Council of Europe. (2014). *Member States of the Council of Europe*. Tilgjengelig fra: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=176&CM=8&DF=&CL=ENG> (lest 25.02.2014).
- Direktoratet for Naturforvaltning. (2004). *Håndbok 25: Kartlegging og verdsetting av friluftslivsområder*. Trondheim. 42 s.
- Direktoratet for Naturforvaltning. (2007). *Håndbok 13: Kartlegging av naturtyper - verdsetting av biologisk mangfold*. Trondheim. 340 s.

- Direktoratet for Naturforvaltning & Riksantikvaren. (2010). *Landskapsanalyser. Fremgangsmåte for vurdering av landskapskarakter og landskapsverdi*. Miljøverndepartementet. 48 s.
- Direktoratet for Naturforvaltning & Riksantikvaren. (2011). *Veileder. Metode for landskapsanalyse i kommuneplan*. Oslo/Trondheim. 64 s.
- Direktoratet for Naturforvaltning og Riksantikvaren. (2013). *Oppsummering av direktoratenes notater fra Landskapsamlingen i Tromsø 29.-30. oktober 2013*. Upublisert manuskript.
- Fairclough, G. (2014, 3.-4. mars). *Landscape Character Assessment (LCA) & Historic Landscape Characterisation (HLC) - Conflicting, competing or complementary - the (un)necessary evils of disciplinary separation?* The future of landscape characterisation and the future character of landscape a seminar at KSLA, Stockholm.
- Fry, G. L. A. (2001). Multifunctional landscapes—towards transdisciplinary research. *Landscape and Urban Planning*, Vol. 57 (3–4): 159-168.
- Gaukstad, E. & Sønstebø, G. (2003: 06.01.2014). *Nordens landskap - Forprosjekt for oppfølging av den europeiske landskapskonvensjonen*. Danmark: Nordisk Ministerråd.
- Helle, K., Eliassen, F.-E., Myhre, J. E. & Stugu, O. S. (2006). *Norsk byhistorie: urbanisering gjennom 1300 år*. Oslo: Pax. 585 s.
- Jones, M. (1993). Landscape as a resource and the problem of landscape values. I: Rusten, C. & Woien, H. (red.). *The Politics of Environmental Conservation. Proceedings from a Workshop in Trondheim March 26, 1993, 82-7373-039-5*. The University of Trondheim: Centre for Environment and Development (SMU). 19-33 s.
- Klima- og miljødepartementet. (2009). *LOV-2009-06-19-100: Lov om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven)*. Oslo. Tilgjengelig fra: <http://lovdata.no/dokument/NL/lov/2009-06-19-100?q=naturmangfoldloven> (lest 03.04.2014).
- Klima- og Miljødepartementet. (2014). *Meldinger til Stortinget*. Tilgjengelig fra: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kld/dok/regpubl/stmeld.html?querystring=&offset=0&sortby=govsortableid&filters=dctypename,Odelstingsmelding,Stortingsmelding,!Konfigurert+S%c3%b8k,,generic3,!a701b,,dcownername,668,,dctypestatus,gyldig,,dctypename,!underside,,format,!pdf,,format,!pdf,,%2bshowforlanguageslist,nb,,%3c%3edcdate,min,2014-01-23T13:51:01Z,,%2bformat,!pdf&hits=20&lang=nb&solution=cust&searchview=governmentnbsppublished&shownavigators=dccategoryidtaxonomynavigator,dcparlamentperiodnavigator&id=701> (lest 16.01.2014).
- Kommunal- og moderniseringsdepartementet. *Den europeiske landskapskonvensjonen (CETS No. 176)*. Oslo. Tilgjengelig fra: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kmd/tema/plan--og-bygningsloven/plan/landskapskonvensjonen.html?id=410080> (lest 10.02.2014).
- Landskap i Plan. (2009). *Landskap i kommunal planlegging*. Tilgjengelig fra: <http://www.landskapiplan.no/hovedEnkel.aspx?m=38270> (lest 28.03.2014).
- Landskap i Plan. (2012). *Pilotarbeid om landskap i Lindås*. Tilgjengelig fra: <http://www.landskapiplan.no/hoved.aspx?m=37345&amid=3044751> (lest 28.03.2014).
- Lattuca, L. R. (2001). *Creating interdisciplinarity: interdisciplinary research and teaching among college and university faculty*. Nashville: Vanderbilt University Press. 296 s.

- Lyngen Kommune. (2013). *Erfaringer med utprøving av veileder for landskapsanalyse i kommuneplan*. Landskapsseminar 29.-30.oktober, Tromsø.
- Mansvelt, J. D. v. & Lubbe, M. J. v. d. (1999). *Checklist for sustainable landscape management: final report of the EU concerted action AIR3-CT93-1210: The landscape and nature production capacity of organic/sustainable types of agriculture*. Amsterdam: Elsevier. 181 s.
- Max-Neef, M. A. (2005). Foundations of transdisciplinarity. *Ecological Economics*, Vol. 53 (1): 5-16.
- Miljøfaglig Utredning. (2013). *Landskapsveileder - Erfaringer fra en utprøving i Lyngen kommune*. Tingvoll. 30 s.
- Miljøministeriet. (2007). *Veiledning om landskapet i kommuneplanlægning*. Danmark.  
Tilgjengelig fra: [http://www.naturstyrelsen.dk/NR/rdonlyres/88F78D6C-8DBA-4B1F-9A14-F5A0381C5BA6/46053/Vejledningnilandskab\\_050707b1.pdf](http://www.naturstyrelsen.dk/NR/rdonlyres/88F78D6C-8DBA-4B1F-9A14-F5A0381C5BA6/46053/Vejledningnilandskab_050707b1.pdf) (lest 17.01.2014).
- Miljøverndepartementet. (2007). *St.meld.nr. 26 - Regjeringens miljøpolitikk og rikets miljøtilstand: Regjeringen Stoltenberg II*. Tilgjengelig fra: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kld/dok/regpubl/stmeld/2006-2007/Stmeld-nr-26-2006-2007-/5/3.html?id=465343> (lest 25.02.2014).
- Miljøverndepartementet. (2008). *LOV-2008-06-27-71: Lov om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven)*. Oslo. Tilgjengelig fra: [http://lovdata.no/dokument/NL/lov/2008-06-27-71/KAPITTEL\\_2-5#KAPITTEL\\_2-5](http://lovdata.no/dokument/NL/lov/2008-06-27-71/KAPITTEL_2-5#KAPITTEL_2-5) (lest 15.02.2014).
- Miljøverndepartementet. (2009a). *FOR-2009-06-26-855: Forskrift om konsekvensutredninger*. Oslo.  
Tilgjengelig fra: <http://lovdata.no/dokument/LTI/forskrift/2009-06-26-855> (lest 28.02.2014).
- Miljøverndepartementet. (2009b). *Hverdagslandskapet*. Tilgjengelig fra: <http://www.regjeringen.no/pages/2267750/DenEuropeiskeLandskapskonvensjonen.pdf> (lest 15.09.2013).
- Moore, K. (2012). *Towards an international landscape convention*. Tilgjengelig fra: [http://www.fao.org/fileadmin/templates/giahs\\_assets/case\\_study\\_annexes/Prof-Kathryn-Moore-Towards-an-International-Landscape-Convention.pdf](http://www.fao.org/fileadmin/templates/giahs_assets/case_study_annexes/Prof-Kathryn-Moore-Towards-an-International-Landscape-Convention.pdf) (lest 04.04.2014).
- Norges Offentlige Utredninger. (2013). *Naturens goder - om verdier av økosystemtjenester*. Oslo. 431 s.
- Næss, A. (1999). *Økologi, samfunn og livsstil: utkast til en økosofi*. Oslo: Bokklubben dagens bøker. 421 s.
- Oxford University Press. (2014). *Definition of arena in English*. Tilgjengelig fra: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/arena> (lest 01.05.2014).
- Pretty, J. N. (1995). Participatory learning for sustainable agriculture. *World Development*, Vol. 23 (8): 1247-1263.
- Selman, P. (2012). Landscape as integratin frameworks for human, environmental and policy processes. I: Plieninger, T. & Bieling, C. (red.) *Resilience and the cultural landscape: understanding and managing change in human-shaped environments*, s. 27-48. New York: Cambridge University Press.
- Selman, P. H. (2006). *Planning at the landscape scale*. London: Routledge. 213 s.
- Selman, P. H. (2012). *Sustainable landscape planning: the reconnection agenda*. London: Routledge. 162 s.

- Stahlschmidt, P. & Nellesmann, V. (2009). *Metoder til landskabsanalyse: kortlægning af stedets karakter og potentiale*. Vanløse: Forlaget Grønt Miljø. 119 s.
- Statens Vegvesen. (2006). *Håndbok 140: Konsekvensanalyser*. Oslo. 292 s.
- Stenseke, M. (2014, 3.-4. mars). *Complications in integrating culture and nature in landscape planning and management*. The future of landscape characterisation and the future character of landscape a seminar at KSLA, Stockholm.
- Stortinget. (2013). *Møte fredag den 7.juli 2013 kl. 9 - Sak nummer 4[11:29:15]*. Tilgjengelig fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Referater/Stortinget/2012-2013/130607/4/> (lest 25.04.2014).
- Terry, D. C. (2001). Wither scenic beauty? Visual landscape quality assesment in the 21th centry. *Landscape and Urban Planning*, Vol. 54 (2001): s. 267-281.
- Thørud, M. (2012). *Landskapsanalyser i kommunal planlegging*. Semesteroppgave LAA360 - Strategisk landskapsplanlegging Ås: Universitetet for miljø- og biovitenskap, Institutt for landskapsplanlegging. 20 s.
- Trafikverket. (2011a). *Landskap i Långsiktig Planering - Pilotstudie i Västra Götaland - Del 1*. Sverige: Trafikverket. 98 s.
- Trafikverket. (2011b). *Landskap i långsiktig planering - Pilotstudie i Västra Götaland - Del 3*. Sverige: Trafikverket. 127-173 s.
- Trafikverket. (2013: 2013:115). *Landskapskaraktärsanalys för Västmanlands län - En studie inom FOI-prosjektet "Landskap i långsiktig planering"*. Sverige: Trafikverket. 96 s.
- Wylie, J. (2007). *Landscape*. London: Routledge. 246 s.



Norges miljø- og  
biovitenskapelige  
universitet

Postboks 5003  
NO-1432 Ås  
67 23 00 00  
[www.nmbu.no](http://www.nmbu.no)